

गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको व्याकरणिक अध्ययन

लघु शोधप्रबन्ध

सिक्किम विश्वविद्यालय

भाषा अनि साहित्य सङ्कायअन्तर्गत नेपाली विभागको एमफिल

परीक्षाको आंशिक परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत

लघु शोधप्रबन्ध

शोधार्थी

नवराज छेत्री

नेपाली विभाग

भाषा अनि साहित्य सङ्काय

फरवरी २०२०

गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको व्याकरणिक अध्ययन

लघु शोधप्रबन्ध

सिक्किम विश्वविद्यालय

भाषा अनि साहित्य सङ्कायअन्तर्गत नेपाली विभागको एमफिल

परीक्षाको आंशिक परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत

लघु शोधप्रबन्ध

शोध निर्देशक

डा समर सिन्हा

सह प्राध्यापक

नेपाली विभाग

सिक्किम विश्वविद्यालय

शोधार्थी

नवराज छेत्री

पञ्जीकरण सङ्ख्या: 18/M.Phil/NEP/05

नेपाली विभाग

सिक्किम विश्वविद्यालय

फरवरी २०२०

सिक्किम विश्वविद्यालय

(भारतीय संसद के अधिनियमद्वारा स्थापित केन्द्रीय विश्वविद्यालय)
गुणवत्तापूर्ण प्रबंधन प्रणाली ISO 9001:2008 हेतु प्रमाणित संस्थान

SIKKIM UNIVERSITY

[A Central University established by an Act of Parliament of India in 2007]
An ISO Quality Management System 9001:2008 Certified Institution

No. SU/LIB/F-1/05/NOT/2017/2020/002.

Dated 31-01-2020

From: Prof A S Chandel,
Librarian

To

The Head,
Department of Nepali,
Sikkim University

Sub: Anti-Plagiarism Check

Dear Madam,

With reference to your inquiry about the plagiarism check of theses of your department, I may inform you that the present software (URKUND) being used by the University and approved by the UGC does not support languages like Hindi Nepali and other regional languages. Therefore, works written in these languages cannot be tested for plagiarism. However, the supervisor and the Head of the department may certify at their respective ends that to the best of their knowledge the thesis being submitted for the award of MPhil/PhD degree is free of plagiarism or within the limit prescribed by UGC.

Yours sincerely,

A S Chandel
(A S Chandel)

Copy for information:

1. The Controller of Examinations, Sikkim University
2. The Dean, School of Languages and Literature
3. In-Charge Department of Hindi

6 माईल, सामदुर, तादोंग, गंगटोक - 737102 सिक्किम, भारत
दूराभाष : 00-91-3592 - 251067, 251403, फैक्स :- 251067/251757

6th Mile, Samdur, PO Tadong 737102, Gangtok, Sikkim, India
Phones : 00-91-3592-251067, 251403, Fax - 251067/251757
website : www.sikkimuniversity.in/www.sikkimuniversity.ac.in
Email : sikkimuniversity@gmail.com

SIKKIM UNIVERSITY

[A Central University established by an Act of Parliament of India, 2007]

DEPARTMENT OF NEPALI SCHOOL OF LANGUAGES & LITERATURE

Samar Sinha (Ph.D. Linguistics)
Assistant Professor

शोध निर्देशकको अग्रसारण

नेपाली विभाग, सिक्किम विश्वविद्यालय एमफिलका शोधार्थी पञ्जीकृत संङ्ख्या 18/MPhil/NEP/05, श्री नवराज छेत्रीले मेरो निर्देशनमा रही "गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको व्याकरणिक अध्ययन" शीर्षकमा लघु शोधप्रबन्ध बढो परिश्रमपूर्वक तयार पारेका हुन्। यो शोधप्रबन्ध यिनको मौलिक शोधकार्यको परिणाम हो। यय शोधप्रबन्ध लेखन क्रममा यिनले शोधविधि तथा सिक्किम विश्वविद्यालयद्वारा जारी गरिएको नियमावलीको यथोचित पालन गर्दै आफू लगनशील रही तोकिएको अवधिभित्र तयार पार्न सक्षम भएका हुन् भन्ने कुरा प्रमाणित गर्छु। यस लघु शोधप्रबन्धको उचित मूल्याङ्कनका निम्ति सिक्किम विश्वविद्यालयको सम्बन्धित निकाय समक्ष अग्रसारित गर्छु।

डा समर सिन्हा

सहायक प्राध्यापक

Supervisor
Department of Nepali

नेपाली विभाग

सिक्किम विश्वविद्यालय

ख

प्रतिबद्धता पत्र

सिक्किम विश्वविद्यालय भाषा अनि साहित्य सङ्कायअन्तर्गत नेपाली विभागमा एमफिल उपाधिका लागि “गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको व्याकरणिक अध्ययन” शीर्षकमा तयार पारिएको यस लघु शोधप्रबन्ध मेरो मौलिक कार्य हो। शोधनिर्देशक डा समर सिन्हाको कुशल निर्देशनमा यस शोधकार्य पूर्ण गरेको हुँ। यस शोधकार्यमा शोधविधिको उचित प्रयोग र विश्वविद्यालयको नियमको अनुसरण गरिएको छ। यस शोधप्रबन्धको कुनै पनि अंश अन्य उपाधि र कार्यको निम्ति प्रयोग गरिएको छैन साथै कुनै पत्रपत्रिका र पुस्तकका लागि प्रकाशित गरिएको छैन। यस प्रतिबद्धता विरुद्ध यदि कुनै प्रमाण भेटिएमा म त्यसप्रति उत्तरदायी हुनेछु।

शोधार्थी

Omhebi
7.02.2020

नवराज छेत्री

पञ्जीकरण-18/M.Phil/NEP/05

नेपाली विभाग

भाषा अनि साहित्य सङ्काय

सिक्किम विश्वविद्यालय।

P. Prasad
07/02/2020

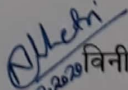
अध्यक्ष नेपाली विभाग
सिक्किम विश्वविद्यालय

कृतज्ञता ज्ञापन

सिक्किम विश्वविद्यालय नेपाली विभागमा एमफिल उपाधिका लागि तयार पारिएको “गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको व्याकरणिक अध्ययन” शीर्षकीय यस लघु शोधप्रबन्ध मैले श्रद्धेय गुरु डा समर सिन्हा, सहायक प्राध्यापक, नेपाली विभाग, सिक्किम विश्वविद्यालयको मार्गनिर्देशनमा तयार पारेको हुँ। वहाँको कुशल निर्देशन, प्रोत्साहन र सहयोगले नै म यस शोधकार्यलाई पूर्ण गर्न सक्षम भएको हुँ; जसको लागि म वहाँप्रति सदैव ऋणी रहनेछु।

शोधकार्यमा बहुमूल्य सुझाव र सहयोगका लागि मेरो विभागका श्रद्धेय गुरुजन विभाग प्रमुख डा पुष्प शर्मा, डा कविता लामा, डा अरुणा राई, डा देवचन्द्र सुब्बा, प्रा बलराम पाण्डे र डा सुमन बान्तवाप्रति आभार प्रकट गर्दछु। श्रद्धेय डा एडोन रोंगोंग, जसले यस शोधकार्यसँग सम्बन्धित पुस्तक र सामग्रीहरू उपलब्ध गराइदिनु भयो; वहाँप्रति आभार प्रकट गर्दछु। शोधकार्यमा सहयोग र सामग्री उपलब्ध गराइदिनुहुने श्रद्धेय डा छत्र सुब्बा, राजु राई, सलोन कार्थक, दाजु रुपेश राई, कविन्द्र कुमार तामाङ, दिपुना दिदी, रेणु दिदी, विष्णु दाजु, मनोज दाजु, निर्मल दाजु आदिलाई कृतज्ञता प्रकट गर्दछु। शोधकार्यमा आवश्यक सामग्री जुटाउन सहयोग गर्नुहुने मेरा मित्रहरू सचिन, कपिल, योगेश, रोगेल, अशेषलाई विशेष धन्यवाद दिन्छु।

मेरो शैक्षिक अध्ययनमा सदैव साथ र सहयोग गर्नु हुने मेरो सम्पूर्ण घर परिवार (बाजे-बोजु, मामा-माइजु, आमा-बाबा, भाइ-बहिनी, दाजु-दिदी, सबैप्रति) म सदैव ऋणी छु।

7.02.2020 विनीत
नवराज छेत्री
नेपाली विभाग,
सिक्किम विश्वविद्यालय।

सङ्क्षिप्त शब्दरूप

पृ	- पृष्ठ
वि सं	- विक्रम सम्वत्
डा	- डाक्टर
सम्पा.	- सम्पादक
नेब	- नेपाली बाइबल
ABL	- Ablative
ACC	- Accusative
ERG	- Ergative
CONJ	- Conjunctive
AOR	- Aorist
3SG	- Third person singular
PST	- Past
PP	- Postposition
GEN	- Genitive
SG.M	- Singular Masculine
PL	- Plural
PTCP	- Participle
PRS-OPT	- Present Optative
PART	- Particle

तालिका सूची

३. १ एक स्वर वर्ण
३. २ व्यञ्जन वर्णको उच्चारणीय वर्गीकरण
३. ३ उपसर्ग
३. ४ परसर्ग
३. ५ कोटि अभिलक्षण
३. ६ कारक र कारक सूचक
३. ७ प्रथम पुरुष
३. ८ द्वितीय पुरुष
३. ९ तृतीय पुरुष
३. १० दर्शकवाचक सर्वमामको आयाम
३. ११ पदसङ्गति
४. १ स्वर वर्ण र मात्रा
४. २ व्यञ्जन वर्ण
४. ३ नेपाली बाइबल र वर्तमान नेपालीको तुलनात्मक हिज्जे
४. ४ मुक्त लेखिम
४. ५ बद्ध लेखिम
४. ६ लेखको व्युत्पादन
४. ७ मुक्त लेख
४. ८ बद्ध लेख

विषय सूची

विषय	पृष्ठ सङ्ख्या
भावहरणको प्रमाण पत्र	क
शोध निर्देशकको अग्रसारण	ख
प्रतिबद्धता पत्र	ग
कृतज्ञता ज्ञापन	घ
सङ्क्षिप्त शब्दरूप	ङ
तालिका सूची	च
पहिलो अध्याय	१-७
१. शोधको परिचय	१
१.१ शोधको शीर्षक	१
१.२ शोधको परिचय	१
१.३ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.४ शोधको समस्याकथन	३
१.५ शोधको उद्देश्य	३
१.६ शोधको प्रयोजन	४
१.७ शोधविधि	५
१.७.१ सैद्धान्तिक आधार	५
१.७.२ सामग्री सङ्कलन विधि	५
१.८ शोधको सीमा	६
१.९ शोधको रूपरेखा	६
दोस्रो अध्याय	८-२४
२. नेपाली भाषाको पृष्ठभूमि र पादरी गंगाप्रसाद प्रधान	८
२.१ परिचय	८

२.२	नेपाली भाषाको पृष्ठभूमि	९
२.३	नेपाली भाषाको भौगोलिक क्षेत्र	१५
२.४	पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको परिचय	१७
२.५	अनुवादकका रूपमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधान	२१
२.६	निष्कर्ष	२४
	तेस्रो अध्याय	२५-११९
३.	नेपाली बाइबलको व्याकरण व्यवस्था	२५
३.१	वर्ण	२५
३.२	अक्षर	३१
३.३	शब्दनिर्माण प्रक्रिया	३४
३.३.१	सर्ग पद्धति	३४
३.३.२	समास पद्धति	३६
३.३.३	द्वित्व पद्धति	३७
३.३.४	कर्तन पद्धति	३९
३.३.५	अभिनव प्रयोग	३९
३.३.६	आगमन पद्धति	३९
३.३.७	व्युत्पादन	४१
३.३.८	रूपायन	४१
३.४	व्याकरणिक कोटि	४२
३.४.१	नाम	४५
३.४.२	विशेषण	४८
३.४.३	क्रिया	५०
३.४.४	क्रियाविशेषण	५२
३.४.५	सङ्ख्यावाचक	५३
३.४.६	परिमाणक	५३
३.४.७	कोटिकार	५४
३.४.८	कारक सूचक	५७

३.४.९ संयोजक	६५
३.४.१० निपात	६६
३.४.११ सर्वनाम	६९
३.४.१२ पुरुष	७२
३.४.१३ वचन	७६
३.४.१४ लिङ्ग	७९
३.४.१५ आयाम	८३
३.४.१६ काल	८५
३.४.१७ पक्ष	८७
३.४.१८ भाव	८९
३.४.१९ ध्रुवीयता	९४
३.४.२० कृदन्त	९६
३.४.२१ परस्थानिक	९८
३.४.२२ योजिका	१०१
३.५ व्याकरणिक प्रकार्य	१०२
३.६ व्याकरणिक प्रक्रिया	१०४
३.६.१ प्रेरीकरण	१०४
३.६.२ वाच्य	१०४
३.६.३ पदसङ्गति	१०६
३.७ पदक्रम	११०
३.८ पदावली र उपवाक्य	११२
३.९ वाक्य	११४
३.१० निष्कर्ष	११९
चौथो अध्याय	१२०-१३५
४. नेपाली बाइबलको वर्णविन्यास र टङ्कनको अध्ययन	१२०
४.१ नेपाली वर्णविन्यासको परम्परा	१२०
४.२ टङ्कन	१२९

४.३ नेपाली बाइबलको संरचना	१३४
४.४ निष्कर्ष	१३५
पाँचौँ अध्याय	१३६-१४५
५. उपसंहार तथा निष्कर्ष	१३६
सन्दर्भग्रन्थ सूची	१४६-१४९
परिशिष्ट	

पहिलो अध्याय

१. शोधको परिचय

१.१ शोधको शीर्षक

प्रस्तुत शोधको शीर्षक "गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको व्याकरणिक अध्ययन" रहेको छ।

१.२ शोधको परिचय

प्रस्तुत शोधकार्य आधुनिक वर्णनात्मक भाषाविज्ञानमा आधारित रहेको हुनाले भाषिक अध्ययन गर्नु नै यसको मूल कार्य रहेको छ। पादरी गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा इब्रानी भाषाबाट नेपालीमा अनूदित अनि फरेन बाइबल सोसाइटीद्वारा प्रकाशित *धर्म पोस्तकको पुरांनु नियम्।* -लाई पहिलो नेपाली बाइबल मानिएको छ। यस शोधकार्यको शीर्षक "गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको व्याकरणिक अध्ययन"-अन्तर्गत विशेष रूपमा सन् १९१४-मा प्रकाशित पादरी गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित नेपाली बाइबलको व्याकरणिक विश्लेषण रहेको छ। यस आधुनिक वर्णनात्मक अध्ययनमा पहिलो नेपाली बाइबलको विभिन्न व्याकरणिक पक्ष, वर्णविन्यास र टङ्कन आदिलाई खुट्ट्याइने छ। यस शोधकार्यले भारतको नेपाली भाषाको व्याकरणको अध्ययन गर्नका साथै वर्णविन्यास आदिबारे चर्चा गर्ने छ। लेख्य नेपालीको व्याकरणिक विश्लेषणलाई आधार बनाई यस शोधकार्यमा नेपाली बाइबलको लेख्य व्याकरणिक विश्लेषण गरेर त्यस कालको लेख्य नेपालीको व्याकरणिक व्यवस्थाको अध्ययन गर्नु नै यस शोधकार्यको मूल लक्ष्य रहेको छ। यस अध्ययनले नेपाली भाषाको आधुनिक वर्णनात्मक विश्लेषण प्रस्तुत गरेको छ।

१.३ पूर्वकार्यको समीक्षा

भारतको नेपाली भाषाको व्याकरणिक अध्ययनका क्षेत्रमा टर्नबुल(१८८७/१९२३) र ग्रियर्सन (१९१६) बाहेक अन्य कसैको पुस्तक तथा लेखादि पाइँदैन। त्यस कारण भारतको नेपाली भाषाबारे कुनै भाषिक अध्ययन उपलब्ध छैन। त्यस समयको नेपाली भाषालाई पादरी गंगाप्रसाद प्रधानले आत्मसात गरी आफ्नो लेखादिमा प्रयोग गरेको पाइन्छ। अतः प्रस्तुत शोधकार्य प्रधानद्वारा अनूदित बाइबलमा प्रयुक्त नेपाली भाषाको व्याकरणिक विश्लेषणमाथि केन्द्रित रहेको छ। यससम्बन्धी हालसम्म प्राप्त भएको अध्ययनलाई पूर्वकार्यको समीक्षाअन्तर्गत निम्नलिखित रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

प्रधान (सन् २००८) -ले आफ्नो अनुसन्धानात्मक ग्रन्थ *धूमिल पृष्ठहरू* -मा पादरी गंगाप्रसाद प्रधानमाथि साथै नेपाली ऐतिहासिक भाषा तथा बाइबलको सन्दर्भमा सङ्क्षिप्त लेखहरूका विवरण प्रस्तुत गरेका छन्। उनले 'गंगाप्रसाद प्रधानको उदय र देन' शीर्षक राखेर पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको सङ्क्षिप्त जीवनी, गोर्खे खबर कागत्-को विवरण, पादरीद्वारा रचित/अनूदित कृतिहरूको चित्रसहित सङ्क्षिप्त जानकारी मात्र दिएको पाइन्छ।

कार्यक (सन् २००२)-द्वारा लिखित *पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको जीवन बखान* पुस्तकमा गंगाप्रसाद प्रधानको जीवनी (बाल्यकालदेखि मरणोपान्त)-को चर्चा गर्दै उनको योगदानलाई स्पष्ट रूपमा प्रस्तुत गरेका छन्। कार्यक (सन् २००७)-ले *पादरी गंगाप्रसाद प्रधानका उपलब्ध रचनावली* पुस्तकमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको सम्पूर्ण अनूदित तथा मौलिक कृति (उखानको पोस्तक, प्रभुभोज, बाँस्को कथा, एक बटौरै साथी आदि) अनि *गोर्खे खबर कागत्* -को एउटा नमूनालाई समेत लिपिबद्ध रूपमा प्रकाशित गरेका छन्।

प्रधान (सन् २०१०:६७-६८)-ले *पहिलो पहर* -मा पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको भाषासम्बन्धी यसो भनेका छन्- “गंगाप्रसादको भाषामा झर्पोपन थियो, दार्जिलिङको आञ्चलिकता थियो, तिनकै दौतरी दिलसिंह राई(सन् १८६५-१९५४)-को लेखाइले पनि

देखाउँछ।...गंगाप्रसादको भाषासँग सादृश्य अप्रत्याशित होइन, दुवै एउटै भाषिकामा लेख्थे त्यसैले सादृश्य छ।”

रोंगोंग र दाहालद्वारा सम्पादित (सन् २०१२) *अजम्बरी गंगाप्रसाद प्रधान स्रष्टाहरूको दृष्टिमा* सिन्हा (२०१२: १७९) -ले लेखेका छन् “पादरी गंगाप्रसादले एकमुट्टी विद्वान्हरूको मात्र विचार राखी साहित्य र साहित्यिक भाषा लेखेनन् तर उनले समस्त पहाडवासीहरूको निमित्त उनीहरूकै भाषा वा बोलीलाई लिपिवद्ध गरे।” राई (सन् २०१२)-ले *पादरी गंगाप्रसाद प्रधान: नेपाली बाइबल अनुवादको सन्दर्भमा* लेखमा बाइबल अनुवादको सामान्य पक्षको कुरा गरेका छन्। यसरी बाइबलको सन्दर्भमा(सन् १९०२)-मा *नया नियम अर्थात् प्रभु येशू ख्रीष्टको सुसमाचार* प्रकाशित भएको पाइन्छ। यसमा जम्मा पच्चीसवटा उपशीर्षकहरू रहेको उल्लेख गरेका छन्।

प्रधान (सन् २०१४)-ले *प्रारम्भिक कालीन भारतीय नेपाली साहित्यको स्वरूप* लेखमा प्राचीन नेपाली भाषाको व्याकरणको प्रकाशन भएको कुरा प्राथमिक चरणको कृतिहरूको चर्चा आदि गर्दै पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको उदय र देन विषयमा मात्रै कुरा गरेका छन्।

राई (सन् २०१२)-ले *पनिपादरी गंगाप्रसाद प्रधान र अस्पष्ट कुराहरू* पुस्तकमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको जीवनी, व्यक्तित्व र पादरीसित सम्बन्धित अस्पष्ट कुराहरूको मात्र विवरण प्रस्तुत गरेका छन्। मूलतः उक्त पुस्तकमा पनि भाषिक दृष्टिकोणको आधारले भने कुनै लेख प्रस्तुत गरेको पाइँदैन।

आचार्य (सन् १९९१)-ले पाइकेको टेगमेमिक्स सिद्धान्तलाई लिएर गुरुप्रसाद मैनालीको 'नासो' कथाको कर्पस विश्लेषण गरेका छन् र सोही विश्लेषणको आधारमा पहिलो लेख्य नेपालीको टेगमेमिक्स विश्लेषण गरिएको पनि पाइन्छ। पहिलो नेपाली बाइबलको आधारमा लेख्य नेपालीको वर्णनात्मक व्याकरणिक विश्लेषणलाई यस अध्ययनमा जोड दिएको छ।

नेपाली भाषाको व्याकरणिक अध्ययन परम्पराबारे उल्लेख गर्दै लामा (२०००)-को

अनुसन्धानात्मक ग्रन्थ भानुभक्तका काव्यकृतिको भाषिक अध्ययन-ले व्याकरणका विभिन्न पक्षलाई समाहित गरेको छ (हेर्नुहोस्, शर्मा २०७४ : २४२)।

यी बाहेक पनि पादरी गंगाप्रसाद प्रधान र उनको नेपाली बाइबल तथा कर्पस विश्लेषणमाथि विभिन्न पुस्तक पत्र-पत्रिका आदिमा प्रकाशित रहेको पाइन्छ। अतः पादरीमाथि धेरै कार्य भए तापनि उनको अनूदित नेपाली बाइबलको भने अहिलेसम्म व्याकरणिक अध्ययन भएको पाइएको छैन। यसै कारण बाइबलको नेपाली भाषाको व्याकरणिक अध्ययन हुन आवश्यक रहेको देखिन्छ। प्रस्तुत शोधकार्य यसैको प्रारम्भिक प्रयास हो।

१.४ शोधको समस्याकथन

प्रस्तुत शोधकार्यको शीर्षक नै स्वयम्मा एउटा समस्या हो। यस शोधकार्यमा देखिएका समस्याहरूलाई प्रश्नात्मक रूपमा यसरी राखिएको छ -

- (क) गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको भाषाको व्याकरण व्यवस्था कस्तो रहेको छ ?
- (ख) गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको भाषाको नेपाली वर्णविन्यास के कस्तो रहेको छ?
- (ग) गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलमा नेपाली (देवनागरी) टङ्कनको विशेषता कस्तो रहेको छ?

१.५ शोधको उद्देश्य

प्रस्तुत शोधकार्यको समस्याकथनमा उठाइएका समस्याहरूको समाधान गर्नु नै यस शोधकार्यको उद्देश्य हो। यस शोधकार्यको उद्देश्य निम्न प्रकार रहेका छन् -

- (क) गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको भाषाको व्याकरण व्यवस्थाको अध्ययन गर्नु।
- (ख) गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको भाषाको नेपाली वर्णविन्यासको विभिन्न पक्षहरू खुट्ट्याउनु।
- (ग) गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलमा नेपाली (देवनागरी) टङ्कनको विशेषता छुट्ट्याउनु।

१.६ शोधको प्रयोजन

सिक्किम विश्वविद्यालय भाषा अनि साहित्य सङ्घायअन्तर्गत नेपाली विभागको एम फिल डिग्रीको उपाधि प्राप्त गर्नु यस शोधकार्यको मुख्य प्रयोजन रहेको छ।

१.७ शोधविधि

यस शोधको सैद्धान्तिक आधार अनि सामग्री सङ्कलनविधि निम्नलिखित रहेका छन् -

१.७.१ सैद्धान्तिक आधार

यस अध्ययनका लागि आधुनिक र वर्णनात्मक भाषाविज्ञानको मान्यता तथा सिद्धान्तलाई आधार बनाइएको छ। अतः यो निगमनात्मक शोधविधिद्वारा अध्ययन गरिएको को छ।

१.७.२ सामग्री सङ्कलन विधि

प्रस्तुत शोधकार्य तयार पार्ने क्रममा कतिपय आवश्यक सामग्री पुस्तकालयबाट लिइएको छ। यसरी नै कतिपय सामग्री विभिन्न स्थान आदिबाट पनि सर्वेक्षण गरेर लिनका साथै अन्तर्वार्ता आदिबाट पनि सङ्कलन गरिएको छ। मूलतः सामग्री प्राथमिक र द्वितीय स्रोतका आधारमा सङ्कलन गरिएको छ। यसैको आधारमा सम्बन्धित तथ्यहरूको विश्लेषण र मूल्याङ्कन गरिएको छ।

उक्त शोधकार्यको अध्ययनमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित *धर्म पोस्तकको पुरांनु नियम्* -को लेख्य नेपाली बाइबललाई लिइएको छ भने त्यस अध्यायहरूलाई इन्टर्नेसनल अल्फाबेट अन्व संस्कृत ट्रासलिटरेसन प्रणालीका आधारमा कर्पस विश्लेषण गरिएको छ। मूलतः ती कर्पसका आधारमा नै यस शोधले व्याकरणिक अध्ययन गरेको छ। यस शोधकार्य आधुनिक वर्णनात्मक भाषाविज्ञानमा आधारित भएको हुनाले गर्दा *बेसिक लिडगुस्टिक थियोरी* (सन् २०१२) -लाई आधार गरिएको छ।

यस शोधकार्य भाषाविज्ञानमा आधारित भएको हुनाले गर्दा *जेनिरिक स्टाइल रूल्स* -को आधारमा वर्णन गरिएको छ। नेपाली भाषाको शब्द अर्थका लागि *नेपाली प्रयोगात्मक*

शब्दकोश (सन् २०१४, पुनर्मुद्रण) -लाई लिएको छ भने भाषाविज्ञानका शब्दहरूका लागि सिन्हा (सन् २००४) -को भाषिक र साहित्यिक शब्दावलीको प्राविधिक कोष र रेग्मी (सन् २०१५) -को भाषाविज्ञान शब्दावली -को प्रयोग गरिएका छन्। यसरी नै पाद टिप्पणी र सन्दर्भ सूचीको लागि बन्धु (सन् २०१३) -को अनुसन्धान तथा प्रतिवेदन लेखन अनि नेपाली लेखन शैली (सन् २०११) -लाई आधार लिइएको छ। अतः भाषा वैज्ञानिक तथ्य कोटि सूचक आदिलाई आवश्यकताअनुसार अन्तर्राष्ट्रिय ध्वनितात्विक वर्णमाला तथा लिब्जिक ग्लसिङ्ग रुल्समा प्रस्तुत गरिएको छ।

१.८ शोधको सीमा

प्रस्तुत शोधकार्य मूलतः पादरी गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित धर्म पोस्तको पुरांनु नियम् -को व्याकरणिक अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ। यस शोधकार्यमा बाइबलको व्याकरण व्यवस्थाहरूलाई खुट्टयाउनका साथै त्यस समयको नेपाली भाषाको वर्णविन्यासमाथि चर्चा गर्दै नेपालीमा अनूदित बाइबलमा प्रयुक्त भाषाका विभिन्न पक्षहरूको विशेषतालाई स्पष्ट रूपमा देखाउनु हो। मूलतः यस शोधकार्यले नेपाली भाषाको व्याकरणिक अध्ययनलाई समेटेको छ।

१.९ शोधको रूपरेखा

यस शोधकार्यलाई मुख्य रूपमा पाँच अध्यायमा विभाजन गरिएको छ। जसलाई तल क्रमैले परिचयस्वरूप राखिएको छ।

उक्त शोधकार्यको दोस्रो अध्यायमा नेपाली भाषाको सामान्य पृष्ठभूमिको चर्चा गर्दै नेपाली भाषाको विकास क्रमलाई सङ्क्षिप्त रूपमा वर्णन गरिएको छ। यसका साथै यस अध्यायमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको परिचयलाई पनि समावेश गरिएको छ।

तेस्रो अध्यायमा नेपाली बाइबलको व्याकरण व्यवस्थाको अध्ययन प्रस्तुत गरिएको छ। जसमा वर्ण, अक्षर, शब्दनिर्माण प्रक्रिया, व्याकरणिक कोटि, व्याकरणिक प्रकार्य,

व्याकरणिक प्रक्रिया, पदक्रम, पदावली, उपवाक्य, वाक्य र सङ्कथनको छोटो नमूनास्वरूप विश्लेषण प्रस्तुत गरिएको छ।

चौथो अध्यायमा नेपाली बाइबलको वर्ण विन्यास र टङ्कनको अध्ययनलाई प्रस्तुत गरिएको छ। यसरी पादरी गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित नेपाली बाइबलको वर्णविन्यासको विभिन्न पक्षहरूलाई यस अध्ययनले समेटिएको छ। यसका साथै नेपाली बाइबलको संरचना र टङ्कनबारेमा चर्चा गरिएको छ।

उक्त शोधकार्यको पाँचौँ अध्यायमा उपसंहार र निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ। शोधकार्यको अन्तमा सन्दर्भ सूची र परिशिष्टलाई राखिएको छ।

दोस्रो अध्याय

२. नेपाली भाषाको पृष्ठभूमि र पादरी गंगाप्रसाद प्रधान

यस अध्यायमा नेपाली भाषाको सामान्य पृष्ठभूमिको चर्चा गर्दै नेपाली भाषाको विकास क्रमलाई सङ्क्षिप्त रूपमा वर्णन गरिएको छ। यसका साथै यस अध्यायमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको परिचयलाई समावेश गरिएको छ।

२.१ परिचय

नेपाली भाषाको भाषावैज्ञानिक अध्ययन भएको लगभग सय वर्षभन्दा ज्यादा भएको छ। अङ्ग्रेजी विद्वान् जे ए एटनद्वारा लिखित व्याकरण पुस्तक *अ ग्रामर अन्व द नेपालिज ल्याङ्गवेज* सन् १८२०-लाई नेपाली भाषाको सर्वप्रथम प्रकाशित व्याकरणको पुस्तक मानिन्छ जसमा अज्ञात *मुन्सीका तिनवटा आहान* -हरू पनि नेपाली भाषाको नमुनाको रूपमा प्रकाशित भएको पाइन्छ।

भाषा जटिल व्यवस्था हो। भाषा समग्र मानवीय सन्दर्भसँग सम्बद्ध वस्तु भएको हुनाले यसले मानवीय व्यवहारका क्षेत्रहरूसँग सम्बन्धित सबै विषयहरूलाई समेटेको हुन्छ। त्यसैले मानवीय व्यवहारका विविध क्षेत्रसँग सम्बद्ध विषयहरूका कोणबाट भाषालाई हेर्ने र परिभाषित गर्ने गरिएको पाइन्छ (गौतम २०४९:०२)।

आधुनिक वर्णनात्मक भाषाविज्ञानको आधारमा नेपालबाट केही नेपाली व्याकरणहरू प्रकाशित भएको पाइन्छ। यी व्याकरणहरूमा नेपालमा बोलिने नेपाली भाषालाई नै विशेष रूपमा वर्णन गरिएको पाइन्छ। यसै क्रममा वल्लभमणि दाहालले नेपालमा बाहुन, छेत्री समुदायका वक्ताहरू र दार्जिलिङका राई, लिम्बू तथा अन्य वक्ताहरूको बोलीलाई तथ्य स्रोत बनाएर तुलनात्मक अध्ययन गरेका छन्। यस अध्ययनले दार्जिलिङको भाषिक विशेषता र नेपालको भाषिक विशेषतामाझ स्पष्ट भिन्नता देखाएको छ। दाहालले यस तुलनात्मक अध्ययनमा मुख्यतः दार्जिलिङको नेपाली भाषाको स्वरूपगत विशेषता

खुट्ट्याउने काम गरेका छन्। निरौला (२०१५) -ले दार्जिलिङको नेपाली भाषालाई क-वर्ग र ख-वर्ग गरी दुई वर्गमा राखी अध्ययन गरेका छन्।

२.२ नेपाली भाषाको पृष्ठभूमि

नेपाली भाषा भारोपेली परिवारको एउटा मुख्य सदस्य भाषा हो। नेपाली भाषा भारोपेली परिवारको भारत-इरानेली शाखाको इरानेली उपशाखाअन्तर्गत पर्ने लौकिक संस्कृतबाट विकसित भएको भाषा हो भनी चूडामणि बन्धुले 'नेपाली साहित्यको इतिहास (प्रथम खण्ड)' -मा चर्चा गरेका छन्। भारोपेली भन्नाले त्यस भाषिक परिवारतिर सङ्केत गरिएको हो जसमा दक्षिण एसिया, इरान र यूरोपका विभिन्न भाषाहरू पर्छन् (बन्धु २०६०:२३)। यस भाषा परिवारलाई विशेष रूपमा इन्डो-जर्मनिक, भारत-हिट्टेली, आर्य-यूरोपेली आदि भनेर पनि चर्चा गरेको पाइन्छ।

भारोपेली मूल भाषाका वक्ताहरू खैरा केश, नीला आँखा, गोरा वर्ण तथा अग्लो कद भएको भ्रमणप्रिय र शक्तिशाली वीर जातिका वक्ताहरूलाई भाषाशास्त्रीहरू 'वीरोस' भन्छन्। यो शब्द ल्याटिन उइर प्राचीन आयरिस फेर, जर्मनिक वेर र संस्कृत वीर शब्दका आधारमा बनाइएको हो (बन्धु २०६०:२३)।

भारोपेली परिवारको मूल भाषाको समय अनुमानित रूपमा इपू २५००-३००० -को बिच मानिन्छ। (बन्धु २०६०:२३) -को मान्यतिनुसार मूल स्थानबाट छुट्टिएर हिँडेका भारत-इरानेली शाखा इपू २००० -तिर मेसोपोटामिया आएको पाइन्छ र इरान हुँदै इपू १५००-तिर चिनियाँहरूको एउटा शाखा पश्चिमी दिशातिरबाट भारतमा आएको पाइन्छ।

भारोपेली परिवारका भाषाहरूमध्ये एउटा परिवारको नाम भारत-इरानेली हो। भारत-इरानेली भाषाको समय इपू २०००-१२०० -सम्म मानेको पाइन्छ। विभिन्न विद्वानहरूले आ-आफ्नो तुलनात्मक अध्ययनको परिणामस्वरूप प्राचीन इरानी भाषा र वैदिक संस्कृतमा

धेरै समानता रहेको कुरा बताएका छन्। वैदिक र इरानेलीमा पाइने केही शब्द छन् जो अरू भारोपेली भाषाहरूमा पाइँदैन।

उत्तर पश्चिमको बाटो भारतवर्ष पसेका आर्यहरूका केही सन्तान क तै नगएर मध्य एसियामै बसोबास गर्न थालेपछि नै भारत-इरानेली भाषा परिवारको विकास भएको कुरा बन्धुले नेपाली साहित्यको इतिहास (प्रथम खण्ड) -नामक पुस्तकमा चर्चा गरेका छन्। यसरी भारोपेली परिवारका भारत-इरानेली भाषा परिवारबाट विकसित हुँदै इरानेली, लौकिक संस्कृत, पाली, अपभ्रंश हुँदै नेपाली भाषाको जन्म र विकास भएको कुरा चूडामणि बन्धुले आफ्नो पुस्तक नेपाली साहित्यको इतिहास (प्रथम खण्ड) -मा स्वीकार गरेका छन्।

नेपाली भाषाको विकास क्रमलाई चूडामणि बन्धुले तिन चरणमा विभाजन गरी देखाएका छन् -

(१) प्राचीन नेपाली इ ११०० -१५०० शताब्दीसम्म।

(२) मध्यकालीन नेपाली इ १६०० -१९०० शताब्दीसम्म।

(३) आधुनिक नेपाली इ १९०१ अथवा २०औँ शताब्दीदेखि यता।

चूडामणि बन्धुको भनाइअनुसार प्राचीन कालदेखि नै हिमाली क्षेत्रको पश्चिमी भागमा बढी केदारजस्ता पुण्यतीर्थस्थल भएकाले भारतका विभिन्न क्षेत्रबाट आर्य भाषाभाषी जनहरू आउने गर्दथे। यस्तै प्रकारले यसरी आउने जाने क्रम जारी रह्यो भने कति आर्य भाषाभाषीहरू त्यही क्षेत्रमा बसोबास गर्न थाले। यसरी काश्मीरतिरबाट आउनेहरू पनि त्यही क्षेत्रमा फिँजिएर बस्न थाले। भारतमा मुस्लिम आक्रमण सुरु भएपछि पहाडी क्षेत्रमा आउनेहरूको सङ्ख्या झनै बढ्यो। यसरी मुस्लिम आक्रमणद्वारा पीडित शरणार्थीहरूमा प्रायः जसो कुमाउँ-गढवालतिर गए। तर तराई हुँदै यिनीहरू नेपालको पहाडी क्षेत्रमा पनि पस्न थाले। कर्णाली क्षेत्रमा अघिदेखि आएर बसेका खसहरूका

बिचमा केही कुमाउँ र गढवालतिरबाट आउने र केही तराईबाट सोझै पस्नेहरू मिसिएर बस्न पुगे। पश्चिमी क्षेत्रमा जनसङ्ख्याको घनत्व र आवादी जग्गा-जमीनको कमीले गर्दा पुराना र नवागन्तुक खस, ठकुरी र बाहुनहरू क्रमशः गण्डकी, बाग्मती र कोसी क्षेत्रमा फिँजिएर बस्न थाले भनेका छन् (बन्धु २०६०:३८)।

पूर्वतिर लागेका यी खस-बाहुनहरूको भाषालाई गुरुङ, मगर, तामाङ, नेवार, राई-लिम्बू आदि भाषाभाषीहरूले खस कुरा भन्न थाले। यस्तै प्रकारले नेपाली भाषाको यस युगमा काचल्ल, अशोकचल्ल जितारीमल्ल, रिपुमल्ल, आदित्यमल्ल, पुण्यमल्ल, पृथ्वीमल्ल कर्णाली अञ्चलका राजाले आफ्नो राज्य बिस्तार गर्न थाले। यसरी त्यो विशाल खस-राज्य पृथ्वीमल्लपछि सासाना राज्य रजौटाहरूमा टुक्रिएर गए तापनि नेपाली भाषाभाषीहरू भने पहाडी क्षेत्रमा जताततै फैलिएर बस्न थाले (बन्धु २०६०:३९)।

नेपाली भाषाको प्राचीन काल यसको प्रथम प्रसार काल हो। कर्णाली अञ्चलदेखि पूर्वी पहाडी क्षेत्रहरूसम्म यसको बिस्तार भएर गएको पाइन्छ। तेह्रौँ शताब्दीको (सन् १२६४) अन्ततिर काठमाडौँ आक्रमण गर्न आउने खस राजाहरू जितारीमल्ल, रिपुमल्ल र आदित्यमल्ल आदिको साथमा आउने नेपाली भाषा-भाषीहरू काठमाडौँमा नै बस्न थाले। यसरी सन् १२६४ (विसं १३२१)-मा आदित्यमल्लको नेपालीमा लेखिएको अभिलेख गोर्खा जिल्लाको 'ताघवाइ' नामक एउटा गुम्बामा भेटियो र अहिलेसम्म प्राप्त नेपाली भाषाको सर्वप्राचीन नमुना हो (बन्धु २०६०:३९)। मूलतः नेपाली भाषाको प्राचीन कालमा नेपाली भाषामा लेखिएका ताम्रपत्रहरू पाउनका साथै भाषाको पनि प्रचार-प्रसार भएर गएको भेटिन्छ।

चूडामणि बन्धुले इसाको १६ औँ शताब्दीदेखि इसाको १९औँ शताब्दीसम्मको समयलाई मध्यकालीन नेपाली भाषा भनेर *नेपाली साहित्यको इतिहास (प्रथम खण्ड)* - नामक पुस्तकमा उल्लेख गरेका छन्। अझ उनले यस काललाई पूर्वमध्यकाल र

उत्तरमध्यकाल गरी दुई काल खण्डमा विभाजित गरेका छन्। नेपालको एकीकरणभन्दा अघिको समय नेपाली भाषाको पूर्वमध्यकाल हो भने त्यसपछिको समय उत्तरमध्यकाल हो। पूर्वमध्यकाल नेपाली भाषाभाषीहरूको दोस्रो प्रसार युग हो। १६औँ शताब्दीसम्म पनि भारतबाट छिमेकी राज्यहरूबाट पूर्वतिर बसाइँ सर्ने क्रम बन्द भएको थिएन। मुसलमानहरूको आक्रमणबाट बाँचन कन्नौजका ब्राह्मणहरू, राजस्थानका राजपूतहरू र कमाउँ तथा गढवालका खस-बाहुनहरू सबै नेपालतर्फ पस्न थालेका थिए (बन्धु २०६०:४०)।

१६ औँ शताब्दीमा नेपाली भाषाभाषीहरूको बिस्तार अझै द्रूत गतिमा भयो। यसरी नेपाली भाषाले भोजपुरी, मैथिली र भोट-बर्मेली भाषाका प्रभावहरू पनि स्वीकार गर्नु पर्यो। यस्तै प्रकारले पछि १७ औँ शताब्दीमा केही नेपाली भाषाभाषीहरू बिहारको रामनगरमा आएर बस्न थाले भने यसैको फलस्वरूप नेपाली भाषाले गण्डकी क्षेत्रमा पनि विकसित हुने मौका पायो। तराईसँग गाँसिएका क्षेत्रहरूमा विशेषतः अन्य सवर्ण भाषाहरूको प्रभाव यसमा देखियो भने छिमेकी भाषाहरू मार्फत् अरबेली, फारसेलीका शब्दहरू पनि नेपालीमा देखिन थाले (बन्धु २०६०:४०)। अतः यस समयमा आएर नेपाली भाषामा अन्य भाषाहरूबाट पनि नयाँ नयाँ शब्दहरूको आगमन हुनाका साथै नेपाली भाषाको शब्द भण्डारमा पनि नयाँ शब्दहरू बृद्धि भएको देखिन्छ।

प्राचीनकालदेखि मध्यकालीन युगमा आएर झनै नेपाली भाषाले मौलाउने अवसर पाएको देखिन्छ। त्यस समयका लक्ष्मीनृसिंह मल्लको शिलालेख (सन् १२८४) र प्रताप मल्लको शिलालेख (सन् १६१३) आदिले पनि नेपाली भाषाको स्वरूप विकासमा मुख्य भूमिका निर्वाह गरेको पाइन्छ।

१६औँ शताब्दीपछि कर्णाली अञ्चलमा सासाना बाइसे राज्यहरू थिए। यी राज्यका मानिसहरूले प्रयोग गर्ने सम्पर्क भाषाको रूपमा पनि नेपाली भाषा नै प्रमुख रहेको थियो।

मुस्लिम धर्मावलम्बी चुरेटाहरू नेपालका पहाडी क्षेत्रहरूमा बाइसे र चौबीसे राज्यकालमा पूर्वी र पश्चिमी भागहरूमा फिँजिए भन्ने कालीभक्त पन्तको भनाइ छ। आफ्नै भाषा लिएर आएका यी पहाडी मुसलमानहरूको भाषामा नेपालीको प्रभाव पर्यो र बिस्तारै एउटा उर्दू मिश्रित नेपालीको जन्म भयो (बन्धु २०६०:४१)।

यसरी नेपाली भाषा यति व्यापक भइसकेको हुनाले गर्दा नै राजा पृथ्वीनारायण शाहलाई नेपाल एकीकरणको अभियान गर्न सजिलो भएको थियो (बन्धु २०६०:४१)। पृथ्वीनारायण शाहको नेपाल बिस्तार पूर्वमा टिस्टादेखि सिक्किम पश्चिममा काँगडासम्म हुँदा कुमाउँ पनि नेपालभित्र पर्‍यो र त्यहाँ पनि नेपालीको प्रभाव बढ्दै गयो। नेपाली भाषाभाषीहरू बसाइँ सदैँ दार्जिलिङ र भुटानतिर मात्रै फेलिएनन्। उनीहरू जङ्गलै-जङ्गल आसामसम्म पनि पुगेर बस्न थाले।

सुगौली सन्धि (सन् १८१५) -पछि नेपालको राजनीतिक सीमा रेखा तोकिए पनि नेपाली भाषाको बिस्तारमा भने कुनै प्रकार अवरूद्ध भएको देखिँदैन (बन्धु २०६०:४१)। यस कालमा आएर सन् १८२० -मा फोर्ट विलियम कलेजका प्राध्यापक जे ए एटनले नेपाली भाषाको प्रथम व्याकरण लेखेका थिए। यसलाई पनि मध्यकालीन नेपाली भाषाको एउटा ठूलो उपलब्धि मानिन्छ। त्यसपछि अङ्ग्रेजहरूसितको सम्बन्धले गर्दा अङ्ग्रेजी शब्दहरूको प्रयोग नेपाली भाषामा बढ्दै गयो। यसरी ब्रिटिस फौजमा नेपाली जवानहरूको भर्ती गर्ने व्यवस्था पनि सुरु भएर गयो।

भारतमा अघिदेखि नै ब्रज भाषामा विशेष रूपमा कविताको स्विकृत भाषा भएकाले त्यसको प्रभाव लिखित नेपालीमा पाइन्थ्यो भने मैथिली र भोजपुरीको प्रभाव पनि केही मात्रमा रहेको देखियो (बन्धु २०६०:४१)। उत्तरमध्यकालमा नेपाली भाषाले गण्डकी क्षेत्रलाई छोडेर वाग्मती क्षेत्रलाई आफ्नो केन्द्र बनाउन थालेको थियो। यस कालमा आएर नै आधुनिक नेपालका निर्माता पृथ्वीनारायण शाहको चिठी र उनको 'दिव्योपदेश'

निबन्ध पनि प्रकाशमा आएको पाइन्छ। मूलरूपमा विशेष यस कालमा विभिन्न शिलालेख र अनूदित नाटकहरूको पनि विकास भएको पाइन्छ। अतः यी सम्पूर्ण लेखादिको कुराहरूले गर्दा मात्रै नेपाली भाषाले तत्कालीन समयको अवस्थालाई देखाएको छ।

चूडामणि बन्धुको मतनुसार १९०१ इ वा बीसौं शताब्दीदेखि नै आधुनिक नेपाली भाषाको युगको आरम्भ भएको हो। सन् १९०१ -मा नेपालबाट 'गोरखा पत्र' प्रकाशित हुन्छ र त्यसै समयदेखि नै नेपाली साहित्यमा आधुनिक युगको थालनी भएको पाइन्छ। यसरी नै नेपाली भाषाभाषीहरू पहिलो र दोस्रो महासमर (विश्व युद्ध) -मा संसारका विभिन्न कुना-कुनामा गएर लडेर तिनीहरू केही बर्मा गएर बसे। ब्रिटिस फौजमा लागेका नेपालीहरू मलाया र सिङ्गापुरतिर लागे भने भारतीय फौजमा लागेका नेपालीहरू उत्तर प्रदेश, बिहार, बङ्गाल, आसाम सिक्किम, भुटान आदि स्थानहरूमा स्थायी रूपले बस्दै आए (बन्धु २०६०:४२)। नेपालभित्रै पनि एक ठाउँदेखि अर्को ठाउँ सरेको क्रम जारी थियो। यसैको फलस्वरूप एक ठाउँको भाषिकामा र अर्को ठाउँको भाषिकाको प्रभाव पनि पर्दै गयो। अतः नेपाली भाषाको प्रयोग नै बढी मात्रामा हुँदै गयो।

सन् १९०१ -को 'गोरखा पत्र'-को अतिरिक्त यस कालमा देखा परेका अन्य पत्र पत्रिकाहरूमा सुन्दरी (१९०६), माधवी (१९०८), शारदा (१९३४), नौलो पाइलो (१९५६) आदि पनि देखा पर्छन्। यसरी नै पत्र पत्रिकाहरूको प्रकाशन हुन थालेपछि नै नेपाली भाषाले झनै फस्टाउने मौका पाएर अघि बढ्न थाल्यो। यस आधुनिक नेपाली भाषाको समयमा आएर व्याकरण र शब्दकोशको पनि निर्माण हुनाका साथै नेपाली भाषामा पठनपाठनको माध्यमका रूपमा भारतीय विश्वविद्यालयहरूमा पनि अध्ययन अध्यापनको कार्य सुरु भएर गयो (बन्धु २०६०:४३)।

समग्र रूपमा भन्नपर्दा घनश्याम नेपालले पनि नेपाली साहित्यको परिचयात्मक इतिहास नामक पुस्तकमा चूडामणि बन्धुले जस्तै नेपाली भाषाको समयलाई तिनवटा कालखण्डमा

विभाजित गरेको पाइन्छ। सोही रूपमा यसरी नै रामविक्रम सिजापतिले पनि भाषाशिक्षा पुस्तकमा बन्धु र नेपाल आदिले झैं नेपाली भाषालाई तिनैवटा कालखण्डमा त्यही समयलाई नै स्वीकार गर्दै नेपाली भाषाको चर्चा परिचर्चा गरेका छन्।

२.३ नेपाली भाषाको भौगोलिक क्षेत्र

नेपाली भाषालाई विद्वान्हरूले संस्कृत भाषाबाट विकास भएको मानेका छन्। संस्कृत भाषाबाट विकास हुने क्रममा प्राकृत अपभ्रंश हुँदै आधुनिक आर्यभाषा सुरु भएको समयलाई नेपाली भाषाको पनि उत्पत्तिको समय मानिएको छ (पोखरेल २०७४:१५)।

नेपाली भाषा भारोपेली परिवारअन्तर्गत शतम् वर्गको आधुनिक आर्य भाषाको रूपमा परिचित भएको भाषा हो। नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्रभाषाको रूपमा प्रचलित रहेको छ भने भारतमा पनि यो भाषा भारतीय संविधानको आठौँ अनुसूचीमा अन्तर्भुक्त भएको पाइन्छ। २० अगस्त १९९२ -का दिन नेपाली भाषाले संवैधानिक मान्यता प्राप्त गरेको थियो। दार्जिलिङ, कालेबुङ तथा सिक्किम राज्यमा नेपाली भाषालाई सरकारी भाषाको रूपमा मान्यता प्राप्त छ।

कश्मीरदेखि पूर्व गढवाल, कुमाउँ र नेपालमा बोलिने प्राकृत भाषाको उल्लेख नभएको भन्दै सुनीतिकुमार चटर्जिले नेपाली, कश्मीरी, कुमाउनी र गढवाली भाषालाई 'खस प्राकृत'-बाट विकसित भएको मानेका छन् (पोखरेल सम्पा. २०७४:१०)।

नेपाली भाषा नेपालबाहेक भारतका उत्तरपूर्वी क्षेत्रमा बोलिने भाषा हो। म्यान्मार, भुटान, चीन, लन्डन, हङ्कङ, मलेशिया, इङ्गल्यान्ड आदि ठाउँहरूमा पनि नेपाली भाषा-भाषीहरू बसोबास गर्दै आइरहेका छन्। आज विश्वमा नेपाली भाषाका वक्ताहरू ४२ मिलियन (सेन्सेस २०११) छन्। नेपालमा १७ मिलियन नेपाली वक्ताहरू छन्, भारतमा २.९ मिलियन नेपाली वक्ताहरू छन् (सेन्सेस २०११)।

विश्वको अन्य राष्ट्रहरूमा पनि नेपाली भाषा बोलिने गरिन्छ। भारतको दार्जिलिङ , सिक्किम, तराई-डुवर्स, असम, देरादुन, उत्तराञ्चल आदि स्थानहरूमा नेपाली भाषामा अध्ययन-अध्यापन पनि गर्ने काम गरिएको पाइन्छ। नेपाली भाषा आज आएर एउटा विश्व भाषाका रूपमा पनि चिनिन थालेको छ। वर्तमान समयमा देश विदेशमा पनि नेपाली भाषामा विभिन्न सङ्गोष्ठी र सम्मेलनहरू पनि भइरहेको जानकारी पाइन्छ। अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा यसरी नेपाली भाषामा यस्ता कार्यहरू हुनु भनेको एउटा महत्त्वपूर्ण र गर्वको कुरा हो। यसरी नै नेपाली भाषाको भौगोलिक क्षेत्र विश्वभरी नै व्याप्त रहेको छ भनेर भन्न सकिन्छ।

आज पनि भारत र नेपालबाट विश्वका अनेकौँ देशहरूमा नेपालीहरू काम गर्नका लागि गइरहेका छन्। उनीहरू कतिपय त झनै ती देशहरूमा नै पलायन भएर नै बसोबास गर्दै आइरहेका छन्। यसैले गर्दा पनि आज विश्वका कुना-कुनामा नेपालीहरू छरिन्दै बस्दै गइरहेका छन्। मूलतः नेपाली भाषा यसरी नै विश्वमा विकसित हुँदै गइरहेको छ।

लामा (२००५)-ले आफ्नो पुस्तक *दिदृक्षा* -मा 'भारतीय नेपाली भाषाको स्वरूप' लेखमा नेपाली भाषाको चर्चा गर्ने क्रममा सामाजिक भेदअन्तर्गत श्रेणीगत आधार, जातगत आधार, लिङ्गगत आधार, पेसागत आधार, उमेरका आधार र शिक्षाको आधार आदि कुरामा पनि भाषामा भिन्नता रहेको कुरा जानकारी गराएका छन्। यसरी स्त्री र पुरुष जातिको भाषा, फौजी र चालकको भाषा, शिक्षित र अशिक्षित वर्गको भाषामा पनि धेरै मात्रामा भिन्नता रहेको पाइन्छ। यसरी नै यी सम्पूर्ण व्यक्तिहरूको आफ्नो स्तर अनुसारकै भाषा प्रयोग गरे तापनि मूल रूपमा नेपाली भाषाकै प्रयोग गरिरहेको हुन्छ।

२.४ पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको परिचय

नेपाली साहित्य जगत्का साहित्यकार, *गोर्खे खबर कागत्* -का सम्पादक तथा इसाई धर्मका पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको जन्म ४ जुलाई १८५१ (विक्रम सम्बत् १९०८ असार २२ गते) -मा माता राजमती प्रधानको कान्छो छोरोको रूपमा काठमाडौंको ठमेलको टोलमा भएको थियो। गंगाप्रसाद प्रधानको बाल्यकालको नाम नरसिंह नारायण प्रधान पनि हो, भने पछि गएर दार्जिलिङमा उनको नाम पनि परिवर्तित भएर पादरी गंगाप्रसाद प्रधान हुन गयो। त्यस समय राणा शासनको कसीमा नेपालको राजनैतिक स्थिति ठिक थिएन र प्रायः जसो नेपालीहरू मुग्लान (दार्जिलिङ) -तिर पस्न बाध्य बनेका थिए। यस्तैमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधान पनि सानै छँदा आफ्ना पिता रूपनारायण प्रधानसित साथ लागी दार्जिलिङ आएका थिए।

गंगाप्रसाद प्रधान सन् १८७०, ४ जुलाईका दिनमा पादरी मेकफालेन साहेबले दार्जिलिङमा खोलेको स्कूलमा भर्ना भएका थिए। त्यस दिन गंगाप्रसाद प्रधानको १९औं जन्म दिन परेको थियो। त्यही दिनदेखि पाठशालामा उनको प्रवेश भयो। त्यस समयमा मेकफालेन साहेबले कमानका साथै गाउँ ठाउँका सबै केटा केटीहरूलाई स्कूलमा खोज्दै भर्ना गर्दथे। दार्जिलिङमा त्यो समयमा भर्खर भर्खर शिक्षाको प्रचार सुरु हुँदै थियो।

गंगाप्रसाद स्कूलमा भर्ना भएर जान त थाले। तर घरको आर्थिक स्थिति ठिक नभएको कारण र घरमा रात दिनको सानी आमाको कच्कचले गर्दा फेरि स्कूल छोड्न बाध्य बने। पुनः मेकफालेन साहेबले गंगाप्रसाद प्रधानको घरमै सोध्दै-खोज्दै आइपुगे र गंगाप्रसाद प्रधानका पितासित कुरा गरेर साहेबले भने "गंगाप्रसाद प्रधान अच्छा लडका हे, वह होशीयार लडका था, हम उसको खोराकी देके पढावेंगे " यति भनेर मेकफालेन साहेब आफ्नो बाटोतर्फ लागे। यसरी नै गंगाप्रसाद पुनः २ अक्टोबर १८७० को दिनमा

फेरि स्कूलमा भर्ती भए। मेकफालेन साहेब गंगाप्रसादलाई स्कूलमा देखेर खुसी भए र उनलाई चार रूपियाँ खोराकी दिने कुरा सुनाए।

यसरी एकदिन पाठशालामा २ बजी खाजा खाना गएका सबै फर्की आए तर एकजना शिक्षक फर्की आएनन् र मेकफालेन साहेबले आएर गंगाप्रसादलाई "अभी तुम यह क्लास लो" भनेर भने। तब उनले उनीभन्दा ठुलुला बाइसजना विद्यार्थीहरूले भरिएको क्लासको सञ्चालन गर्न पन्यो र त्यो दिन गंगाप्रसाद एकजना शिक्षक पनि हुन पुग्यो। ती खाजा खाना गएका शिक्षक स्कूलमा कहिले फर्की आएनन् र गंगाप्रसाद प्रधान नै त्यहाँका शिक्षक भए। गंगाप्रसाद प्रधान ठुलो शिक्षक मेकफालेन सँगसँगै कान्छो शिक्षक हुन पुगे (कार्यक २००२:२१)।

गंगाप्रसाद प्रधानको घरको आर्थिक स्थिति त्यति ठिक नभएको हुँदा उनले कमानको कोइला बोक्ने कुल्लीसम्मको काम गर्न परेको थियो। सन् १८७०-मा जब उनी स्कूलमा भर्ती भएपछि भने मेकफालेन साहेबले एकदिन एकजना शिक्षक कक्षामा उपस्थित नहुँदा सन् १८७१, २० जुलाईदेखि गंगाप्रसाद प्रधानलाई नै त्यस स्कूलको शिक्षक बनाएका थिए। गंगाप्रसादको शैक्षिक योग्यता कक्षा एकमात्र भए तापनि आफ्नो अनुभवी शैक्षिक योग्यताले गर्दा त्यसबेला उनी एक शिक्षकको गरिमामय पदमा आसीन हुन आइपुगे। गंगाप्रसादले चारवर्षसम्म शिक्षकको जागिर खाएका थिए (कार्यक २००७:१२)। यसरी इसाई मिसनेरी स्कूलमा पढाउन थालेपछि उनले त्यहाँ बाइबलका कथाहरू सुन्न, जान्न थाले। यसैको फलस्वरूप सन् १८७४ -मा गंगाप्रसाद प्रधानले आफुलाई इसाई धर्ममा प्रवेश गरे। उनलाई सन् १८७५, २४ जनवरीको दिन इलाहाबादमा लगी इसाई धर्मको नियमानुसार पानीको बसिसमा दिए। गंगाप्रसाद प्रधानलाई सन् १९०१ -मा इसाई धर्मको पादरीजस्तो उच्च पदद्वारा पनि सम्मानित गरेका थिए।

गंगाप्रसाद प्रधान मूल रूपमा इसाई धर्मका एकजना पादरी, बाइबलका अनुवादक, गोर्खे खबर कागत् -का सम्पादकका साथै पत्रकारको रूपमा चिर परिचित रहेका छन्।

पादरी गंगाप्रसाद प्रधानका मौलिक तथा अनूदित कृतिहरू यस प्रकार छन् -

- (१) पुरुषहरू र अस्त्रीहरूको बसिस्माको रीत् , सन् १८८६
- (२) बाइबलको हाड् अर्थात् पुरांनु नियम् र नया नियम् बाइबल धर्मपोस्तकमां
बखानीयेका आश्चर्येकर्महरू संग्रह पोस्तक्, सन् १९०४
- (३) प्रभुभोज, सन् १९०७
- (४) स्कूल सोधनुत्तर, सन् १९०८
- (५) उखान् को पोस्तक्, सन् १९०८
- (६) सैद भन्ने मान्छेको रेशमी बुनाईको काम् को विषयमां , सन् १९०९
- (७) हिन्दुस्थान् को इतिहास् को पोस्तक्, सन् १९१०
- (८) आंलिवेन्ओमोर् नांउ भयेको मान्छेको ऋण् को विषयमां , सन् १९१०
- (९) नैटीगेल् अर्थात् मीठो गीत् गाउंने चराको विषय , सन् १९१२
- (१०) बांसको कथाहा, सन् १९१३
- (११) हांसको नराम्रो चल्लाको कथाहा, सन् १९१४
- (१२) नेपाली बाइबल (अनूदित), सन् १९१४
- (१३) एक बटौरै साथी, सन् १९१६
- (१४) गोर्खे खबर कागत् (सम्पादक,मासिक पत्रिका), सन् १९०१ देखि १९३२ सम्म
प्रकाशित।

गंगाप्रसाद प्रधान पिता रूपनारायण प्रधान र माता राजमती प्रधानको कोखबाट जन्म भएको कान्छो छोरो थिए। सन् १८७५-मा उनले इसाई धर्म ग्रहण गरेर फर्की आएपछि २४ वर्षको उमेरमा दिसम्बर १८७५-मा एलिजाबेथ राईसित बिहे गरे। गंगाप्रसाद

प्रधानको एलिजाबेथ राईसित प्रेम विवाह भएको थियो र उनी रोमन केथोलिक तालिम केन्द्रमा नन् हुने क्रममा थिए। उनीहरू दुईबाट दुई छोरा र छ छोरीहरूको जन्म भएको थियो। उनीहरूको छोरा-छोरीहरूका नाम यस प्रकार छन् : (१) आलेक्जण्डर प्रधान, (२) एन्ड्रू राजदल प्रधान, (३) मेरी एगनेश, (४) लिलियन, (५) एलिश, (६) करुणा, (७) बीकी, (८) नीना।

गंगाप्रसाद प्रधान र एलिजाबेथ दुवैको सन्तानको कुरा गर्न पर्दा विशेष रूपमा अहिले सम्मको अध्ययनअनुसार पनि उनीहरूका नाति -पनातिहरू भने अहिले पनि दार्जिलिङ , कालेबुङ, सिक्किम, नेपाल आदि स्थानहरूमा बस्दै आइरहेका छन् भनेर भन्न सकिन्छ (कार्यक २००२:३४)।

पादरी गंगाप्रसाद प्रधान मेकफालेन साहेबले खोलेको इसाई मिसनेरी पाठशाला (१० जून १८७०) -मा पढाउन थालेपछि उनले त्यहाँ बाइबलका कथाहरू सुन्न , जान्न थाले पछि उनी पनि त्यही धर्मप्रति आकृष्ट भई सन् १८७४ सालमा इसाई धर्ममा प्रवेश गरे। अर्को वर्ष २४ जनवरी १८७५ -का दिन उनलाई श्री वीनकूपको हातबाट मुत्थीगञ्ज मिशन कम्पाउन्ड अलाहाबादको अमेरिकी प्रेस्बेटरियन चर्चमा इसाई धर्मको नियमानुसार बसिस्मा दिए। यसरी बसिसमा लिएपछि गंगाप्रसाद दार्जिलिङ फर्किएर आए। दार्जिलिङमा उनको स्वागत गर्नका लागि मेकफालेन र बहिनी उपस्थित थिए, गंगा आफ्नो परिवारसित जति डराएका थिए तर त्यहाँ स्थिति त्यस्तो थिएन एउटा स्वागतार्थ वातावरण प्राप्त भएको थियो। गंगाप्रसाद फर्किसकेपछि उनलाई भेट्न उनका पिता र दाइ आए। दुवैले उनलाई दयालु भावमा भने , “यद्यपि तिमी ख्रीष्टियान भयौं - हामी तिमीलाई केही गर्नेछैनौं। बसिस्मा लिनुभन्दा पहिले झैं फुर्सद पाउँदा हामीलाई भेट्घाट गर्न आउनु। ” त्यसपछि गंगा आफ्नो बाबु र दाइकहाँ, हसामा एक वा दुईचोटि जान्थे। परिवारले गंगालाई माया नै गर्थे तर आफ्नो जातबाट पतित भन्ठानेर घरभित्र पसेर परिवारसँग खानु सक्तिन थिए।

घरबाहिर सिकुवामा नै गंगा बस्नु, सुतिनु, खानु पथ्यो....”(कार्यक २००२:२६)। मूलतः नेपालमा हुँदा नरसिंह नारायण दार्जिलिङ आएपछि पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको नामले परिचित भए। यसरी नै दार्जिलिङ रेलवे स्टेसनमाथिको सेन्ट कोलम्बा चर्च सन् १९०१-मा डा ग्रहामले उद्घाटन गरेपछि गंगाप्रसाद प्रधानलाई यसका प्रथम एल्डरको रूपमा अभिषेक गरे। त्यसपछि गंगाप्रसाद त्यहाँका पादरीको पदमा आसीन हुन पुगे। उनी नेपाली समाजका प्रथम पहाडवासी पादरी हुन्।

नेपाली साहित्यको क्षेत्रमा बाइबलजस्तो पवित्र धार्मिक ग्रन्थको अनुवाद गरी नेपाली भाषालाई सक्षम तुल्याएका छन्। गंगा प्रसाद प्रधानले तत्कालीन समयमा नेपाली भाषामा केही मात्रामा गीतहरू पनि रचना गरेको पाइन्छ। उनको प्रसिद्ध गीत प्रभु अर्जी सुनिलेऊ गोर्खालीले मुक्ति पाउने ढोका खोल्दिनेऊ -लाई एउटा नमूना स्वरूप मानिएको छ। यसरी नै नेपाली साहित्यको सर्वप्रथम पत्रिका गोर्खे खबर कागत् (सन् १९०१)-को प्रकाशनका साथै सम्पादनको कार्य समेत गरेर नेपाली साहित्यको फाँटलाई टेवा दिने कार्य गंगाप्रसादले गरेका थिए। उक्त पत्रिका उनकै प्रेस 'द गोर्खा प्रेस' दार्जिलिङबाट प्रकाशित हुन्थ्यो। अन्तमा गोर्खे खबर कागत् -को प्रकाशन चलिरहेको बेला मिशन कम्पाउन्ड दार्जिलिङमा २८ मार्च १९३२ सालमा ८१ वर्षको उमेरमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको देहान्त भयो।

२.५ अनुवादकका रूपमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधान

कलकत्ताको सेरामपुर मिशन प्रेसबाट सन् १८२१ -मा विलियम केरीले नयाँ नियम बाइबल नेपाली भाषामा छापि प्रकाशित गरेका थिए (हेर्नुहोस् दाहाल २०११: १८७)। नेपाली साहित्यको क्षेत्रमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधानले सन् १८७५ -देखि नै एक सक्रिय अनुवादकका रूपमा कलम चलाएको पाइन्छ। उनले बाइबलसम्बन्धी कथाहरूको अनुवाद कार्यमा सक्रिय भई अघि बढेको कुरा हामी सलोन कार्यकद्वारा सम्पादित पुस्तक

पादरी गंगाप्रसाद प्रधानका उपलब्ध रचनावली' -बाट जान्न पाउँछौं। उनले १८७५-देखि १८९० को मद्यावधिसम्मका समयमा पनि बाइबलका शिक्षक भएर बसेका थिए। सन् १ अप्रेल १८९४-मा सम्पूर्ण बाइबललाई नेपाली भाषामा भाषा अनुवाद गर्नका निम्ति उनको नाम द ब्रिटिस एन्ड फरेन बाइबल सोसाइटीले आधिकारिक रूपमा घोषणा गरेबाट यस कुराको पुष्टि हुँदछ। नेपाली भाषा साहित्यमा पादरीले बाइबलजस्तो पवित्र धार्मिक ग्रन्थलाई समेत नेपाली भाषामा अनुवाद गरी नेपाली भाषाको गरिमालाई समेत उच्च शिखरमा पुऱ्याएका छन् भन्नुमा अतियुक्ति नहोला। नेपाली भाषामा गंगाप्रसाद प्रधानको शीर्ष योगदान बाइबलजस्तो महान् ग्रन्थलाई नेपाली भाषामा तर्जुमा गर्नु हो (कार्यक २००७:१३)। गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित पहिलो नेपाली बाइबल धर्मपोस्तकको पुरांनु नियम् सन् १९१४ (इब्रानी भाषा देखि नेपाली भाषामा उल्था गरीयो) प्रकाशित भएको थियो। यसै सन्दर्भमा भन्नपर्दा हिब्रुलाई नै नेपाली भाषामा इब्रानी भाषा भनिन्छ भन्ने गोकुल सिन्हाको मत रहेको पाइन्छ (स्रोत: अन्तर्वार्ता ६.६.२०१९)। छत्र सुब्बाको भनाइअनुसार पनि नेपाली भाषामा हिब्रुलाई इब्रानी भनिन्छ (स्रोत: अन्तर्वार्ता १६.८.२०१९)। यसरी नै अन्तर्वार्तिकै क्रममा राजु राईले बाइबल अनुवादको सन्दर्भमा कुनै पनि लेखक/अनुवादकको नाम उल्लेख गरिएको हुँदैनन् भन्ने कुरालाई लक्ष्य गर्दै गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित पहिलो नेपाली बाइबलको उदाहरण दिएका छन् (स्रोत: अन्तर्वार्ता १६.८.२०१९)। नेपाली बाइबलकै सन्दर्भमा एउटा कुराको जानकारी स्वरूप उल्लेख गर्न पर्दा नेपाल बाइबल सोसाइटीले पादरी गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित पहिलो नेपाली बाइबल धर्मपोस्तकको पुरांनु नियम् । सन् १९१४ -को शतवार्षिकीको सम्झनामा दोस्रो संस्करण पनि सन् २०१४ (विसं २०७१ कात्तिक २८)-मा नै जस्ताको तस्तै रूपमा निकाली प्रकाशित गरिसकेका छन्, जुन कुरो नेपाली समाज र साहित्यको निम्ति खुबै महत्त्वपूर्ण रहेको छ।

पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको भाषाबारे समालोचक रामकृष्ण शर्माले यसरी आफ्नो विचार व्यक्त गरेका छन्: 'गंगाप्रसादीय नेपाली भाषा मौलाउन पाएको भए सायद पछि बनारसमा विद्यार्थी बनी आउने बालकृष्ण पोखरेल र तारानाथ शर्माले चाहेको नेपाली भाषा गाँजिएको देखिन्थ्यो होला र हामीले घोट्लिने जमर्को गरिबस्नु पर्नेथिएन कि ...(शर्मा १९८९ :२५)।

नेपाली साहित्यमा अनुवाद कार्यमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधान प्रथम चरण तिर नै देखिएको थाहा पाइन्छ। त्यस समयमा नेपाली भाषामाथि विशेष रूपमा कुनै व्याकरणिक ग्रन्थ समेत थिएन, त्यस्तो स्थितिमा पनि उनले अनुवादजस्तो जटिल कार्यको थाल नी गरेको पाइन्छ। “गंगाप्रसादको भाषामा झर्नेपन थियो, दार्जिलिङको आञ्चलिकता थियो, तिनकै दौतरी राईको लेखाईले पनि देखाउँछ (प्रधान २०१०: ६७)”।

पादरी गंगाप्रसाद प्रधानका विभिन्न उपलब्ध अनूदित रचनाहरूमध्ये कतिपय कथाकृतिका आधारमा मात्र उनलाई अनुवादकका रूपमा चिनाउने प्रयास गरिएको छ। पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको अनुवाद लेखनका प्रमुख विशेषतामा दार्जिलिङ्गे भाषाको प्रयोग हो। उनले संस्कृतयुक्त तथा शिक्षित नेपाली लेखन आदिको भाषाभन्दा त्यस समयको दार्जिलिङमा बोलिने जनसाधारणको नेपाली भाषामाथि नै जोड दिएका छन्। उनको शब्द चयन, हिज्जे तथा भाषिक प्रयोगमा तत्कालीन दार्जिलिङ्गे नेपाली भाषाको स्वरूप पाइन्छ।

पादरीद्वारा अनूदित कथाहरूको विशेषताका रूपमा विशेष एउटा राम्रो कुराको उद्देश्य दिनु, राम्रो बाटोको लक्ष्य लिएर जानु भन्ने कुरा आदिको सङ्केत दिएको पाइन्छ। उनले कथाको विषयमा कतै न कतै प्रभु येशुको कुराहरू गरेको पाइन्छ। वस्तुतः ती कुराहरू विशेष आफ्नो कुनै उदार पात्रको मार्फत दिएको हुन्छ। पादरीको अनूदित कथा 'एक बटौरै साथी' -मा पनि अन्तिममा अल्फेको दृश्य रहेको छ भने त्यस कथाको माध्यमबाट ती व्यक्तिलाई भगवान् सरह मानिएको छ। बाँस्को कथाहा कथामा पनि मानवीय

विशेषता अभिव्यक्त भएको पाइन्छ। अर्को 'हांसको नराम्रो चल्लाको कथा' पनि समाज सुधारकको विषयमा आधारित कथा रहेको पाइन्छ। उक्त कथाहरूबाट विशेष रूपमा सठीक कुराको सठीक मूल्याङ्कन हुनु नै त्यसको सही मूल्याङ्कन हो भनेर भन्न सकिन्छ। 'सैद् भन्ने मान्छेको रेशमी बुनाइको कामको विषयमा' कथा पनि एउटा सच्चा इमानदारी व्यक्तिको जीवनसँग तुलना गर्न सकिन्छ। यस कथाको माध्यमबाट विशेष रूपमा राम्रो कुराको फल राम्रो नै हुन्छ भन्ने बुझिन्छ। मूलतः पादरीका अनूदित कथाकृतिहरू विशेष रूपमा उपदेशात्मक परिपाटीको रहेको पाइन्छ।

यसरी नै उक्त कथा कृतिहरूको आधारमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधानलाई विशेष रूपमा एकजना सफल अनुवादकको रूपमा मान्न सकिन्छ। उनलाई कतिपय अनुवादका कार्यहरूमा भने विशेष रूपमा मिस गोलनले सहयोग गरेको कुरा सलोन कार्थकद्वारा संकलित पुस्तक 'पादरी गंगाप्रसाद प्रधानका उपलब्ध रचनावली' -बाट थाहा पाउन सक्छौं।

२.६ निष्कर्ष

नेपाली भाषा भारोपेली परिवारको सतम वर्गभित्र पर्ने एउटा आधुनिक आर्य भाषा हो। नेपाली भाषाको विकास क्रमलाई प्राचीन नेपाली, मध्यकालीन नेपाली र आधुनिक नेपाली गरी तिन चरणमा विभाजन गरिएको पाइन्छ। नेपाली साहित्य जगत्मा पादरी गंगाप्रसाद प्रधान साहित्यकार, *गोर्खे खबर कागत्* -का सम्पादक तथा अनुवादकका रूपमा चिनिन्छ। सन् १९१४-मा प्रधानले इब्रानी भाषादेखि पहिलो नेपाली बाइबल *धर्मपोस्तकको पुरांनु नियम्* अनुवाद गरी प्रकाशित गरेका थिए।

तेस्रो अध्याय

३. नेपाली बाइबलको व्याकरण व्यवस्था

यस अध्यायमा पहिलो नेपाली बाइबलको व्याकरण व्यवस्थाको अध्ययन गरिएको छ। यस अध्ययनमा विभिन्न व्याकरणिक तह जस्तै- वर्ण, अक्षर, शब्दनिर्माण प्रक्रिया, व्याकरणिक कोटि, व्याकरणिक प्रकार्य, व्याकरणिक प्रक्रिया, पदक्रम, पदावली, उपवाक्य अनि वाक्यको उदाहरणसहित भाषिक विश्लेषणलाई समावेश गरिएको छ। यस अध्यायमा आधुनिक भाषाविज्ञानको मान्यतालाई आधार गरी व्याकरणिक अध्ययन गरिएको छ अनि बाइबलमा प्रयुक्त नेपाली भाषाको आधुनिक नेपाली भाषासित सान्दर्भिक तुलनालाई पनि समावेश गरिएको छ।

३.१ वर्ण

यस खण्डमा नेपाली बाइबलको वर्ण तथा आक्षरिक संरचनाको चर्चा गरिनेछ। मुख्यतः नेपाली बाइबल देवनागरीमा लिखित पाठ भए तापनि देवनागरी लेखन र वर्ण विन्यासलाई आधार बनाई वर्ण र अक्षरको अध्ययन गरिनेछ। मूलतः देवनागरी लिपिको औच्चारिक आधार भएको हुनाले यस अध्ययनमा नेपाली बाइबलमा लिप्याङ्कित वर्ण, अक्षर आदिको आधुनिक वर्णात्मक भाषाविज्ञानको अवधारणालाई केन्द्रमा राखी नेपाली वर्णको अध्ययन गरिएको छ। यसरी नै अक्षरको अध्ययनको औच्चारिक प्रक्रियामा नभएर आधुनिक वर्णनात्मक भाषाविज्ञानको मान्यताअनुसार लिपि विश्लेषणमा देवनागरीलाई केन्द्रित गरी अक्षरको विश्लेषण गरिएको छ।

वाक् भाषालाई प्रकट गर्ने माध्यम हो। वाक् अस्थिर रहे तापनि वाक्को माध्यमबाट भाषिक तत्त्वलाई प्रकट गरिन्छ। यही तत्त्वमध्ये वर्ण एउटा भाषिक तह हो जसको आधार भाषाको ध्वनिको अर्थ र कार्यका सापेक्षतामा आधारित छ (हेर्नुहोस्, यादव र रेग्मी २०५९: ११०)।

नेपाली भाषाको ध्वनि उच्चारणमा फोक्से श्वासप्रवाह प्रणाली कार्यरत रहेको हुन्छ। यसर्थ नेपालीका सबै ध्वनिहरू फोक्से ध्वनिहरू हुन्। नेपालीका सबै ध्वनिहरूको श्वासप्रवाहको दिशा बहिर्गमनात्मक रहेका हुन्छन्। एकलै स्वतन्त्र रूपमा उच्चरित हुने ध्वनिहरू खण्डीय ध्वनि हुन् र खण्डीय ध्वनिको साथमा उच्चरित हुने ध्वनिहरू खण्डेतर ध्वनि हुन्। स्वर र व्यञ्जन खण्डीय ध्वनि हुन् भने मात्राता, प्राणत्व, अनुनासिकता, विराम र अनुतान नेपालीका खण्डेतर ध्वनिहरू हुन्। यस शोधको वर्ण विश्लेषण देवनागरी लेखनमा आधारित भएको हुनाले खण्डीय र खण्डेतरबारे संगसंगै चर्चा गरिएको छ।

फोक्से श्वासप्रवाहमा बाधारहित उच्चरित हुने ध्वनि स्वर अनि बाधासहित उच्चरित हुने ध्वनि व्यञ्जन हुन्छ। स्वरको उच्चारणमा जिब्रो निश्चित स्थानमा पुगी स्थिर बस्छ भने कुनै स्वरको उच्चारणमा जिब्रो निश्चित स्थानमा पुगेर फेरि अर्को स्थानमा गतिशील भएको हुन्छ। मूलतः स्वर वर्णको पछिल्लो अवस्थामा चाहिँ जिब्रोको स्थिति सुरुमा एउटा स्वरको जस्तो अनि अन्तमा गएर अर्कै प्रकारको हुने गर्छ। पहिलो प्रक्रियाबाट एक स्वर र पछिल्लोबाट द्विस्वर। स्वरको वर्गीकरण व्यवस्था जिब्रोको स्थिति तथा ओठको आकारमा आधारित हुन्छ। सङ्क्षेपमा संवृत्त वा बन्द, अर्ध-संवृत्त वा आधा बन्द, अर्ध-विवृत्त वा आधा-खुला र विवृत्त वा खुला पाइन्छ। स्वरको उच्चारणमा ओठको आकारमा परिवर्तन पाइन्छ। यसको आधारमा स्वरहरूलाई गोलित र अगोलित गरी दुई मुख्य भागमा वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ। नेपाली भाषामा पनि दुई थरीका द्विस्वरहरू छन्- [इ] अनि [उ] बाट अन्त भएको पाइन्छ जसलाई क्रमशः अग्र द्विस्वर र पश्च द्विस्वर भनिन्छ।

पादरी गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित नेपाली बाइबलको लिखित आधारमा आठवटा एकस्वर र दुईवटा द्विस्वर पाएको छ (हेर्नुहोस्, तालिका ३.१) जसको वर्णन तल प्रस्तुत गरिएको छ।

	अग्र		केन्द्रीय		पश्च	
	ह्रस्व	दीर्घ	ह्रस्व	दीर्घ	ह्रस्व	दीर्घ
संवृत्त	इ	ई			उ	ऊ
अर्ध-संवृत्त	ए					ओ
अर्ध-विवृत					अ	
विवृत				आ		

तालिका ३. १ : एक स्वर वर्ण

- [अ] - अर्ध-विवृत, पश्च, अगोलित, ह्रस्व
- [आ] - विवृत, केन्द्रीय, अगोलित, दीर्घ
- [इ] - संवृत्त, अग्र, अगोलित, ह्रस्व
- [ई] - संवृत्त, अग्र, अगोलित, दीर्घ
- [उ] - संवृत्त, पश्च, गोलित, ह्रस्व
- [ऊ] - संवृत्त, पश्च, गोलित, दीर्घ
- [ए] - अर्ध-विवृत, अग्र, अगोलित, ह्रस्व
- [ओ] - अर्ध-विवृत, पश्च, गोलित, दीर्घ
- [ऐ] - अग्र द्विस्वर
- [औ] - पश्च द्विस्वर

माथि वर्णन गरिएका स्वरहरूमा स्वरको मात्राता - ह्रस्व र दीर्घ छन्। [इ - ई], [उ - ऊ] -को ह्रस्व-दीर्घको जोडा पाइन्छन् भने [ए] र [अ] -को ह्रस्व मात्रा अनि [आ] र [औ] दीर्घ मात्रामा मात्र छन्। नेपाली स्वरमा अनुनासिकता व्यतिरेकी खण्डेतर वर्णको रूपमा पाइन्छ (हेर्नुहोस्, खतिवाडा २००९:३७३)। नेपाली बाइबलमा सो वार्षिक व्यवस्था रहे तापनि लिखित वर्णको रूपमा फरक छैन। यस विषयलाई अध्याय चारमा चर्चा गरिएको छ।

देवनागरी लेखन परम्परामा [ऋ] -लाई स्वर वर्णमा राखिएको पाइन्छ। औच्चारिक आधारमा यो बाधासहित उच्चारण भए तापनि स्वर वर्ण मा राखुको मूल आधार [ऋ]आक्षरिक एकाइ हो। यस अध्ययन देवनागरी लिपिमा केन्द्रित रहेका हुनाले [ऋ] -लाई वर्ण तथा अक्षर मानिएको छ।

नेपाली व्यञ्जन चार औच्चारिक आधार - उच्चारण स्थान, उच्चारण प्रयत्न, घोषत्व र प्राणत्व-मा भिन्न हुन्छ(हेर्नुहोस्, खतिवाडा २००९; पोखरेल २०००)। यही औच्चारिक आधारमा देवनागरी लिपि आधारित छ(ब्राइट १९९६ :३८४; हेर्नुहोस्, सिन्हा २०१६ :८८)। नेपाली बाइबलको देवनागरी लेखनमा आधारित निम्नलिखित व्यञ्जनहरूलाई तल तालिका ३. २-मा देखाइएको छ।

स्थान		द्वयोष्ठ्य	दन्त्य	जिह्वाग्र वत्स्य	जिह्वाफलकीय वत्स्य	तालव्य	हनुमूलीय	स्वर यन्त्रमु खी
प्रयत्न	प्राणत्व	अघो.घो.	अघो. घो.	अघो. घो.	अघो.घो.	अघो.घो.	अघो. घो.	अघो. घो.
स्पर्शी	अप्रा. मप्रा.	प् ब् फ् भ्	त् द् थ् ध्	ट् ड् ठ् ढ्			क् ग् ख् घ्	
स्पर्शी- संघर्षी	अप्रा. मप्रा.				च् ज् छ् झ्			
संघर्षी	अप्रा. मप्रा.			स्				ह्
नासिक्य	अप्रा. मप्रा.	म्		न्			ङ्	
प्रकम्पित	अप्रा. मप्रा.			र्				
पार्श्विक अन्तःस्थ	अप्रा. मप्रा.			ल्				
अन्तःस्थ	अप्रा. मप्रा.					य्		

तालिका ३. २ : व्यञ्जनवर्णको उच्चारणीय वर्गीकरण

आधुनिक वर्णात्मक भाषाविज्ञानअन्तर्गत द्वयोष्ठ्य-हनुमूलीय, घोष, अल्पप्राण, अन्तःस्थ [व्] -लाई यस तालिकामा देखाउन मिल्दैन(हेर्नुहोस्, यादव र रेग्मी २०५९:९४; खतिवाडा २००९)।

माथिको वर्णनको आधारमा नेपाली बाइबलमा उन्तीसवटा व्यञ्जन वर्ण पाइएको छ। यसरी नै नेपाली व्यञ्जनको औच्चारिक आधारमा क्रमैले श्वासप्रवाह , श्वासको दिशा, उच्चारण स्थान, उच्चारण प्रयत्न, घोषत्व र प्राणत्वका आधारमा वर्णन गरिएको छ :

- [क्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, हनुमूलीय, स्पर्शी, अघोष, अल्पप्राण
- [ख्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, हनुमूलीय, स्पर्शी, अघोष, महाप्राण
- [ग्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, हनुमूलीय, स्पर्शी, घोष, अल्पप्राण
- [घ्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, हनुमूलीय, स्पर्शी, घोष, महाप्राण
- [ङ्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, हनुमूलीय, नासिक्य, घोष, अल्पप्राण
- [च्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, जिह्वाफलकीय वत्स्य, स्पर्श-संघर्षी, अघोष, अल्पप्राण
- [छ्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, जिह्वाफलकीय वत्स्य, स्पर्श-संघर्षी, अघोष, महाप्राण
- [ज्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, जिह्वाफलकीय वत्स्य, स्पर्श-संघर्षी, घोष, अल्पप्राण
- [झ्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, जिह्वाफलकीय वत्स्य, स्पर्श-संघर्षी, घोष, महाप्राण
- [ट्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, जिह्वाग्र वत्स्य, स्पर्शी, अघोष, अल्पप्राण
- [ठ्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, जिह्वाग्र वत्स्य, स्पर्शी, अघोष, महाप्राण
- [ड्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, जिह्वाग्र वत्स्य, स्पर्शी, घोष, अल्पप्राण
- [ढ्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, जिह्वाग्र वत्स्य, स्पर्शी, घोष, महाप्राण
- [त्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, दन्त्य, स्पर्शी, अघोष, अल्पप्राण
- [थ्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, दन्त्य, स्पर्शी, अघोष, महाप्राण
- [द्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, दन्त्य, स्पर्शी, घोष, अल्पप्राण
- [ध्] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, दन्त्य, स्पर्शी, घोष, महाप्राण

- [न] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, जिह्वाग्र वत्स्य, नासिक्य, घोष, अल्पप्राण
- [प] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, द्वयोष्ठ्य, स्पर्शी, अघोष, अल्पप्राण
- [फ] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, द्वयोष्ठ्य, स्पर्शी, अघोष, महाप्राण
- [ब] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, द्वयोष्ठ्य, स्पर्शी, घोष, अल्पप्राण
- [भ] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, द्वयोष्ठ्य, स्पर्शी, घोष, महाप्राण
- [म] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, द्वयोष्ठ्य, नासिक्य, घोष, अल्पप्राण
- [य] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, तालव्य, अन्तःस्थ, घोष, अल्पप्राण
- [र] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, जिह्वाग्र वत्स्य, प्रकम्पित, घोष, अल्पप्राण
- [ल] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, जिह्वाग्र वत्स्य, पार्श्विक अन्तःस्थ, घोष, अल्पप्राण
- [व] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, द्वयोष्ठ्य-हनुमूलीय, अन्तःस्थ, घोष, अल्पप्राण
- [स] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, जिह्वाग्र वत्स्य, संघर्षी, अघोष, अल्पप्राण
- [ह] - फोक्से, बहिर्गमनात्मक, स्वरयन्त्रमुखी, संघर्षी, घोष, महाप्राण

नेपाली बाइबलमा खण्डेतर वर्ण प्राणत्व झैँ संयुक्त व्यञ्जन (व्यञ्जनको मात्राता) पनि व्यतिरेकी वर्णको रूपमा पाइन्छ। जस्तै- सुक्कोत्, कश्ये, जुत्ता, यब्बोक् आदि।

देवनागरी लेखनमा क्ष, त्र र ज्ञ लाई संयुक्त अक्षर भनी चिनिन्छ। [क + ् + ष = क्ष]; [त + ् + र = त्र]; [ज + ् + ञ = ज्ञ] -ले भिन्नै लिखिम (Grapheme) लिएको पाइन्छ। यी अक्षरहरू अन्य व्यञ्जन अक्षर विपरीत संरचनात्मक बनावटीमा अपारदर्शी छ। औच्चारिक आधारमा यी संयुक्त अक्षरहरूलाई अक्ष्य, तर अनि ग्याँ भनी नेपालीमा उच्चारण गरिन्छ। यी अक्षरहरू मूलरूपमा तत्सम शब्दको लेखनमा प्रयोग गरिन्छ। अन्य संयुक्त अक्षर जस्तै [क + ् + त = क्त]; [र + ् + य = च्य]; [ह + ् + र = ह्र]; [द + ् + य = द्य]; [द + ् + म = द्म]; [द + ् + द = द्द]; [ह + ् + व = ह्व]; [प + ् + र = प्र] आदिको संरचनात्मक बनावटी पारदर्शी रहेको देखिन्छ (विस्तृत अध्ययनको लागि हेर्नुहोस्, आचार्य १९९१:६३ पाद टिप्पणी ५)।

मूलतः यी अपारदर्शी संयुक्त अक्षर [क्ष]; [त्र] र [ज्ञ] -लाई वर्ण मात्र सकिँदैन तर देवनागरी लेखनमा अक्षर भन्दा सठिक रहन्छ।

समग्रमा नेपाली बाइबलमा एघारवटा स्वर वर्ण अनि यसका मात्रा पाइन्छ साथै [व] अनि संयुक्त अक्षर [क्ष]; [त्र] र [ज्ञ] -लाई पनि समावेश गरी बत्तीसवटा पाइएको छ। मूलतः नेपाली बाइबलमा तिर्चीलिसवटा अक्षर रहेको पाइन्छ जसलाई माथि स्वर र व्यञ्जनको आधारमा चर्चा गरिएको छ।

३.२ अक्षर

भारतीय भाषाविज्ञान परम्परामा अक्षरको गहन अवधारणा छ। अक्षरलाई एउटा वा एकभन्दा बढी ग्लिफ (glyph)-हरूको समूहबाट बनिने लेखन या छपाइको एकाइलाई अक्षर भनिएको छ (भास्कारराव २००३:३८८)। यो मुख्य रूपमा ग्लिफसँग सम्बन्धित रहेको हुन्छ अनि यसको अन्तमा अनिवार्य स्वर रहेको हुन्छ (सलोमन २००३: ७०)। अक्षरमा विभिन्न उपचिन्हहरू अनुस्वर, अनुनासिक, विसर्ग, अवग्रह र हलन्त आदि पनि कतिपय अवस्थामा समाहित भएको हुन्छ। यसका साथै यी विभिन्न उपचिन्हहरू स्वतन्त्र अक्षर नभएर यो विशेष अक्षरकै एउटा अङ्गको रूपमा देवनागरी लिपिको व्यवस्थामा मानि लिएको पाइन्छ (हेर्नुहोस्, सिन्हा २०१६:९०)।

आधुनिक वर्णनात्मक भाषाविज्ञानमा अक्षर (syllable) वाक्ध्वनिको क्रममा उच्चरित हुने एउटा एकाइ हो। यसरी नै मूलरूपमा अक्षर श्वासको एकै झटकामा उच्चारण भएर निस्कने ध्वनिहरूको एउटा समूह हो जसलाई अन्तर्राष्ट्रिय ध्वनितात्त्विक वर्णमालामा लिप्याङ्कित गरिन्छ। एउटा अक्षर बन्नका लागि आक्षरिक ध्वनि मुख्य रहेको हुन्छ जसलाई केन्द्रक भनिन्छ। केन्द्रक अधिको वैकल्पिक व्यञ्जनलाई आरम्भक र पछिको वैकल्पिक व्यञ्जनलाई समापक भनिन्छ। यसै गरी केन्द्रक र समापकको योगले अन्तक भनिन्छ।

माथिको दुई भाषाको अध्ययन परम्परामा अक्षरको अवधारणा बेग्लै छ।
 ब्राह्मीबाट विकसित देवनागरी लिपि जसको आधार अक्षर व्यवस्थामा रहेको छ त्यसलाई
 आरेखीय अक्षर(graphic syllable) भनिन्छ भने श्वासको एकै झटकामा उच्चारित हुने
 ध्वनिहरूको एउटा समूहलाई ध्वनिक अक्षर(phonetic syllable) भनिन्छ। आरेखीय
 अक्षरको आधार ध्वनिक अक्षर भए तापनि नेपाली जस्तो आधुनिक आर्य भाषा यो
 समतुल्य छैन(हेर्नुहोस्, स्प्रोट २०००:४५)। यो भिन्नतालाई (भास्कारराव २००३:३८८)
 -मा निम्नलिखित उदाहरणमा देखाएका छन् -

ग्लिफ क्रम: अस्त्र

लेखन क्रम: अ+ स+ ्+ त+ ्+ र

आरेखीय अक्षर: अ — स्त्र

ध्वनिक अक्षर : ʌs-trʌ (सिन्हा २०१६:९० -बाट)

आरेखीय अक्षर व्यवस्थामा [अ] र [स्त्र] दुई अक्षर हुन्। ध्वनिक अक्षरमा [ʌs] र
 [trʌ] दुई अक्षर हुन्। दुवै दुई अक्षर भए तापनि अक्षर संरचना भिन्न-भिन्नै छ।

देवनागरी लेखन आरेखीय अक्षरमा आधारित भएको हुनाले स्वरमा समाहित
 रहेको हुन्छ। यसै आधारमा मूल अक्षरहरूलाई स्वर वर्ण भनिएको पाइन्छ अनि व्यञ्जन
 वर्णलाई उच्चारित गर्ने मूल अक्षरलाई आरेखीय अक्षरमा मात्रा भनिन्छ। आरेखीय
 अक्षरको आधार ध्वनिक अक्षर भए तापनि नेपाली आधुनिक आर्य भाषामा यो समतुल्य
 छैन (हेर्नुहोस्, स्प्रोट २००० :४५)।

आधुनिक आर्य भाषाहरूमा पदान्तको अमूर्त स्वर [अ] अउच्चारित रहन्छ
 जसलाई अमूर्त स्वर लोप (schwa deletion) भनिन्छ। नेपालीमा अमूर्त स्वर लोप
 भएको पाइन्छ (हेर्नुहोस्, आचार्य १९९१:७३)। नेपाली बाइबलमा पदान्तको अमूर्त
 स्वर लोप भएको विभिन्न व्याकरणिक कोटिमा पाइन्छ। जस्तै- पोस्तक्, एक्, हात्,

शिमोन्, समेत्, उत्तर, बाहिक् इत्यादि।¹ आरेखीय अक्षरको आधारमा यी पदान्तको अमूर्त स्वर लोप भएको ग्लिफ अक्षर बन्न असमर्थ छ। यस आधुनिक आर्य भाषाहरूको समतुल्य नहुनाको कारण पदान्तको अउच्चारित अमूर्त स्वर भएको ग्लिफलाई पनि अक्षर मानिएको छ (हेर्नुहोस्, भास्कारराव २००३ अनि पाण्डे २००७-का विभिन्न लेखहरू)। सोही आधारमा नेपाली बाइबलमा प्राप्त पदान्तको अमूर्त स्वर लोप भएको ग्लिफलाई आक्षरिक एकाईको रूपमा विश्लेषण गरिएको छ।

अक्षरलाई दुई मुख्य वर्गमा विभाजन गरिएका हुन्छन् - मुक्त अक्षर र बद्ध अक्षर। मुक्त अक्षरको पदान्तमा स्वर रहेको हुन्छ अनि यसको ठिक विपरीत बद्ध अक्षरको पदान्तमा व्यञ्जन रहेको हुन्छ। यसरी नै आरेखीय अक्षरलाई वर्गीकरण गर्न सकिन्छ। पदान्तको अमूर्त स्वर लोप भएको अक्षरलाई बद्ध अक्षर अनि अन्यलाई मुक्त अक्षर मान्न सकिन्छ। यस वर्गीकरणको आधारमा आरेखीय अक्षर र ध्वनिक अक्षर भिन्न भिन्नै भए तापनि प्रकारगत रूपमा समान रहेको पाइन्छ।

(१) मुक्त अक्षर - बाइबल, दियो, न, ता, नीलो इत्यादि।

(२) बद्ध अक्षर - बखान्, पोस्तक्, गरोस्, भाकल् इत्यादि।

अक्षरको संरचना विभिन्न रूपमा रहेको पाइन्छ । कतिपय अक्षरहरू एकाक्षरिक, द्विआक्षरिक, त्रिआक्षरिक तथा त्यसभन्दा बढी (बहुआक्षरिक) पनि हुन्छन्। यसैअनुसार पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलमा रहेको अक्षरको विभिन्न क्रमलाई तल उदाहरणस्वरूप विश्लेषण गरिएको छ।

(३) एकाक्षरिक - अं, ज्ये, मं, जो, तं, त, न, यि, ए, र, छ, छु, कि आदि।

(४) द्विआक्षरिक - बुरो, थुमा, एक्, अरु, पछि, बचा, नांउ, अब, बाणी आदि।

(५) त्रिआक्षरिक - दिनमां, देस्का, यह्वे, उत्तर, जीवन्, गोठाला, हवस्, पहाडे आदि।

¹ आधुनिक नेपालीमा क्रिया र तत्सममा पाइन्छ।

(६) बहुआक्षरिक - फलवन्त, सतहत्तर, होम्बलिदान, मल्कीसेदेक्को,
लगीयेकाहरुलाइ, इस्राएल् बंशिहरुमांकी आदि ।

समग्रमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलमा एघारवटा मूल अक्षर पाइएका छन्, जसलाई देवनागरी लेखनप्रणालीअन्तर्गत आरेखीय अक्षरमा समाहित गरेको पाइन्छ। अन्य आधुनिक आर्य भाषा झैं नेपालीमा पदान्तको अमूर्त स्वर लोप भए तापनि अक्षरिक एकाइको रूपमा विश्लेषण गरिएको छ। यस प्रकार अक्षरलाई दुई मुख्य वर्ग मुक्त र बद्ध अक्षरमा राखी अध्ययन प्रस्तुत गरिएको छ। अक्षरको संरचनात्मक ढाँचाअन्तर्गत नेपाली बाइबलमा एकदेखि दस अक्षरसम्मका अक्षरहरू पाइएको छ।

३.३ शब्दनिर्माण प्रक्रिया

भाषामा शब्द वा पदको निर्माण गर्ने प्रक्रियालाई शब्दनिर्माण प्रक्रिया भनिन्छ। भाषामा भएका शब्द तथा पद निर्माण पद्धतिहरू भाषा आन्तरिक र बाह्य गरी दुई प्रकारको पाइन्छ। आन्तरिक पद्धतिमा सोही भाषाको शब्द भण्डारमा उपलब्ध शब्द, सर्ग आदिको प्रयोगद्वारा निर्माण गरिन्छ। बाह्य पद्धतिमा विशेष गरी शब्द तथा अन्य पद्धतिद्वारा भाषाको शब्द भण्डारमा थप भाषिक तत्त्वलाई प्रयोग गरिन्छ। यो भाषामा लगातार रूपमा चलिरहने प्रक्रिया हो। यसरी नेपाली बाइबलमा शब्द निर्माण गर्ने विभिन्न प्रक्रिया रहेको पाइन्छ, जसलाई तल क्रमैले विस्तृत रूपमा चर्चा गरिएका छन्।

३.३.१ सर्ग पद्धति

मूल शब्द वा धातुको अघि वा पछि जोडिन आउने अनि अर्को शब्दको निर्माण गर्ने पद्धतिलाई नै सर्ग पद्धति भनिएको पाइन्छ। नेपालीमा मुख्य गरी सर्गलाई दुई बद्ध रूपमा विभाजन गरिएका पाइन्छन् :

(क) उपसर्ग

मूल शब्दको अघि गाँसिएर आउने र नयाँ शब्दको निर्माण गर्ने सर्गको पद्धतिलाई नै उपसर्ग भनिन्छ। नेपालीमा यसको प्रयोग धेरै बेसी उत्पादनशील रूपमा नै गरिएको

पाइन्छ। नेपाली बाइबलमा रहेका केही उपसर्ग लागेका शब्दहरूलाई तल तालिकामा उदाहरणसहित देखाइएको छ।

उपसर्ग	उपसर्गद्वारा निर्मित शब्द	निर्माण पद्धति
अ-	अशुद्ध	अ + शुद्ध
न-	नराम्री	न + राम्री
निर्-	निरपराधी	निर् + अपराधी
निष्-	निष्कलङ्क	निष् + कलङ्क
अनु-	अनुग्रह	अनु + ग्रह
सर्व-	सर्वशक्तिमान्	सर्व + शक्तिमान्
सु-	सुगन्धित	सु + गन्धित
निर्-	निर्बल्	निर् + बल्

तालिका ३. ३ : उपसर्ग

(ख) परसर्ग

मूल शब्दको पछाडि प्रयोग भएर आउने अनि नयाँ शब्दको निर्माण गर्ने सर्गको पद्धतिलाई नै परसर्ग भनिन्छ। नेपाली बाइबलमा प्रयोग गरिएका केही परसर्ग भएका शब्दहरूलाई तल तालिकामा उदाहरणसहित देखाइएका छन्।

परसर्ग	परसर्गद्वारा निर्मित शब्द	निर्माण पद्धति
-मान्	बद्धिमान्	बद्धि + मान्
-आलु	सिपालु	सिप् + आलु
-नु	पीटनु	पीट् + नु
-ने	हिङ्ने	हिङ् + ने
-इया	दुखिया	दुख + इया
-आउ	बनाऊं	बन् + आऊं
-उवा	घिचुवा	घिच् + उवा
-मान्	भाग्येमान्	भाग्ये + मान्

-इलो	स्वादीलो	स्वाद + इलो
-उक	इच्छुक	इष् + उक
-आवट	रमाहट्	रम + आवट्

तालिका ३. ४ : परसर्ग

३.३.२ समास पद्धति

पेन (१९९७: ९२) -अनुसार समास दुई वा दुईभन्दा बेसी शब्दहरू मिलेर बन्ने शब्द हो। नेपाली व्याकरण परम्परामा समासलाई दुई वा दुईभन्दा अधिक शब्दहरू मिली एकै शब्द निर्माण हुने पद्धति भनेको छ। यस प्रकार आधुनिक भाषाविज्ञानको मान्यतानुसार वाक्यात्मक शीर्षकमा आधारित समासलाई दुई मुख्य वर्गमा विभाजन गरी अध्ययन गरिएको पाइन्छ।

(क) अन्तःकेन्द्रित

एउटा मुख्य पद र विशेषकको मेल भई निर्माण हुने प्राथमिक समासलाई अन्तःकेन्द्रित भनिन्छ। नेपालीमा यसको वाक्यात्मक शीर्षक जसले व्याकरणिक कोटिलाई निर्धारण गर्छ त्यो दाहिने भागमा हुन्छ र देब्रे भागले दाहिनेको परिवर्तकको रूपमा कार्य गर्छ। नेपाली बाइबलमा रहेको अन्तःकेन्द्रित प्राथमिक समासलाई यहाँ तल उदाहरणसहित प्रस्तुत गरिएको छ।

(७) चारकुने - चार + कुना

(८) महासागर - महान् + सागर

(९) महाराजा - महान् + राजा

(ख) बहिर्केन्द्रित

सबै पदहरू मुख्य भएर निर्माण हुने प्राथमिक समासलाई नै बहिर्केन्द्रित भनिन्छ। बहिर्केन्द्रित समास मुख्य रूपमा- बहुब्रीहि र द्वन्द्व हुन्छ। यस्ता समासमा वाक्यात्मक शीर्षक जसले व्याकरणिक कोटिलाई निर्धारण गर्छ त्यो दाहिने भागमा हुन्छ तर देब्रे

भागले दाहिनेको परिवर्तकको रूपमा कार्य गर्दैन साथै यी समासहरू अर्थको आधारमा अपारदर्शी हुन्छ। द्वन्द्व समासमा दुवै तत्त्वको समान अर्थको योगदान हुन्छ। नेपाली बाइबलमा रहेको बहिर्केन्द्रित बहुब्रीहि र द्वन्द्व समासलाई तल उदाहरणसहित प्रस्तुत गरिएको छ।

(१०) गाईगोरु	- गाई + गोरु	- (द्वन्द्व)
(११) दिदीबैनी	- दिदी + बैनी	- (द्वन्द्व)
(१२) गीतागीत्	- गीता + गीत्	- (द्वन्द्व)
(१३) वरिपरि	- वरि + परि = चारैपट्टि	- (बहुब्रीहि)

नेपालीमा केही समास हुँदा ती घटक शब्दहरूमा परिणामस्वरूप रूपध्वन्यात्मक परिवर्तन भएको पाइन्छ जसलाई सन्धि भनिन्छ। यसरी नै समासको फलस्वरूप सन्धिलाई शब्द निर्माण प्रक्रियामा समासअन्तर्गत राखी अध्ययन गरिएको छ। नेपाली बाइबलको ती शब्दहरूलाई उदाहरणसहित तल प्रस्तुत गरिएको छ।

(१४) घराधिकारी	- घर + अधिकारी
(१५) निर्दोष	- निर् + दोष
(१६) दीर्घायु	- दीर्घ + आयु
(१७) जल्हारी	- जल + आहर + ई
(१८) जीवधारी	- जीव + धारी
(१९) जेठाधिकार	- जेठा + अधिकार
(२०) बंशावली	- बंश + आवली
(२१) बडाद्मी	- बडा + आदमी

३.३.३ द्वित्व पद्धति

पेन(१९९७: ३०) -ले द्वित्वलाई घरीघरी कुनै पनि अवस्थामा दोहोरिने शब्दहरूको रूप हो भनेका छन्। अब्बी (१९९२) -ले द्वित्व पद्धतिलाई रूपतात्त्विक र शाब्दिक गरी दुई

प्रकारमा विभाजन गरिएको छ। रूपतात्त्विक द्वित्व पद्धतिमा लघुतम अर्थतात्त्विक अविभाज्य रूपको पुनरावृत्ति आक्षरिक एकाइलाई मानिएको छ जसअन्तर्गत अभिव्यक्तिमूलक तथा अनुकरणात्मक शब्दहरूलाई मानिन्छ। जस्तै- तलको उदाहरणमा भुसुकै र हडांगहुडुंग ।

(२२) ... धपाईये भन्ये भुसुकै मंरि जांछन्। (पृ ५४)

(२३) ... हडांगहुडुंग गरी भत्क्येको सोर सुनाउदै ...। (पृ ११३२)

शाब्दिक द्वित्व पद्धतिअन्तर्गत कुनै शब्द एकाईको पुनरावृत्तिलाई भनिन्छ। यो दुई थरीको हुन्छ - पूर्ण र आंशिक।

(क) पूर्ण द्वित्व

पूर्ण द्वित्वमा पदहरूको सबै पद नै मूलरूपमा जस्ताको तस्तै दोहोरिने गर्छन्। यसरी नै नेपाली बाइबलमा पूर्ण द्वित्वहरूको प्रयोग गरिए तापनि ती पूर्ण द्वित्व शब्दहरू भने छुट्टाछुट्टै रूपमा रहेको पाइन्छ। मूलतः नेपाली बाइबलमा रहेको पूर्ण द्वित्वहरूलाई उदाहरणसहित तल देखाइएको छ।

(२४) जात् जात्

(२५) राम्रा राम्रा

(२६) सांचि सांचि

(२७) पुस्ता पुस्ता

(२८) सेता सेता

(२९) खोज्दा खोज्दा

(३०) आफ्नु आफ्नु

(३१) कुलो कुलो

(ख) आंशिक द्वित्व

आंशिक द्वित्वमा पदहरूको सबै शब्द नदोहोरिएर कुनै आक्षरिक अंश मात्र दोहोरिने गर्छन्। यस्तै प्रकारले नेपाली बाइबलमा प्रयोग भएको आंशिक द्वित्व शब्दहरूलाई उदाहरणसहित तल देखाइएको छ।

(३२) ससांना

३.३.४ कर्तन पद्धति

एउटा शब्दको कुनै अंश काटेर त्यसमा रहेको रहल अंश मात्र त्यसै अर्थमा प्रयोग गर्ने पद्धतिलाई नै कर्तन पद्धति भनिन्छ। नेपाली बाइबलमा यस पद्धतिद्वारा निर्माण भएको शब्द सै तल उदाहरणको निम्ति देखाएको छ।

(३३) सैयं - सै

३.३.५ अभिनव प्रयोग

कुनै शब्दको नयाँ सृजना गर्नु अथवा चलिरहेको कुनै शब्दलाई नितान्त नयाँ अर्थका लागि प्रयोग गर्ने पद्धतिलाई नै अभिनव प्रयोग शब्दनिर्माण पद्धति भनिन्छ। नेपाली बाइबलमा भएको यस्ता शब्दलाई यहाँ उदाहरणसहित प्रस्तुत गरिएको छ।

(३४) जिताहा

(३५) गीतागीत्

३.३.६ आगमन

एउटा भाषामा नभएका शब्दहरू अर्को कुनै भाषाबाट लिने पद्धतिलाई नै आगमन भनिन्छ। नेपाली बाइबलमा रहेको आगमन भएका शब्दहरूलाई उदाहरणको लागि तल प्रस्तुत गरिएको छ।

(३६) सौगात् - तुर्केली भाषाबाट

(३७) रोटी - पुर्तगाली भाषाबाट

(३८) हजार - फारसेली भाषाबाट

(३९) गज्	- फारसेली भाषाबाट
(४०) मालिक्	- अरबेली भाषाबाट
(४१) जहाज्	- अरबेली भाषाबाट
(४२) पटुका	- मगर भाषाबाट
(४३) जांतो	- मगर भाषाबाट
(४४) जुबिलि	- अङ्ग्रेजी भाषाबाट
(४५) बक्खू	- भोटिया भाषाबाट
(४६) थुमा	- गुरुङ भाषाबाट
(४७) चिहान्	- राई भाषाबाट

पादरी गंगाप्रसाद प्रधानले नेपाली बाइबलमा अन्य भाषाहरूमा चली आएका शब्दहरूलाई नेपाली भाषामा आगमन गरी ती शब्दहरूको मौलिकीकरण र आगत अनुवाद पनि गरेको पाइन्छ। यस्ता शब्दहरू मुख्यतः अङ्ग्रेजी, यहूदी नामहरू छन्। उदाहरणस्वरूप ती कतिपय शब्दलाई यहाँ राखिएको छ -

मौलिकीकरण

एदेन्	- Eden (English)
बाबेल्	- Babel
मूसा	- Moses
नुह्	- Noah

आगत अनुवाद

लाल् समुन्द्र	- Red Sea
भलो बुरोको ज्ञान्को वृक्षे	- Tree of Knowledge
बन्पशु	- Wild animal
घरपशु	- Domestic animal

निल्किहिडिआई	- Exodus
दस् आज्ञा	- Ten Commandments
भद्राक्षे	- Olive ²

३.३.७ व्युत्पादन

शब्द निर्माणमा धातु वा प्रातिपदिक आधार पदबाट नयाँ अर्थ वा भिन्नै व्याकरणिक कोटि निर्माण गर्न सक्ने प्रातिपदिकको निर्माण प्रक्रियालाई नै व्युत्पादन भनिन्छ। मुख्यतः यसले व्याकरणिक कोटि वा अर्थमा परिवर्तन ल्याउँछ। यस्तै प्रकारले नेपाली बाइबलमा प्रयुक्त व्युत्पादन शब्दलाई यहाँ उदाहरणको निम्ति देखाइएको छ।

(४८) घिचुवा (नाम)	- घिच्नु (क्रिया) + उवा
(४९) सुन्दरी (नाम)	- सुन्दर (विशेषण) + ई
(५०) कुटुम्बेरी (विशेषण)	- कुटुम्ब (नाम) + एरी

३.३.८ रूपायन

कुनै शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न सक्ने बनाउने प्रक्रियालाई नै रूपायन पद्धति भनिन्छ। यस प्रक्रियामा धातुको आधारभूत धारणासित सान्दर्भिकता नदेखिए तापनि रूपायन हुनुमा भने सर्ग पद्धतिको सहभागिता बढी मात्रामा रहेको पाइन्छ। नेपाली बाइबलमा भएको रूपायन शब्दहरूलाई तल उदाहरणसहित प्रस्तुत गरिएको छ।

(५१) थिये	- थिई
(५२) मेरो	- मेरी
(५३) तं	- तेरो
(५४) ठुलो	- ठुला
(५५) सुत्	- सुत्छ

2 भद्राक्षे र अलिभ दुई विभिन्न प्रजातिका फल भए तापनि नेपाली बाइबलमा यसलाई एउटै अर्थमा प्रयोग गरिएको छ।

(५६) बल्लिया - बल्लियो

समग्रमा नेपाली बाइबलको उपलब्ध विभिन्न शब्द निर्माण प्रक्रियाको उदाहरणसहित विश्लेषणात्मक टिप्पणी गरेको छ। नेपाली बाइबलअन्तर्गत शब्द निर्माणको आन्तरिक र बाह्य पद्धतिहरूको चर्चा गरिएको छ। यी पद्धतिहरूका आधारमा नेपाली बाइबलको शब्द भण्डारको विश्लेषण गरिएको छ। यसरी नेपाली बाइबलमा प्रयुक्त शब्द रूपहरूको व्याकरणिक कोटिको विश्लेषण तल गरिएको छ।

३.४ व्याकरणिक कोटि

व्याकरणिक कोटि परस्परमा समानता पाइने पदहरूलाई एउटा वर्गमा राखी भिन्नतासहित पदहरूलाई वर्गीकरण गर्ने कार्य हो (हेर्नुहोस्, यादव र रेग्मी २०५९:१८९; पेन १९९७)। पदहरूको व्याकरणिक कोटिमा वर्गीकरणको लागि मुख्यतः तिनवटा आधारमा राखिएको पाइन्छ :

(क) अर्थतात्त्विक वा अवधारणात्मक आधारमा विशेष पदहरूको भिन्नतालाई अध्ययन गर्ने कार्य गरिन्छ। यसमा विशेष कुन स्थितिमा घटना घटेको छ त्यसलाई विभिन्न अर्थतात्त्विक दृष्टिकोणले हेर्ने गरिएको हुन्छ।

(५७) आदिमा ईश्वरले स्वर्ग र पृथिवीलाई सिर्ज्यो। (पृ १)

प्रस्तुत उदाहरण (५७) -मा ईश्वरले व्यक्ति विशेषलाई बुझाउँछ। स्वर्ग र पृथिवी -ले स्थानलाई बुझाउँछ। आदिले समयलाई बुझाउँछ। मांले परस्थानिक ठाउँ बुझाउँछ। सिर्ज्योले कार्य बुझाउँछ। मूलतः पदहरूको यस प्रकारको भिन्नतालाई हेर्ने आधारलाई अर्थतात्त्विक वा अवधारणात्मक आधार भनिन्छ।

(ख) वाक्यतात्त्विक वा वितरणात्मक आधारमा विशेष रूपले पदहरूलाई यता-उता पार्न सकिँदैन, यदि पदहरूको क्रम यता उति भयो भने वाक्य गठनमा फरक पर्न जान्छ। यसरी नै त्यस पदमा रहेको भिन्नतालाई छुट्ट्याउन सकिन्छ। मूलतः यस्ता पदहरूको भिन्नता देखाउने आधारलाई नै वाक्यतात्त्विक आधार भनिन्छ।

(५८) तिनले यि कुरा भन्येमां यूसुफ् रोइ हाल्यो। (पृ ८६)

यस उदाहरण (५८)-मा उपवाक्यहरू छन्। मूल उपवाक्यमा तिनले पद यि -को अगाडि र वाक्यको सुरुमा आएको छ। तिन र यि दुई पद क्रमिक रूपमा वाक्यको सुरुमा आएको छ। भन्ये पद त्यस उपवाक्यको अन्तिम भागमा रहेका छन्। यस प्रकार तिनले र भन्ये उक्त पदहरू बिचमा सङ्गति रहेका छन्। आश्रित उपवाक्यमा यूसुफ् सुरुमा आएको छ र रोइ हाल्यो अन्तमा छ अनि यी दुई पदहरूमाझ सङ्गति छ। यसरी यी पदहरूको क्रम यताउता पार्ने हो भने व्याकरणिक वाक्य बनिदैन। यसैकारण उक्त पदहरूमा भिन्नता छ भन्न सकिन्छ। मूलतः यी पदहरूको भिन्नता छुट्ट्याउने आधार नै वाक्यतात्त्विक वा वितरणात्मक आधार हो।

(ग) रूपतात्त्विक आधारमा पदहरू वाक्यात्मक संरचनामा विशेष रूपसित मात्रै आउन सक्छन्। यसरी पदहरूमाझ पाइने भिन्नताको आधारलाई नै व्याकरणिक कोटिको रूपतात्त्विक आधार भनिन्छ।

(५९) मं किन एकै दिन्मां तिमि दुवैलाइ खोसाइ मांगुं। (पृ ४२)

माथिको उदाहरण (५९) -मा दिन्मां -मां परस्थानिक हो। उल्लेखित परस्थानिक -मां नामपदसित जोडिएर सर्गको रूपमा आएको छ। उक्त वाक्यमा कारक सूचक -लाइ नामपदको परसर्ग हो। क्रियापद मांगुं -को वाक्यको उद्देश्य मं- सित सङ्गति पाइन्छ साथै काल, पक्ष, भाव र ध्रुवीयतालाई सूचित गरिएको पाइन्छ। यसै आधारमा क्रियापद र नामपदसित सर्गहरूका आधारमा भिन्न-भिन्न व्याकरणिक कोटिहरूमा वर्गीकरण गरिएको छ।

नेपाली भाषाको पारम्परिक व्याकरण परम्परामा व्याकरणिक कोटिलाई विशेष रूपमा पद नै भनेर भनिएको पाइन्छ (हेर्नुहोस्, सिग्दाल २०५५)। मूलतः पदलाई विकारी र अविकारी गरी दुई मुख्य भागमा विभाजन गरेको छन्। विकारीअन्तर्गत नाम, सर्वनाम,

विशेषण र क्रियापदलाई राखिएको छ भने अविकारीअन्तर्गत क्रियायोगी, नामयोगी, संयोजक र विस्मयादिबोधकलाई राखिएका छन्।

पोखरेल (२०५६) -अनुसार व्याकरणिक कोटिलाई मूल रूपमा पद भनिएको छ। उनले व्याकरणिक कोटिलाई विकारी र अविकारी गरी दुई वर्गमा राखेका छन्। वाक्यमा नामको लिङ्ग, वचन, पुरुष, कारक र क्रियाको वाच्य, भाव, काल, पक्ष आदिमा रूप परिवर्तन नहुनेलाई अविकारी पद भनिएको छ भने लिङ्ग, वचन, पुरुष, कारक, काल, पक्ष आदिमा रूप परिवर्तन हुनेलाई विकारी पद भनिएको छ।

ऐतिहासिक वा कालक्रमिक अध्ययनका आधारमा व्याकरणिक कोटिलाई खुला वर्ग र बन्द वर्ग गरी दुई भागमा विभाजन गरेको छन्। खुला वर्गअन्तर्गत नाम, विशेषण, क्रिया र क्रियाविशेषण आदिलाई राखिएका छन्। बन्द वर्गअन्तर्गत सर्वनाम, सङ्ख्यावाचक, नामयोगी, संयोजक, निपात, विस्मयादिबोधक, सहायक क्रिया आदिलाई राखिएका छन्।

चोम्स्की (१९८६, १९९५)-को अवधारणागत रूपान्तरण-प्रजनात्मक व्याकरण (Transformational-Generative Grammar)-अनुसार व्याकरणिक कोटिलाई नाम, क्रिया, विशेषण र परस्थानिक (हेर्नुहोस्, एडजर २००२:२८) गरी चार मुख्य भागमा विभाजन गरेको पाइन्छ। यी चारको कोटि अभिलक्षण (categorical feature)-अन्तर्गत अन्य कोटिलाई व्युत्पादित गरिन्छ।

कोटि	कोटि अभिलक्षण			
	नाम	क्रिया	विशेषण	परस्थानिक
नाम	+	-	-	-
क्रिया	-	+	-	-
क्रियाविशेषण	-	+	+	-
विशेषण	+	-	+	-
परस्थानिक	-	-	-	-

तालिका ३.५ : कोटि अभिलक्षण

अन्य व्याकरणिक कोटिलाई अभिलक्षणको आधारमा (हेर्नुहोस्, खण्ड ३.४) -मा विस्तृत रूपमा चर्चा गरिएको छ।

प्रस्तुत शोधकार्य आधुनिक वर्णनात्मक भाषाविज्ञानमा आधारित भएको हुनाले आधुनिक वर्णनात्मक भाषाविज्ञानका आधारअनुसार गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित नेपाली बाइबलको व्याकरणिक कोटिलाई मुख्य वर्ग र गौण वर्ग-अन्तर्गत राखी विश्लेषण गरिएको छ।

(क) मुख्य वर्ग: नाम, विशेषण, क्रिया र क्रियाविशेषण।

(ख) गौण वर्ग: सर्वनाम, सङ्ख्यावाचक, परिमाणक, कोटिकार, कारक सूचक, संयोजक, निपात, आदि।

नेपाली व्याकरणिक कोटिका आधारमा नेपाली बाइबलका तथ्यहरूलाई तल विस्तृत रूपमा विश्लेषण गरिएको छ।

३.४.१ नाम

पोखरेल (२०५६: १२८)-अनुसार नाम भनेको मूल रूपमा 'ले' -भन्दा अघाडि आउने पद, वाक्यमा 'को' र 'के' भन्ने प्रश्नको उत्तरमा आउने पद, वाक्यमा कर्ता र कर्म भएर आउने पद आदि हो।

(६०) फेरि ईश्वरले मूसालाई भन्यो मं यह्वे हुं। (पृ ९५)

यस उदाहरणमा ईश्वरसित -ले मूससित -लाइ र यह्वेसँग शून्य सूचक अघाडि आउने पदहरू नाम हो र मूसा अप्रत्यक्ष कर्म हो। आश्रित उपवाक्यमा यह्वे प्रत्यक्ष कर्म हो।

प्रकारगत आधारमा नेपाली भाषाका नामलाई पाण्डे र सिन्हा (२०१८:१७)-ले निम्न वर्गमा विभाजन गरेको छन्। सोही वर्गीकरणको आधारमा नेपाली बाइबलका तथ्यहरू यस प्रकारका छन् -

(१) व्यक्तिवाचक नाम - याकूब (५३)

(२) जातिवाचक नाम - घर (४३)

- (३) भाववाचक नाम - बुराई (३९)
- (४) समुदायवाचक नाम - कमांरा (३९)
- (५) क्रियार्थक नाम - जन्माई (६२)
- (६) मानवीय/ मानवेतर नाम - यूसुफ् (६३) — बाच्छा (१३४)
- (७) स्त्री/ स्त्रीइतर नाम - आंमा (३४) — छोरो (३७)
- (८) स्थान अनि काल बोधक नाम - मांथि (३)

नेपालीमा नामलाई गणनीय र अगणनीय दुई थरीमा विभाजन गरिएको छ। कोटिकारसितको समाकलन व्यवस्थामा नेपालीको गणनीय नामलाई मानवीय र मानवेतर गरी अझ विभाजन गर्न सकिन्छ। नेपालीमा अगणनीयसित कोटिकारको समकलन हुँदैन (पाण्डे र सिन्हा २०१८: १७)।

डिलेन्सी (१९९७)-ले तिब्बती-बर्मेली परिवारका भाषाहरूको अध्ययनमा सम्बन्धपरक नामको अवधारणालाई प्रस्तुत गरेका छन्। उनले सम्बन्धपरक नाम एक विशेष थरीको नाम हो भनेर वर्णन गरेका छन् जसले काल र स्थानलाई बुझाउँछ। पाण्डे र सिन्हा (२०१८)-ले पनि स्थान अनि कालबोधक नामका रूपमा यसका दुईवटा रूपहरू हुने बताएका छन्।

छेत्री (२०१७)-ले नेपालीमा सम्बन्धपरक नामलाई नेपाली नामको उपकोटिको रूपमा पुष्टि गरेकी छन्। उनले सम्बन्धपरक नामलाई वर्ण नात्मक, रूपतात्त्विक, वाक्यात्मक र अर्थतात्त्विक आधारमा नेपालीमा स्थापित गरेकी छन्। छेत्री (२०१७) - अनुसार नेपाली सम्बन्धपरक नामका दुईवटा भेद छन् :

(क) सरल सम्बन्धकपरक नाम - नामको स्थान वा काल बुझाउने एउटा मात्र रूपलाई सरल सम्बन्धकपरक नाम भनेर बुझिन्छ।

(६१) अनि पृथिवी उजार र सुन्सान् थियो अनि गहीरो मांथि अंध्यारो थियो....।

(पृ १०)

(६२) तब यहवेले नूह्लाइ भित्र थुनि दियो। (पृ १०)

उपयुक्त उदाहरण (७ र ८) -मा क्रम मांथि र भित्र, पदले स्थान विशेषलाई बुझाउँनका लागि स्वतन्त्र रूपमा प्रयोग भएर आएका छन्। मूलतः यस्तो स्वतन्त्र रूपमा आएको नामलाई सम्बन्धकपरक नाम भनिन्छ।

(ख) जटिल सम्बन्धकपरक नाम - नामको स्थान वा काल बुझाउने दुईवटा रूप मिलेर बनेको स्वतन्त्र रूपलाई जटिल सम्बन्धकपरक नाम भनिन्छ। स्थानबोधक रूपिम र एक्सियल पार्ट संयुक्त भई एउटै अर्थ दिन बनेको रूप नै जटिल सम्बन्धकपरक नाम हो।

(६३) अनि त्यो दक्खिन् बाटो हिंदा हिंदा बेतेल् सम्म त्येइ ठांउ

पुगयो जहां अगाडि त्येस्को पाल् भयेको थियो... (पृ १७)

उपयुक्त उदाहरण (६३) -मा अगाडि शब्द दुईवटा रूप मिलेर बनेको शब्द हो। अग्र र आडि क्रमैले स्थान बोधक र एक्सियल पार्ट हो।

रूपतात्त्विक आधारमा नामलाई अझै दुईवटा गुण तत्त्वमा राख्न सकिन्छ।

(१) वितरणात्मक - वितरणात्मक गुण तत्त्वको आधारमा नामलाई पदावली र उपवाक्यको आधारमा पदावलीको शीर्षक, उपवाक्यको उद्देश्य र कर्म तथा सङ्कथनको विषय आदिमा विश्लेषण गरिन्छ (हेर्नुहोस्, खण्ड ३.८)।

(२) संरचनात्मक - संरचनात्मक गुण तत्त्वले नामको आन्तरिक संरचनासित सम्बन्धित छ।

नेपालीमा नामसित लिङ्ग, वचन, कारक, कारक सूचक, आदर सूचक र अवधारणार्थक निपात आदि पाइन्छ (हेर्नुहोस्, खण्ड ३.४.१)।

समग्रमा नाम भनेको मूल रूपमा 'ले' -भन्दा अघाडि आउने पद, 'को' र 'के' भन्ने प्रश्नको उत्तरमा आउने पद, कर्ता र कर्म भएर आउने पद आदि हो। संरचनात्मक आधारमा नेपाली नाममा लिङ्ग, वचन, कारक, कारक सूचक, आदर सूचक र

अवधारणार्थक निपात आदि समावेश भएको पाइन्छ। मूलतः नाम विकारी वर्गअन्तर्गत पर्दछ।

३.४.२ विशेषण

विशेषण एउटा परिवर्तक पद हो। पेन(१९९७)-अनुसार विशेषण नामपदको गुण वा विशेषतालाई बुझाउनका निम्ति प्रयोग गरिएको हुन्छ। विशेषणले मूल रूपमा आयु , आयाम वा आकार, मूल्य र वर्ण आदिलाई जनाएको हुन्छ। यसरी नै विशेषणले बुझाउने अरू गुणहरूमा भौतिक विशेषता, आकार, मानवीय प्रवृत्ति र गति आदि रहेको हुन्छ।

पोखरेल (२०५६)-अनुसार विशेषण नामको लिङ्ग र वचनमा परिवर्तन गर्दा परिवर्तन हुने, तर कालमा कुनै परिवर्तन नहुने शब्द वा पद हो। यस संरचनात्मक गुण तत्त्वको आधारमा विशेषणलाई अझै दुईवटा वर्गमा राखिन्छ।

(क) अविकारी

(६४) पृथिवी छउंज्याल सम्म छर्ने र काट्ने समय जाडो र गर्मी वर्षा र हिउंदो दिन्
र रात् हुंनु देखि थामीदैनन्। (पृ ११)

उदाहरण (६४) -मा वर्षा विशेष्य हो र गर्मी त्यसको विशेषण हो। गर्मी लिङ्ग र वचन आदिद्वारा परिवर्तित नहुने हुँदा अविकारी विशेषण हो।

(ख) विकारी

(६५) अनि ईश्वरले समुन्द्रका अगघोर ठुला ठुला जन्तुहरूलाई सिर्ज्यो...। (पृ ०२)

(६६) किनभन्थे त्यो राम्री थिई। (पृ ३८)

उदाहरण (६५) -मा ठुला ठुला द्वित्वको रूपमा विशेषण भई प्रयोग भएको छ र जन्तुहरू यसको विशेष्य रहेको छ। बहुवचन विशेष्यसितको पद सङ्गतिको कारण मूल शब्द ठुलो वचनमा परिवर्तन भई ठुला भएको छ। उदाहरण (६६) -मा राम्री विधेय विशेषण हो र यसमा स्त्रीलिङ्गी रूप रहेको छ।

वितरणात्मक गुण तत्त्वको आधारमा नेपालीमा दुई प्रकारको विशेषण पाइन्छ (हेर्नुहोस्, पोखरेल २०५६; पाण्डे र सिन्हा २०१८; इत्यादि):

(क) उद्देश्य विशेषण

वाक्यमा विशेष्य वा नामपदको अगाडि आउने शब्दलाई उद्देश्य विशेषण वा विशेष्य विशेषण पनि भनेर भनिन्छ।

(६७) मेरो सिंगै पवित्र पहाडमा कसैले कसैलाई न ता दुख दिन्छ न ता हानि गर्छ।

(पृ १११०)

उदाहरण (६७) अविकारी उद्देश्य विशेषणको हो। यसमा *पहाड* विशेष्य र *पवित्र* विशेषण हो। माथिको उदाहरण (६५) विकारी उद्देश्य विशेषणको हो।

(ख) विधेय विशेषण

वाक्यमा विशेष्य वा नामपदको पछाडि आउने शब्दलाई विधेय विशेषण भनेर भनिन्छ।

(६८) अनि सारइ चइं बांझी थिई। (पृ १६)

(६९) यसैकारणले हांमिहरूको हिर्दय् निर्बल् भइ गयो। (पृ १२८३)

माथिको उदाहरण (६८)-मा *बांझी* विकारीविधेय विशेषणको रूपमा छ। मूलतः यी *बांझी* पदले विशेषण *बाझो*-को स्त्रीलिङ्ग रूप बुझाएको छ। उदाहरण (६९)-मा *निर्बल्* अविकारी विधेय विशेषण हो।

समग्रमा नेपाली विशेषण अविकारी र विकारी हुन्छ। विकारी विशेषण विशेष्यको लिङ्ग, वचन र कारकअनुसार रूपायन हुने गर्छ। यस रूपायनले विकारी विशेषणको आन्तरिक संरचनालाई स्पष्ट पार्दछ। वितरणात्मक आधारमा उद्देश्य विशेषण र विधेय विशेषण पाइन्छ।

३.४.३ क्रिया

क्रिया एउटा विशेष निश्चित कोशीय अर्थ भएको हुनाले अर्थतात्त्विक आधारमा क्रियाले कुनै कार्य, घटना, स्थिति, आदिलाई जनाएको हुन्छ। वितरणात्मक गुण तत्त्वको आधारमा क्रियालाई पदावली र उपवाक्यको आधारमा पदावलीको शीर्षक, उपवाक्यको विधेयक तथा सङ्कथनको घटना आदिको केन्द्र बिन्दु मानिन्छ (पेन १९९७: ४७)।

पोखरेल (२०५६)-अनुसार क्रिया भनेको एउटा कुनै वाक्यमा वाच्य, भाव, काल र पक्ष आदि बुझाउँदा प्रत्ययहरूमा गाँसिने पद हो भनेर बुझिन्छ। दुवै उपवाक्यमा क्रियासँग काल, पक्ष, भाव, पुरुष, वचन र लिङ्गको सङ्गति व्यक्त गर्ने रूप पाइन्छ।

पाण्डे र सिन्हा (२०१८: २२)-ले समापिका/समापक्तालाई (finiteness) घटना, वचन र पुरुषको क्रियासँग जोड्ने सूत्र मानेका छन्। समापक्ताको आधारमा क्रियाको काल, पुरुष, वचन आदिको सङ्गति भेद व्यक्त रहेको हुन्छ। समापिकाको आधारमा क्रियाको रूपायनलाई दुई प्रकारमा राख्न सकिन्छ :

(क) समापक (Finite clause)

वाक्यको समापन गर्ने क्रियात्मक उपवाक्यका आधारमा क्रियालाई समापक भनिन्छ। यस्ता क्रियाको काल, पुरुष, वचन आदिसँग सङ्गति हुन्छ।

(७०) यहवेले येसो भन्द छ तिमिहरूका कुराले मंलाइ सारोगरि लाग्यो भनि।

(पृ १४६४)

उक्त उदाहरण (७०) -मा यहवेले येसो भन्द छ मुख्य उपवाक्य र तिमिहरूका कुराले मंलाइ सारोगरि लाग्यो भनि आश्रित उपवाक्य हो। दुवै उपवाक्यमा क्रियासँग काल, पक्ष, भाव, पुरुष, वचन र लिङ्गको सङ्गति व्यक्त गर्ने रूप पाइन्छ। यसैले यी समापक उपवाक्य हुन्।

(ख) असमापक (Non-finite clause)

वाक्यको समापन नगर्ने क्रियात्मक उपवाक्यका आधारमा क्रियालाई असमापक भनिन्छ। यस्ता क्रियाको काल, पुरुष, वचन आदिसँग सङ्गति हुँदैनन्।

(७१) तर [मुख्य उपवाक्य[आश्रित उपवाक्यअबुझ् अघि बढ्येर] दण्ड भोग्द छ]। (पृ १०५६) यस उदाहरण (७१)-मा अबुझ् मुख्य तथा आश्रित उपावाक्यको उद्देश्य हो। आश्रित उपावाक्यमा बढ्येर -को उद्देश्यसित सङ्गति पाइँदैन। यसर्थबढ्येर असमापक क्रिया हो र आश्रित उपावाक्य असमापक उपावाक्य हो।

नेपालीमा क्रियामूल/न-कृदन्तका चारवटा रूप मानिन्छ : -नु, -न, -ना र -ने (हेर्नुहोस्, टर्नर १९३१)। पाण्डे र सिन्हा (२०१८: २२)-ले नेपालीमा क्रियामूल/न-कृदन्त अन्य भाषामा झै नभएर यसले वक्ताको भावलाई सङ्केत गर्दछ भनेका छन्। यस आधारमा नेपालीका क्रियामूल/न-कृदन्तहरू भावसित सङ्गति भएका हुनाले यसलाई समापिका/समापत्ता मान्न सकिन्छ। कृदन्तको विस्तृत विश्लेषणको लागि (हेर्नुहोस्, खण्ड ३.४.२०)।

समग्रमा नेपाली क्रियाको संरचनात्मक गुण तत्त्वको आधारमा आन्तरिक संरचनासित उद्देश्यपदको पुरुष, वचन, लिङ्ग, आदरार्थीसित पदसङ्गति (हेर्नुहोस्, खण्ड ३.६.३) र समापिका, काल, पक्ष, भाव, ध्रुवीयता, वाच्यको रूपतात्त्विक आधार हुन्छ (हेर्नुहोस्, खण्ड ३.६.२)। समापक र असमापक गरी क्रियाको रूपायनका दुईवटा आधारहरू रहेको पाइन्छ। सोही आधारमा नेपालीका क्रियामूल /न-कृदन्तहरूलाई भावसित सङ्गति भएकाले समापिका/समापत्ता मान्न सकिन्छ। वितरणात्मक आधारमा क्रिया वाक्यको विधेय हो र क्रिया कर्मत्वको अनुसार क्रियाको वर्गीकरण र विश्लेषण गरिएको छ। क्रियाको संयुज्यता बढाउने र घटाउने रूपतात्त्विक प्रक्रिया - प्रेरीकरण र वाच्यको उदाहरणसहित चर्चा गरिएको छ।

३.४.४ क्रियाविशेषण

क्रियाविशेषण एउटा परिवर्तक पद हो। पेन(१९९७:६९)-अनुसार यस्ता परिवर्तक पदहरू सबै क्रियाविशेषण हुन् तर नाम, क्रिया, विशेषण र निपात भने होइनन्। मुख्यतः क्रियाविशेषण पदावली, उपवाक्य, सङ्कथनको तहमा सान्दर्भिक रहेको हुन्छ। अर्थतात्त्विक आधारमा यसले क्रियाको विशेषता बुझाएको हुन्छ।

पोखरेल (२०५६:१२९)-अनुसार क्रियाविशेषण भनेको वाक्यमा कहाँ, कहिले, किन, कसरी भन्ने प्रश्नका उत्तरमा आउने पद हो। क्रियाविशेषण मूल रूपमा क्रिया, विशेषण र क्रियाविशेषणभन्दा अगाडि आएको हुन्छ र त्यसले अर्थलाई सीमित पार्ने काम गर्छ। यसमा अनुकरण शब्दादिको पनि प्रयोग रहेको पाइन्छ। नेपालीमा क्रियाविशेषणलाई तिन वर्गमा विभाजित गर्न सकिन्छ (हेर्नुहोस्, पाण्डे र सिन्हा २०१८: २४, इत्यादि)।

(क) रीतिवाचक क्रियाविशेषण - यसमा क्रियाविशेषणले रीति, शैली आदिलाई जनाउँछ। नेपालीमा रीतिवाचक क्रियाविशेषण शब्दहरू प्रायः अनुकरणात्मक रहेको हुन्छ।

(७२) अनि एक दिन् मान्त्रै पनि बेसि धपाईये भन्ये भुसुक्कै मंरि जांछन्। (पृ ५४)

उक्त उदाहरण (७२)-मा भुसुक्कै -ले मर्नुको रीतिलाई सङ्केत गर्छ।

(ख) स्थानवाचक क्रियाविशेषण - यसमा मुख्य रूपले कार्यको समय र स्थानको सन्दर्भमा क्रियाको रूपान्तरण गरिएको हुन्छ।

(७३) हेर यहां मेरो कन्थे छोरी छ ...। (पृ ४१५)

यस उदाहरणमा यहां-को पदकोटि नाम भए तापनि यस वाक्यमा क्रियाविशेषणको भूमिकामा सान्दर्भिक छ। यस्ता क्रियाविशेषणको भूमिकामा भएको नाम कोटिलाई भाषाविज्ञानमा नामपद क्रियाविशेषण (NP Adverb) भनिन्छ।

(ग) ज्ञानात्मक क्रियाविशेषण (Epistemic adverb)- ज्ञानात्मक क्रियाविशेषणले वक्ताको वाक्यको सत्यताप्रति निष्ठालाई बुझाएको हुन्छ (हेर्नुहोस्, पेन १९९७: ७०)।

माथिको उदाहरण (७३)-मा हेर ज्ञानात्मक क्रियाविशेषण हो जसले वक्ताको वाक्यको सत्यताप्रति निष्ठालाई जनाएको छ।

निष्कर्षमा क्रियाविशेषण परिवर्तक हो जसले क्रियाको विशेषतालाई बुझाएको हुन्छ र पदावली, उपवाक्य, सङ्कथनको तहमा सान्दर्भिक रहेको हुन्छ। नेपालीमा क्रियाविशेषणलाई तिन वर्गमा विभाजित गरी उदाहरणसहित चर्चा गरिएको छ।

३.४.५ सङ्ख्यावाचक

पेन (१९९७:६६) -अनुसार वाक्यमा नामपदको सङ्ख्यामा प्रयोग भएर आउने विशेष्य नामपद नै सङ्ख्यावाचक हो। अधिकारी(२०६८:९७)-अनुसार नेपालीमा सङ्ख्यावाचकलाई सामान्य गणना बुझाउने शब्द स्वतन्त्र नामकै रूपमा प्रयोगमा आउन सक्ने र कुनै स्थितिमा ती शब्दहरू नामका विशेषण बनेका हुन्छन्। नेपालीमा सङ्ख्यावाचकले निश्चित सङ्ख्यालाई स्पष्ट गरेको हुन्छ।

(७४) ...सात् बहर र सात्वटा थुमाहरू बलि चढाये। (पृ ६६१)

उक्त उदाहरण (७४)-मा निश्चित सङ्ख्यावाचक सात् र सात्वटा -ले क्रमशः बहर र थुमाहरू विशेष्य नामपदको सङ्ख्यालाई बोध गराएको छ।

३.४.६ परिमाणक

पाण्डे र सिन्हा (२०१८: २०) -अनुसार परिमाणक वा परिमाणवाचकले नामपदको परिमाण मात्र बुझाएको हुन्छ। नेपालीमा परिमाणक वा परिमाणवाचकलाई दुई प्रकारमा राखेका छन् (हेर्नुहोस्, पाण्डे र सिन्हा २०१८: २१)। यस अध्ययनमा सङ्ख्यावाचक परिमाणकलाई एउटा छुट्टै पद कोटि मानिएको छ(हेर्नुहोस्, खण्ड ३.४.५)। असङ्ख्येय परिमाणवाचकले परिमाण मात्र व्यक्त गरिएको हुन्छ। असङ्ख्येय परिमाणवाचक पनि परिमाणका आधारमा निम्नलिखित प्रकारका छन् :

(क) सार्विक परिमाणवाचक (Universal) - सब, हरेक

(७५) ...सबै जना आजु जीउंद छौं।(पृ २८२)

(७६) ...सबै लोग् लोग्को खागि बांडि दियेको छ। (पृ २८३)

माथिको उदाहरण (७५-७६)-मा सबै र सबै सब र ऐ मिलेर बनेको शब्दरूप हो।

सब सार्विक परिमाणवाचक हो जसले सम्पूर्ण उल्लिखित विशेष्यलाई सङ्केत गर्छ।

(५) समूहसूचक परिमाणवाचक (Collective Expressive) - जोडी, दर्जन

(७७).....त्येस्को जोडी ल्याउनु। (पृ ९)

यस उदाहरण (७७)-मा जोडी -ले दुई वस्तु आदिलाई सामूहिक रूपमा उल्लिखित गर्छ।

नेपाली बाइबल सम्बन्धी अहिलेसम्म गरिएका अध्ययनमा यी निपातहरू पाइएका छैनन्।

(२) अनिश्चयात्मक परिमाणवाचक (Indefinite) - केही, अलिकति

(३) सन्निकट परिमाणवाचक (Approximate) - लगभग, कमसेकम

(४) मापसूचक परिमाणवाचक (Measure Expression) - मन, मुरी, पाथी

(६) तीव्रकारी परिमाणवाचक (Intensifier) - अति, अत्यन्त, साहो

३.४.७ कोटिकार

कोटिकार वर्गीकरण गर्ने एउटा व्यवस्था हो। वर्गीकरणको आधार नाम, क्रिया, विशेष्य आदिसित सम्बन्धित हुन्छ। नेपालीमा नामपदको सङ्ख्यावाचक विशेष्य हुँदा कोटिकारको प्रयोग पाइन्छ। पोखरेल (२०५६: ८२)-अनुसार सङ्ख्यावाचक शब्द र नामको बिचमा आउने विशेष शब्दलाई कोटिकार भनिन्छ। सङ्ख्यावाचक शब्दसित परसर्गको रूपमा आउँछ र त्यसैले सङ्ख्या-कोटिकार भनिएको छ। नेपालीमा कोटिकार नामपदमा आधारित हुन्छ र नेपालीमा दुई सय जति कोटिकारहरू पाइएका छन् (हेर्नुहोस्, पोखरेल २०५६: ८२)।

नेपालीमा मुख्यतः सङ्ख्या-कोटिकार गणनीय र अगणनीय नामसित प्रयोग भएको पाइन्छ। गणनीय सङ्ख्या-कोटिकारलाई मानवीय र मानवेतर गरी अझ विभाजन गर्न सकिन्छ। सङ्ख्या-कोटिकार -जना मानवीय नामसित र आदरार्थी नामसित अनि सङ्ख्या-

कोटिकार -वटा वा -टा मानवेतरसित र निम्न आदरार्थी मानवीयसित पाइन्छ (हेर्नुहोस्, पोखरेल २०५६: ८३)। अगणनीय सङ्ख्या-कोटिकार नाम विशेष छ र कोटिकारले नामको आयामअनुसार वर्गीकरण गर्छ।

(७८) एक लच्छी धागो

(७९) एक पोयो डोरी

(८०) एक धरो कपडा (हेर्नुहोस्, पोखरेल २०५६: ८३)

माथिको उदाहरणमा एकै पदार्थबाट निर्मित धागो , डोरी र कपडा तिन बेग्ला-बेगलै वस्तुहरू हुन्। यी भिन्न-भिन्नै वस्तुहरूलाई जनाउन बेगलै सङ्ख्या-कोटिकारको प्रयोग गरिएको पाइन्छ। धागोको लागि लच्छी, डोरीको लागि पोयो र कपडाको लागि धरो छन् अनि सङ्ख्या-कोटिकार र नाम/ वस्तु अपरिवर्तित रहने गर्दछ।

(८१) *एक लच्छी डोरी/ कपडा

(८२) *एक पोयो कपडा/ धागो

(८३) *एक धरो डोरी/ धागो (हेर्नुहोस्, पोखरेल २०५६: ८३)

यी उदाहरणहरूले नेपाली सङ्ख्या-कोटिकार सङ्ख्यासित मात्र सम्बन्धित नभएर नामको आयामसित पनि सम्बन्धित रहेको जनाउँदछ। निम्नलिखित उदाहरणले कोटिकार-नामको आयाम सम्बन्धलाई पुष्टि गर्दछ।

(८४) एक थुन दुध

(८५) एक थोपो दुध

(८६) एक छिटो दुध

(८७) एक सिको दुध

(८८) एक गाँस भात

(८९) एक सितो भात

(९०) एक चोइली भात (हेर्नुहोस्, पोखरेल २०५६: ८३)

उपयुक्त उदाहरण (८४-८७)-मा एउटै नाम / पदार्थ भए तापनि भिन्न-भिन्नै सङ्ख्या-कोटिकारसित पाइन्छ। यसर्थ यी सङ्ख्या-कोटिकारले नामको विभिन्न आयामलाई सङ्केत गर्दछ। सङ्ख्या-कोटिकार थुन -ले गाईको थुनमा नदुहेको दुधलाई सङ्केत गर्दछ। थोपो, छिटो र सिको क्रमशः दुधको विभिन्न आयाम जस्तै थोपो र थोपोभन्दा सानो छिटो र सिको दुधको धारसित सम्बन्धित रहेको बताउँछ। थोपो र छिटो-को फरक आकृतिमा छ र सिको-ले दुधको गतिलाई सङ्केत गर्दछ। यसरी नै उदाहरण (८८-९०)-मा सङ्ख्या-कोटिकारले भातको आकृतिलाई व्यक्त गर्दछ।

सिन्हा र पाण्डे (२०१८) -ले मानवीय नाममा -टा -ले विशिष्टता^३-लाई सङ्केत गरदछ भनेका छन्। कोटिकारलाई सङ्ख्यात्मक रूपान्तरणमा अनिवार्य मानेका छन् र कुनै -सित कोटिकारको प्रयोग वैकल्पिक रहेको बताएको छ।

(९१) कुनै एकजना केटो

(९२) कुनै एक केटो (सिन्हा र पाण्डे २०१८: १६ संशोधित उदाहरण)

नेपालीमा नामपदको व्याकरणीकरण भएर सङ्ख्या-कोटिकारको रूपमा पनि प्रयोग हुन्छ।

(९३) ...बारह भाई छोराहरू भये। (पृ ५७)

प्रस्तुत उदाहरण (९३)-मा भाई नामपद नभएर सङ्ख्या-कोटिकार भई विशेष्य छोराहरूको सङ्ख्यालाई सङ्केत गरदछ। यसको विपरीत तलको उदाहरण (२३) -मा जना सङ्ख्या-कोटिकार नभएर विशेष्य नामपद (अर्थात् मानिस) हुन गएको छ।

(९४) ...एक् जना घोडामां चढेर गयो। (पृ ६०२)

(९५) ...येउटा चिनु हो। (पृ १३९)

(९६) ...तीस् जना मान्छेहरूलाइ मान्येर...। (पृ ४०७)

(९७) ...दुई दुईवटाको पुछ्छर् जोल्ठ्यायेर रांको...। (पृ ४०७)

३ बङ्गलामा -टा सङ्ख्या-कोटिकार हो र नामपदको सर्ग हुँदा-टा -ले नामपदको विशिष्टतालाई सङ्केत गर्छ।

(९८) ...सात्वटा लघा तान्मा बुनिस्। (पृ ४०७)

(९९) मेरो लागि तीन् वर्षकी येउटी कोरलि र तीन् वर्षकी येउटी बाखी...। (पृ २०)

(१००) ...येउटी मिस्री कमांरी थिई...। (पृ २०)

उक्त उदाहरण (९९) र (१००) -मा -टी पशु र मानवसँग स्त्री लिङ्ग व्यवस्थाको कोटिकारसित सङ्गति रहेको देखिन्छ। यसर्थ नेपाली बाइबलमा -टा र -टी -ले क्रमशः पुलिङ्ग र स्त्री लिङ्गमाझ भिन्नता रहेको देखाउँदछ। लिङ्ग व्यवस्थाको लागि (लिङ्ग हेर्नुहोस् खण्ड ३.४.१४)।

३.४.८ कारक सूचक

कारक वाक्यमा क्रिया र आश्रितहरू (नाम र सर्वनाम)-माझको सम्बन्ध व्यक्त गर्ने रूप हो (हेर्नुहोस्, पोखरेल २०५६:१०७; पाण्डे र सिन्हा २०१८: २१)। यस सम्बन्धलाई कारक सूचकले सङ्केत गरेको हुन्छ। मूलतः कारकलाई अर्थतात्त्विक भूमिकाको रूपमा पनि लिइन्छ।

आधुनिक भाषाविज्ञानका मान्यताअनुसार कारक र कारक सूचक भन्नाले भिन्न-भिन्न अवधारणा हो। नामको परिवर्तन र वाक्यमा रहेको त्यसको मुख्य गुण बुझाउने रूप नै कारक हो। क्रियाले व्यक्त गरेको कर्मअनुसार नाम, सर्वनाम आदि परिवर्तन भएर आउने रूप नै कारक हो। कारकले नाम-नाम, नाम-क्रिया आदिको सम्बन्ध देखाएको हुन्छ, नाम र क्रियाबीचको वा दुईवटा नामपदबीचको सम्बन्ध बुझाउने रूप नै कारक हो। क्रियाले व्यक्त गरेको घटनासित कारकको सम्बन्ध रहेको हुन्छ (हेर्नुहोस्, छेत्री २०१७:३४)।

(१०१) धर्मी पनि देखेर डराउँछ। (पृ ९०९)

(१०२) बढिले घर बनाईद छ। (पृ १०५९)

(१०३) बेतेसेल्को रूवाबासीले तिमिहरू देखि टेक्ने ठांउ लैजांछ। (पृ १४२६)

माथिको (१०१), (१०२) र (१०३) उदाहरण वाक्यमा क्रमशः अकर्मक, सकर्मक र द्विकर्मक विध्येक हो। यसमा क्रमशः धर्मी, बद्धि र बेतेसेल्को रूवाबासी उद्देश्यपदहरू हुन्। अकर्मक क्रिया डराउनु -को उद्देश्य शून्य कर्ता सूचक [-Ø] रहेको छ। सकर्मक र द्विकर्मक क्रियाको उद्देश्य बद्धि र बेतेसेल्को रूवाबासी ऊर्जावत् कारक [-ले] -ले सूचित गरेको छ अनि प्रत्यक्ष कर्म घर र टेक्ने ठाँउ शून्य कर्म सूचक [-Ø] रहेको छ।

ब्लेक (२००१)-को कारक सूचक प्रणाली (Case marking system)-अन्तर्गत अकर्मक उद्देश्यपद "S" र सकर्मक/द्विकर्मक उद्देश्यपद "A" हो। यसरी नै सकर्मक/द्विकर्मकको प्रत्यक्ष कर्म "P" हो। माथिको उदाहरणअनुसार उद्देश्यपद "S" (धर्मी) -सित शून्य कर्ता सूचक [-Ø] पाइन्छ र सकर्मक/द्विकर्मक उद्देश्यपद "A" (बद्धि र बेतेसेल्को रूवाबासी) -सँग ऊर्जावत् कारक सूचक [-ले] पाइन्छ। सकर्मक/द्विकर्मकको प्रत्यक्ष कर्म "P" (घर र टेक्ने ठाँउ) शून्य कर्म सूचक [-Ø]-ले जनाएको छ। यस आधारमा "S" कर्ता सूचक र "P" कर्म सूचक [-Ø] रूपमा छ अनि "A" -मा ऊर्जावत् सूचक [-ले] छ। प्रकारगत विशेषताको आधारमा नेपाली बाइबलको कारक सूचक प्रणालीलाई ऊर्जावत्-कर्म/निरपेक्ष (Ergative-Accusative/ Absolutive)⁴ -मा विश्लेषण गरिएको छ। नेपाली बाइबलमा ऊर्जावत् कारक लुड (भूत काल र सम्पन्न पक्ष)-मा आधारित छ।

कुनै कारक सूचकले नाम तथा सर्वनामको रूप परिवर्तन गर्न सक्दैनन्। त्यस्ता कारक सूचकलाई सरल कारक भनिन्छ र रूप परिवर्तन गर्ने कारक सूचकलाई तिर्यक कारक भनिन्छ। यसर्थ रूपतात्त्विक आधारमा कारक सूचक दुई प्रकारको रहेको पाइन्छ : सरल कारक र तिर्यक कारक।

4 यस शोधमा नेपालीमा ऊर्जावत्-कर्म कारक सूचक प्रणाली वा ऊर्जावत्-निरपेक्ष कारक सूचक प्रणाली विषयलाई अध्ययन गरिएको छैन।

१ सरल कारक- सरल कारक पनि तिन प्रकार पाइन्छन्-

(क) कर्ता कारक सूचक

वाक्यमा शून्य सूचक [-Ø] -को साथमा आउने उद्देश्य नै कर्ता कारक सूचक हो।

(१०४) मं विधि प्रचार्यु। (पृ ८५८)

माथिको उदाहरण (१०४) -मा मं नामपद उद्देश्यपद हो जसको कारक सूचक शून्य सूचक [-Ø] छ।

(ख) कर्म कारक सूचक

वाक्यमा शून्य सूचक [-Ø] -को साथमा प्रस्तुत हुने प्रत्यक्ष कर्म नै कर्म कारक सूचक हो।

(१०५) मं यह्वेको लागि गीत् गाउंछु। (पृ ८६६)

उदाहरण (१०५) -मा गीत् प्रत्यक्ष कर्मपद हो जससित शून्य कारक सूचक [-Ø] छ।

पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलमा शून्य सूचक [-Ø] लक्ष्य कारक भने अहिलेसम्मको अध्ययनमा प्राप्त गर्न सकिएको छैन।

२ तिर्यक कारकका पनि निम्नलिखित प्रकारहरू छन् :

(क) ऊर्जावत् कारक सूचक

वाक्यको उद्देश्यपद जसमा क्रियाले व्यक्त गरेको कार्य सम्पन्न गर्नको लागि आउने [-ले] सूचक कारकलाई ऊर्जावत् कारक भनिन्छ। यस्तै प्रकारले उक्त कारक सूचकलाई एटन (१८२०: ०९)-ले इम्प्लिमेन्टिभ (implementive), ग्रियर्सन(१८२८ : २५) र टर्नबुल र किलगर (१८८७/ १९२३)-ले अभिकर्ता(agentive) भनी कर्ता कारक सूचकभन्दा बेग्लै रूपमा राखेका छन्। नेपाली बाइबलमा ऊर्जावत् कारक सूचक सम्पन्न पक्षमा मात्र पाइन्छ (हेर्नुहोस्, खण्ड ३.४.१७)।

(१०६) ...मैले अब्राम्लाइ धनी तुल्यायें। (पृ १९)

(१०७) ...यह्वेले अब्राहाम्लाइ भन्यो। (पृ २३)

नेपालीमा ऊर्जावत् कारक सूचकले सर्वनामपदको रूप परिवर्तन देखाउँछ । जस्तै उदाहरण (१०६) -मा मं -मा -ले लाग्दा मैले भएको छ। उदाहरण (१०७) -मा यह्वे उद्देश्य नामपदको रूपमा परिवर्तन देखिँदैन र रूप परिवर्तन नभए पनि -ले -सित उद्देश्य भएको हुनाले त्यस पदलाई ऊर्जावत् उद्देश्य नै मानिन्छ।

(ख) करण कारक सूचक

करण कारक सूचक [-ले] विशेष साधनसित सम्बन्धित रहेको पाइन्छ। ऊर्जावत् कारक र करण कारक सूचकको रूप एकै किसिमको रहे तापनि यी दुई सूचकहरूको क्रिया र नामपदमाझ छुट्टै सम्बन्धलाई बोध गराउँदछ।

(१०८) ...शाऊल्ले भालाले हान्यो। (पृ ४५९)

उक्त उदाहरणमा शाऊल् उद्देश्य नामपद हो र -ले कारक सूचकले ऊर्जावत् उद्देश्यपद भनी सङ्केत गरेको छ। यस वाक्यमा क्रियायोगिक नामपद भाला क्रिया हान्नु -को साधन हो। यस पदलाई -ले सूचकले करण कारक सूचक भनी सूचित गराएको छ।

(ग) कर्म कारक सूचक

प्रत्यक्ष कर्मसित आउने सूचकलाई कर्म कारक सूचक भनिएको छ। कर्म कारक सूचक सकर्मक क्रियामा [-लाई ~ -लाइ] र [-कन] सूचकसहित र द्विकर्मक क्रिया शून्य सूचक [-Ø]-सित आउँछ।

(१०९) आफ्नु संकटमां मैले यह्वेलाइ हापान्ये। (पृ ८७०)

(११०) तपांइले मंलाइ आफ्नु उद्दार् गर्ने ढाल् पनि दिनु भयो। (पृ ८७१)

(१११) मान्छे पठायेर महाराजाकन जनाइ दियेका छौं ...।

उदाहरण (१०९)-मा हापार्ये सकर्मक क्रिया हो। यस वाक्यमा यह्वे कर्मपद हो जसलाई -लाइ-ले सूचित गरेको छ। उदाहरण (११०)-मा दिनु द्विकर्मक क्रिया हो जसमा मंलाइ अप्रत्यक्ष कर्मपद हो र ढाल् प्रत्यक्ष कर्मपद हो जसलाई शून्य सूचक [-Ø] -ले जनाएको

छ। उदाहरण (१११) -मा जनाउनु क्रियाको प्रत्यक्ष कर्म महाराज-लाई -कन -ले कर्म सूचित गरेको छ।

(घ) सम्प्रदान कारक सूचक

द्विकर्मक क्रियाको अप्रत्यक्ष कर्मसित आउने [-लाई ~ -लाई] कारक सूचक नै सम्प्रदान कारक हो। नेपालीमा कर्म कारक सूचक र सम्प्रदान कारक सूचकले एउटै रूप व्यक्त गरे पनि भिन्नै सम्बन्धलाई बोध गराएको हुन्छ।

(११२) ...यह्वेले मंलाइ मेरो धर्मको अनुसार माटो दियो। (पृ ८७१)

माथिको उदाहरण (११२) दियो द्विकर्मक क्रिया हो जसको अप्रत्यक्ष कर्मपद मं हो अनि -लाई -ले सूचित गरदछ। यसर्थ मंलाइ -ले सम्प्रदान कारकलाई सङ्केत गरदछ।

(ङ) मार्ग कारक सूचक

वाक्यमा नामपदसँग आउने [-बाट ~ बाटो ~ बाटा], [-हुँदै] र [-मार्फत] आदि सूचित गर्ने सूचकलाई मार्ग कारक सूचक भनिन्छ।

(११३) उस्ले माथि बाटो पठायो ... (पृ ८७०)

(११४) अनि त्यो मुनि बाटो फर्काईयेको छ ... (पृ ८३१)

(११५) ...अनि तिहीं बाटो यह्वेले तिनलाई सिंगै पृथिवीमा छरपुट्ट पारि दियो।

(पृ १५)

(११६) अनि तेरा आंखाले मेरा बाटा हेरुन्। (पृ १०५९)

नेपाली बाइबलमा बाटो मार्ग कारक सूचकको रूपमा पाइन्छ। यस सूचकले मार्ग कारक सूचक सर्ग नभएर स्वतन्त्र रूप भएको जनाउँछ। यस कारक सूचक विकारी वर्गमा पर्दछ।

(च) सम्बन्ध कारक सूचक - वाक्यमा नामपद र नामपदको सम्बन्धलाई जनाउन [-को], [-का] र [-की] -ले सम्बन्ध कारक सूचकलाई बोध गराउँदछ। यस सूचकले वचन र लिङ्गको आधारमा रूपायित हुन्छ।

(११७) ईश्वरको खोला पानीले भरियोको छ। (पृ ९२१)

(११८) ...नूहका छोराहरूका पुस्ता यिनै हुन् शेम् हाम् र येपेत्। (पृ १३)

(११९) ...शाऊल्की छोरी मीकल्ले दाऊद् सित पिर्ति गर्द थिई। (पृ ४५९)

माथिको उदाहरण (११७) -मा -को -ले अधिकारी (possessor) नामपद ईश्वर र अधिकारित (possessed) नामपद खोला -सितको सम्बन्धलाई व्यक्त गरेको छ। खोला नामपद तेस्रो पुरुष, एकवचन र स्त्रीइतर हो अनि -को रूपायन भएको पाइन्छ। उदाहरण (११८)-मा छोराहरू तेस्रो पुरुष, बहुवचन र स्त्रीइतर भएकाले -का रूपायित भएको छ र उदाहरण (११९)-मा छोरी तेस्रो पुरुष, एकवचन र स्त्री लिङ्ग हुनाको कारण -की रूपले शाऊल् -सितको सम्बन्धलाई जनाएको छ।

(छ) सम्बोधन कारक सूचक

वाक्यमा सम्बोधन गरिने नामपदसँग आउने शून्य सूचक [-Ø] -लाई सम्बोधन कारक सूचक भनिन्छ। यो वाक्यमा सुरूमा आउने तर उद्देश्य नबन्ने नामपद हो साथै उद्देश्यपद सर्वनामसित सहसन्दर्भक रहेको हुन्छ।

(१२०) हे ईश्वर तपांइको लागि सिय्योन्मां स्तुतिको ...। (पृ ९२०)

यस उदाहरण (१२०)-मा हे ईश्वर नामपदमा विस्मयबोधक सूचक हे अनि नामपद (यहाँ ईश्वर) शून्य सम्बोधन सूचक [-Ø]-ले सङ्केत गरेको छ जसको सर्वनाम तपांइ-सित सहसन्दर्भक छ।

(ज) अपादान कारक सूचक

वाक्यमा प्रयोग हुने [-देखि], [-देखिन] र [-बाट] सूचकसँग आउने नामपदलाई नै अपादान कारक सूचक भनिन्छ।

(१२१) पूर्ब पच्छिउं देखि जत्ति टाडो छ। (पृ ९६६)

माथिको उदाहरण (१२१)-मा देखि -ले अपादान कारक सूचक जनाएको छ। नेपाली बाइबलमा यस सूचक स्वतन्त्र रूपमा रहेको पाइन्छ।

(झ) लक्ष्य कारक सूचक

वाक्यमा नामपदसित आउने [-सम्म], [-तिर], [-अ] सूचकलाई सूचित गर्ने लक्ष्य कारक सूचक हो।

(१२२) ...त्यो तिर हेरि रहंद थिये। (पृ १४२)

(१२३) ...पूर्ब तिर एदेन् देस्मां येउटा बारी लगायो। (पृ ३)

माथिका दुवै उदाहरणमा स्वतन्त्र रूप तिर लक्ष्य कारक सूचक हो।

(ज) अधिकरण कारक सूचक

वाक्यमा नामपदसँग आउने [-मां], [-अ] सूचकलाई अधिकरण कारक सूचक भनिन्छ।

(१२४)...समुन्द्रमां टाडो रहने सबैको आधार हो। (पृ ९२१)

माथिको उदाहरण (१२४)-मा समुन्द्र नामपदसित -मां अधिकरण कारक सूचक रहेको छ।

(१२५) त उस्का सबै लोग्मांका जो जो तिमिहरुको बीचमां छ...।(पृ ७४२)

(१२६) ...येशूअ र योआबको बंशमांको दुई हजार आठ सै बारह। (पृ ७४३)

(१२७) ...तिनिहरुमांकी येउटी पनि बैल्ही छैन। (पृ १०९३)

(१२८) नरमहरु यहवेमां बेसि खुसि हुंछन् अनि मान्छेहरुमांका दरिद्रहरुले

इस्त्राएल्को पवित्र जन्को कारणले रमाहट् गर्छन्। (पृ ११३०)

पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलमा -मांको, -मांका र -मांकी रूपको प्रयोग गरिएको पाइन्छ। यसर्थ नेपाली बाइबलमा रहेको यस्ता छुट्टै प्रयोगलाई माथिको उदाहरणसहित विश्लेषण गरिएको छ।

माथिको उदाहरण (१२५-१२८)-मा रहेको -मांका, -मांको र -मांकी मुख्यतः अधिकरण कारक सूचक -मां र सम्बन्ध कारक सूचक-को, -का र-की -कोयोग भएको र नाम तथा सर्वनामको सर्ग रहेको पाइन्छ। उदाहरण (१२५ र १२८) तिमिहरुको र दरिद्रहरु -ले -मांका प्रयोग भएको छ र उदाहरण (५७) -मांकी -ले स्त्रीलिङ्गलाई

जनाएको छ। उदाहरण (१२८) -मा मान्छेहरूमाका दरिद्रहरू -ले खुलस्त रूपमा -
मांका-को AMONG (मध्य, माझ)-लाई सङ्केत गरेको पाइन्छ। यसर्थ -मांको, -मांका र
-मांकी-ले अधिकरण-सम्बन्ध कारक सूचक (locative possessive) -लाई-अर्थतात्त्विक
आधारमा बोध गरेका छन्। मूलतः नेपाली बाइबलमा -मांको, -मांका र -मांकी एउटा
छुट्टै अधिकरण कारकअन्तर्गत अधिकरण-सम्बन्ध कारक सूचकको रूपमा प्रयोग भएको
पाइन्छ। यी सूचकहरू आधुनिक नेपाली भाषामा भने प्रयोग गरेको नभेटिए तापनि
सम्बन्ध कारक सूचक -मा -ले सोही अर्थतात्त्विक बोध गरेको छ।

(ट) सहार्थक कारक सूचक

वाक्यमा दुई नामपदबीच सहसम्बन्धलाई बुझाउने [-सँग ~ सङ] र [-सित ~ सित]
आदिलाई नै सहार्थक कारक सूचक भनिएको छ।

(१२९) आफ्ना दाज्युहरू सङ भेडाबाखा चराउंद थियो। (पृ ६०)

(१३०) ...तं ईश्वर सित र मान्छेहरू सित लडाई गरिकन जिताहा भइस्। (पृ ५३)

उक्त उदाहरण (१२९)-मा दाज्युहरू र भेडाबाखा दुई नामपदबीचको सहसम्बन्ध सङ
सहार्थक कारक सूचक हो। उदाहरण (१३०)-मा तं र ईश्वर दुई नामपदको
सहसम्बन्धलाई सित सहार्थक कारक सूचकले बोध गराएको छ।

(ठ) लाभार्थक कारक सूचक

वाक्यमा एउटा नामपदको लाभ बोध गराउनको लागि अर्को नामपदमा प्रयोग भएर
आउने [-को लागि] र [-को निम्ति]-लाई लाभार्थक कारक सूचक भनिएको पाइन्छ।

(१३१) ...यह्वेको लागि बनीने घर अगघोर प्रताप्को हुंनु पर्छ। (पृ ६७१)

माथिको उदाहरण (१३१)-मा यह्वे नामपदमा-को लागि -ले त्यसको लाभ बुझाएको
छ। यसर्थ -को लागि लाभार्थक कारक सूचक हो। नेपाली बाइबलमा [-का लागि]-को
प्रयोग पाइँदैन (हेर्नुहोस्, सिन्हा २०१९)।

नेपाली बाइबलको कारक सूचक तालिका यस प्रकार छन् :

कारक	सूचक
कर्ता	[-Ø]
कर्म	[-Ø]
ऊर्जावत्	[-ले]
करण	[-ले]
कर्म	[-लाइ, -कन]
सम्प्रदान कारक	[-लाइ]
मार्ग कारक	[बाटो, बाटा]
सम्बन्ध कारक	[-को, -का, -की]
सम्बोधन कारक	[-Ø]
अपादान कारक	[देखि]
लक्ष्य कारक	[तिर]
अधिकरण कारक	[-मां]
अधिकरण-सम्बन्ध कारक	[-मांको, -मांका, -मांकी]
सहार्थक कारक	[सड, सित]
लाभार्थक कारक	[-को लागि]

तालिका ३. ६ : कारक र कारक सूचक

३.४.९ संयोजक

पेन (१९९७)-को मतअनुसार संयोजक एउटा प्रमुख तर्कपरक सम्बन्धको अवधारणा हो। यसले दुई उपवाक्यहरूलाई जोड्ने काम गर्दछ। संयोजकको स्वतन्त्र अर्थ नभए तापनि दुईवटा पद वा पदावलीका बिचमा वा वाक्यमा भित्रै अङ्गको रूपमा प्रयोग हुने गौण व्याकरणिक कोटि हो। यसले वाक्यात्मक संरचनाभन्दा माथिको संरचनामा पनि मुख्य भूमिका निर्वाह गर्दछ। नेपाली बाइबलमा निम्न संयोजकका दुई प्रकार पाइएका छन् :

(१) समानाधिकरणात्मक संयोजक - र, अनि

(२) आश्रित संयोजक - भन्यो, भनेर

(१३२) तपांइले बिहान्को उदय् र बेलुकाको अस्ताईलाइ स्तुति गन गराउनु हुंद
छ। (पृ ९२१)

(१३३) सबैलाइ मूसाले बोलायो अनि इस्राएलबंशीहरूले ज्ये ज्ये भेटि...।

(पृ १४७)

(१३४) अनि जत्ति स्त्रीहरू ज्ञानी थिइन्... (पृ १४७)

यस उदाहरण (१३२)-मा समानाधिकरणात्मक संयोजक र-ले दुई पदावलीलाई संयोजन गरेको छ। उदाहरण (१३३)-मा अनि -ले दुई उपवाक्यलाई संयोजन गरेको छ जसले बेगलै दुई घटनालाई सङ्केत गर्दछ। यसरी नै उदाहरण (१३४)-मा अनि वाक्यको आदिमा पनि पाइन्छ जसले अघिल्लो वाक्यको घटनासितको पछिल्लो वाक्यको घटना क्रमलाई सूचित गर्दछ।

(१३५) तब यूसुफले गयेर फिरऊन्लाइ खबर दिई भन्यो मेरो बाबु...गिशेन् देशमां
छन्। (पृ ७९)

उक्त उदाहरण (१३५)-मा भन्यो-ले आश्रित उपवाक्य मेरो बाबु ... गिशेन् देशमां छन् -
लाई माख्य उपवाक्यसित संयोजन गरेको छ।

३.४.१० निपात

कुनै पदकोटिमा कुनै आधारमा संलग्न नहुने शब्दलाई निपात भनिन्छ। स्वतन्त्र अर्थ नभएको तर परिस्थितिअनुरूप फरक-फरक व्याकरणिक र संरचनात्मक अर्थ दिने पदलाई नै निपात मानिन्छ। यी निपात शब्दहरू विभिन्न व्याकरणिक तहको वाक्यमा अर्थको विशिष्टता बढाउनका लागि प्रयोग हुने गर्दछ। यसले अर्थको आधारमा भाषिक एकाइमा जोड दिने, नकारात्मकता, हेयका दृष्टि, घृणा आदिको भावात्मक अभिव्यक्तिलाई दर्साउने काम गर्दछ।

पाण्डे र सिन्हा (२०१८:२१)-ले निपातलाई भाषिक साम गरेको रूप बताउँदै शब्दकोशीय वर्गबाट निर्माण हुने साथै समयमा यसले कार्यात्मक संवर्गको मान्यता दर्साउने रूप मानेको छ। निपातको यस प्रक्रिया व्याकरणिकीकरण हो। नेपाली बाइबल-मा निम्न प्रकारका अन्यान्य निपातहरू पाइएका छन् :

(१) संलग्नात्मक - पनि, त

(१३६) त उज्यालो भइ गयो। (पृ १)

(१३७) त त्येस्ले आफ्नु उखान् गरि भन्यो। (पृ २५३)

(१३८) ...होम्बलि हो यि सबै पनि चढाउनु। (पृ २६१)

(१३९) तिनिहरूमांको कसैले पनि आफ्नु भाईलाइ छोडाउनु सक्दैन। (पृ ९०५)

(१४०) जय् जय्गरि गीत् पनि गाउंद छन्। (पृ ९२१)

माथिको उदाहरण (१३६) र (१३७)-मा त -ले वाक्यमा संलग्नात्मक रहेर घटनालाई सङ्केत गरेको छ। यसरी (१३८ - १४०)-मा पनि -ले दुई वाक्यहरूको बिचमा संलग्नात्मक रूप लिएर बोध गराएको छ।

(२) दृढताबोधक - नै, चाहिँ (चइं)

(१४१) किनभन्ये तपांइले नै त्यो गर्नु भयो। (पृ ८९५)

(१४२) तर मं चइं दीन् र दरिद्र छु। (पृ ८९७)

उक्त उदाहरण (१४१) र (१४२) -मा नै र चइं [चाहिँ~ चइं]-ले वाक्यमा दृढ सङ्कल्प लिएर आफ्नो रूप प्रकट गरेको छ।

(३) वियोजक/ विभाजक - अथवा, वा, कि

(१४३) ...मैले रोटी कि अरू कोइ थोक् खायें ...। (पृ ४८८)

(१४४) कसै बिधुवी कि टुहुरा टुहुरीलाइ कण्ट न दिनु। (पृ १२४)

प्रस्तुत गरिएको उदाहरण (१४३) र (१४४)-मा कि -ले वाक्यमा रहेको पदमा विभाजकको बोध गराएको बुझिन्छ।

(६) सीमितक/ प्रतिबन्धात्मक - मात्र (मांत्रै)

(१४५) ...खालि येति मांत्रै अर्थात् आफ्नु ईश्वर ...। (पृ २९५)

(१४६) यो पनि ब्यर्थै र हावा पीट्नु मांत्रै हो। (पृ १०७९)

उदाहरण (१४५) र (१४६) -मा मांत्रै -ले क्रमशः वाक्यको सीमित र प्रतिबन्धात्मक रूपको सङ्केत गरेको छ। मूलतः नेपाली बाइबलमा मांत्रै [मात्र + नै ~ मांत्रै] प्रयोग गरेको छ।

(७) प्रकरणात्मक/ प्रवचनात्मक - पो, नि, र, ल, खै, झै

(१४७) ...स्नाप् दिनुलाइ पो बोलायें...। (पृ २५३)

(१४८) दुद् छोडायेको नानी झै मेरो प्राण मं सड छ। (पृ १००३)

माथिको उदाहरण (१४७)-मा पो -ले वाक्यमा प्रवचनात्मक रूप सङ्केत गर्दछ। यस्तै प्रकार उदाहरण (१४८)-मा झै -ले प्रकरणात्मक रूप बोध गराउँदै वाक्यमा दुई वस्तुको विस्तार रूपमा प्रकट गरेको छ।

(८) प्रामाणिक - हरे (>अरे >रे)

(१४९) हेर इस्राएल्को रक्षे गर्ने न ऊंघ्छ न सुत्छ। (पृ ९९९)

(१५०) हेर त्यो याशार्को पोस्तकमां लेख्येको छ। (पृ ४८३)

माथि प्रयोग गरिएको नेपाली बाइबलको उदाहरण (७९) र (८०) -मा हेर -ले वाक्यमा प्रामाणिकताको वर्णन गरेको छ।

(९) विस्मयादिबोधक - ए

(१५१) ए इस्राएल् यह्वे मांथि आसा गर्दै रह। (पृ १००३)

(१५२) ए छली जिब्रो खाइ हाल्ने सबै कुरा तंलाइ जाति लाग्द छन्। (पृ ९०९)

माथिका उदाहरणमा ए -ले वाक्यको आदिमा प्रयोग भई विस्मयादिबोध गरेको छ।

(१०) कथनबोधक (Quotative/ conditional particle)

(१५३) ...उ यह्वे हो रछ भनि थाहा पाउंछौं। (पृ १३१५)

माथिको उदाहरण (१५३)-मा भनि कथनबोधक निपात हो।

नेपाली बाइबलमा समादारात्मक [हगि]; सर्तपरक [यदि]; आदरसूचक [जी, ज्यू] तथा तीव्रताबोधक/ अतिशयबोधक [ई, ए] इत्यादि निपातहरू पाइएका छैनन्।

३.४.११ सर्वनाम

पोखरेल (२०५६: १२८)-अनुरूप सर्वनाम पनि एउटा नाम नै हो। पोखरेलले नाम र सर्वनामबीचको फरकपनलाई स्पष्ट पार्ने क्रममा नाम निश्चित र सर्वनाम अनिश्चित हुन्छ। नामलाई सम्बोधनमा राख्न सकिन्छ र सर्वनामलाई सम्बोधन सकिँदैन। नामको पुरुष भेद हुँदैन र सर्वनामको पुरुष भेद हुन्छ। नाममा लिङ्ग र वचनको रूप परिवर्तन हुन्छ तर सर्वनाममा भनि परिवर्तन भएको हुँदैन। यसर्थ सर्वनाम नाम (संज्ञा)-को सट्टामा आउने शब्दको अर्को रूप (शब्द) हो।

अधिकारी (२०६८ : ९०)-ले सर्वनामलाई नामको प्रयोग हुन सक्ने ठाउँमा नामको स्थान लिनु आउने विशेषता बताएका छन्। सर्वनामले नामले जस्तो प्रत्यक्ष रूपमा व्यक्ति, वस्तु आदिलाई जनाउने काम गर्दैन खालि सन्दर्भलाई मात्र जनाउने काम गर्दछ।

पाण्डे र सिन्हा (२०१८: १९)-अनुसार सर्वनाम एउटा सङ्केतवाचक (Deictic) कोटि हो। नेपालीमा सर्वनामलाई वर्गीकरणको आधारमा छः प्रकारमा राखिन्छ :

(क) पुरुषवाचक

नामको स्थानमा प्रयोग हुने सर्वनाम नै पुरुषवाचक सर्वनाम हो। यसले वक्ता, श्रोता र सन्दर्भलाई ज्ञात गराउने कार्य गर्दछ। उक्त विषयको विस्तृत जानकारीका लागि (पुरुष हेर्नुहोस्, खण्ड ३.४.१२)।

(ख) निश्चयवाचक

निश्चयवाचक सर्वनाममा विशेष यति, उति भन्ने निश्चितता व्यक्त गर्ने रूपलाई बुझाउँछ। जस्तै: यो, यि, त्यो, ति ।

(१५४) ...यो माथि जिताहा हुंने रैनछु ...। (पृ ५३)

(१५५) ...यि तेरा अघि अघि भयेका कस्का हुन् ...। (पृ ५२)

(१५६) त्यो खोला तान्यो...। (पृ ५२)

(१५७) ति यूसुफैको सिर मांथि हुन्छन्। (पृ ८५)

माथिको उदाहरण (१५४ - १५७)-मा *यो, यि, त्यो र ति* -ले निश्चित रूपको मात्रलाई सङ्केत गरेको हुँदा यो निश्चयवाचक सर्वनाम हुन गएको छ (आयामको लागि हेर्नुहोस्, खण्ड ३.४.१५)।

(ग) पारस्परिक

वाक्यमा एक-अर्काको स्थिति बोध गराउने सर्वनाम नै पारस्परिक हो। जस्तै: आ-आफू, एक-अर्का, आपस आदि।

(१५८) ति घुडिघरहरू एका अर्काको सांमु सामु होउन्। (पृ: १२९)

(१५९) पांच पाठा एका अर्का सड गांसीउन्...। (पृ: १२९)

(१६०) ...दुई दुईवटा चूरहरू होऊन् एका अर्का सड जोरीयेका ...।
(पृ: १३०)

यस उदाहरण (१५८ - १६०)-मा रहेका *एका अर्का* [एक अर्का ~ एका अर्का] -ले दुई वस्तुहरूको बिचमा पारस्परिक सम्बन्धलाई व्यक्त गरेको छ। यसर्थ यी सबै वाक्यहरू पारस्परिक सर्वनाम भएका छन्।

(घ) प्रश्नवाचक

वाक्यमा कुनै व्यक्ति वा वस्तुको बारेमा प्रश्न गर्ने सर्वनामलाई नै प्रश्नवाचक भनिन्छ। यसमा के, कुन, को जस्ता प्रश्नात्मक शब्दहरू रहेको पाइन्छ।

(१६१) म उस्लाइ क्ये उत्तर दिउं। (पृ ८३६)

(१६२) तैले मलाइ किन मेरो स्वास्नी हो भन्येर भनिनस्। (पृ १७)

(१६३) तब त्येस् बूढोले भन्यो तिमिहरू कहां जांछौं अनि कहां बाटो आयौं।

(पृ ४१५)

- (१६४) ईश्वर जस्तो महा ईश्वर को छ। (पृ ९३७)
- (१६५) तं कस्को होस् ...। (पृ ५२)
- (१६६) यि तेरा अघि अघि भयेका कस्का हुन् ...। (पृ ५२)
- (१६७) कोई तेरो बीचमां दरिद्र छ ...। (पृ ३०३)
- (१६८) ...जानेहरु को को हुन्। (पृ १०२)
- (१६९) कैले सम्म मेरो प्राण्लाइ दुक्ख दिइ रहंछौ। (पृ ८१९)
- (१७०) ...त्यस्को अधिकारी हुंछु भनि कसोरि थाहा पाउं। (पृ २०)

उपर्युक्त उदाहरण (१६१ - १७०)-मा क्ये [क्ये ~ के], किन, कहां, को, कस्को, कस्का, कोई [कोई ~ कोही], को, कैले [कैले ~ कहिले], कसोरि [कसोरि ~ कसरी], भनेर वक्ताले प्रश्नात्मक कुरा व्यक्त गरेको छन्, यसरी प्रश्नात्मक रूप व्यक्त गरेको हुनाले यी सबै वाक्यहरू प्रश्नवाचक सर्वनाम बन्न गएको छ। अतः माथिका सबै वाक्यहरू प्रश्नवाचक सर्वनाम भए तापनि नेपाली बाइबलमा भने कुनै प्रश्न सूचक चिन्हको प्रयोग पाइएको छैन (वर्णविन्यास हेर्नुहोस्, अध्याय ४)। यसरी नै उक्त शोधकार्यको अध्ययनमा कुन प्रश्नवाचक सर्वनाम भने पाइएको छैन।

(ड) सम्बन्धवाचक

सम्बन्धवाचक सर्वनामले एउटा युक्त खण्ड वा उपवाक्यमा दुईवटा खण्ड अथवा उपवाक्य जोडिएको सम्बन्धलाई देखाउने कार्य गर्दछन्। वाक्यमा जे, जुन, जो आदि शब्दले सम्बन्धवाचकलाई बोध गराउँदछ।

(१७१) ...तपांइको पोस्तकमां सबै लेखीयेका थिये जो दिन् दिन् रचीयेका थिये ...। (पृ १०१०)

(१७२) ...मं आयेर तिमिहरुलाइ येउटा देस्मां लैजांदीन जुन् देस् तिमिहरुकै देस् जस्तो छ। (पृ ६२२)

(१७३) ...अलग छुघायेका थोकका भंडारहरुको लागि अनि ज्ये ज्ये त्येस्ते
आत्मामां देख्यो। (पृ ६२२)

(१७४) यो त्येइ हो जो अशशूरको पूर्ब तिर बहंद छ। (पृ ३)

उदाहरण (१७१-१७४)-मा रहेको जो, जुन् र [ज्ये ~ जौ]-ले दुई उपवाक्य वा वस्तुको सम्बन्धलाई स्पष्ट रूपमा देखाएका छन्। यसरी नै यस प्रकारको सम्बन्ध व्यक्त गरेको हुँदा माथिका यी सबै वाक्यहरू सम्बन्धवाचक सर्वनाम बन्न गएका छन्।

(च) अनिश्चयवाचक

अनिश्चयवाचक सर्वनामले अनिश्चिततालाई जनाउने कार्य गर्दछ। वाक्यमा कोही, कसै, कुनै आदि शब्दले अनिश्चयवाचक बोध गराएको हुन्छ।

(१७५) कोई दरिद्र हुंदैन...। (पृ १२२)

(१७६) कसैले आफ्नु कमांरा कि कमांरीलाइ लउरीले येस्तोरि हिकारियो ...।

(पृ १२२)

(१७७) कुनै सहर लिनुलाइ त्यो सित लडाई गर्दै ...। (पृ ३११)

प्रस्तुत उदाहरण (१७५ - १७७)-मा कोई [कोई~ कोही], कसै अनि कुनै -ले वाक्यमा अनिश्चिततालाई मात्र सङ्केत गरेको छ। त्यहाँ कुनै पनि कुरालाई स्पष्ट बताएका छैनन्, यसर्थ यो सबै वाक्यहरूले अनिश्चयवाचक सर्वनाम बुझाएका छन्।

३.४.१२ पुरुष

पेन (१९९७: ४४)-ले पहिलो व्यक्ति वा वक्तालाई प्रथम पुरुष , दोस्रो व्यक्ति वा श्रोतालाई दोस्रो पुरुष अनि तेस्रो व्यक्ति वा अन्यलाई तेस्रो पुरुष भनेका छन्। पोखरेल (२०५६:१०२)-अनुसार कुनै कुरा बोलेको बेलामा बोलचालका सहभागीहरूको परिस्थितिगत प्रकृति व्यक्त गर्ने व्याकरणिक कोटिलाई नै पुरुष भनिन्छ। प्रायः कुरा गर्ने व्यक्ति एउटा पुरुष, कुरा सुन्ने अर्को पुरुष र कुराकानीमा भाग नलिने (असहभागी) अर्कै पुरुष हो।

कुनै पनि स्थितिमा अथवा बोलचालको क्रममा सहभागिहरूको परिस्थितिलाई व्यक्त गर्ने व्याकरणिक अभिलक्षणलाई पुरुष भनिन्छ। सहभागिताको आधारमा पुरुषको वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ। प्रथम पुरुष भन्नाले वक्ता बुझिन्छ जसको बोलचालको क्रममा प्रत्यक्ष सहभागिता हुन्छ। द्वितीय पुरुष भन्नाले स्रोता बुझिन्छ जसको सहभागिता अप्रत्यक्ष रूपमा रहेको हुन्छ। तृतीय पुरुष भन्नाले जसको विषयमा कुरा गरिन्छ अथवा जसको बोलचालको क्रममा कुनै सहभागिता हुँदैन। त्यस्तो पुरुषलाई तृतीय पुरुष भनिन्छ (हेर्नुहोस्, छेत्री २०१७: ५७ नेपालीको पुरुष व्यवस्थाको लागि)।

नेपाली बाइबलको पुरुष व्यवस्थालाई तल विस्तृत रूपमा चर्चा गरिएको छ।

(१) प्रथम पुरुष - म, हामी

(१७८) मं यह्वेको शरण लिने छु। (पृ ८३९)

(१७९) मं ता तन्हेरि छु ...। (पृ ८३९)

(१८०) ...मं ईश्वरको करुणा मांथि भरोसा राख्द छु। (पृ ९०९)

(१८१) ...मं आयेर देस्लाइ भाकल् गरीयेको थोक् जानि हिरकाउंला।

(पृ १४६५)

(१८२) हांमिहरूको ईश्वर यह्वे जस्तो को छ ...। (पृ ९८२)

(१८३) हांमिहरूको ईश्वर ता स्वर्गमा छ। (पृ ९८३)

(१८४) यह्वेले हांमिहरूको लागि ठुला ठुला कार्ये गन्येको छ त्यो देखि रमाउंद

छौं। (पृ १००१)

(१८५) हांमिहरू माथि अनुग्रह गर्नु हवस्। (पृ १०००)

माथि प्रस्तुत गरिएको उदाहरण (१७८ -१८१)-मा मं प्रथम पुरुष वक्ताले वाक्यमा घटनालाई सङ्केत गरेको छ। यसरी उदाहरण (१८२ -१८५)-मा हांमिहरू -ले भनेर वक्तासित भएको अन्य व्यक्तिलाई पनि बुझिन्छ। मूलतः ती वाक्यहरूमा हांमिहरू -लाई भनेर वक्ता वा प्रथम पुरुषले बहुवचनको रूपमा बोध गराएको छ।

पुरुष	वचन	
	एकवचन	बहुवचन
प्रथम पुरुष	मं	हांमिहरु

तालिका ३. ७ : प्रथम पुरुष

(२) द्वितीय पुरुष - तं, तिमी, तपाईं

(१८६) ...तंलाइ नांगो छस् भनि जनायो। (पृ ०४)

(१८७) तं बद्धिमान् भइस् ...। (पृ १०३५)

(१८८) ...तिमिलाइ येसो भनि पठायें ...। (पृ ५०७)

(१८९) ...तिमिहरुको भोजनको लागि हुन्छन्। (पृ २)

(१९०) तिमि कस्की छोरी हो लु मंलाइ भनि देउ। (पृ ३३)

(१९१) ...तपांइको मुखको साक्षीबचन् मान्छु। (पृ ९९२)

(१९२) ...तपांइका अर्थीहरु खोज्येको छु। (पृ ९९३)

(१९३) ...हे मेरा प्रभु बिनित् सुन्नु हवस् हजूरको कमांरालाइ मेरा प्रभुका
कानमां...। (पृ ७४)

(१९४) किनभन्ये हजूर फिरऊन्कै बराबर हुंनु हुंद छ। (पृ ७५)

(१९५) ...हे मेरा प्रभु ...हजूरको कमांरो माथि हजूरको रिस् न बढोस् ...।
(पृ ७४)

माथिको उदाहरण (१८६ -१८७)-मा तं भनेर वक्ताले श्रोतालाई सम्बोधन गरिएको बुझिन्छ। उदाहरण (१८८-१९०)-मा श्रोतालाई तिमी तिमिहरु -को रूपमा सम्बोधन गरेको छ अनि उदाहरण (१९१-१९२)-मा श्रोतालाई तपांइ -को रूपमा सम्बोधन गरेको पाइन्छ। उदाहरण (१९३-१९५)-मा हजूर -ले प्रभुलाई सम्बोधन गर्दा अति उच्च आदरार्थीको प्रयोग गरेको छ। अतः नेपाली बाइबलमा द्वितीय पुरुषमा निम्न, मध्य, उच्च र अति उच्च आदरार्थीको प्रयोग पाइएको छ। यसर्थ यी सबै वाक्यहरूमा द्वितीय पुरुष र

आदरार्थीको भेद रहेको छ, अनि यी सबै व्यवस्थालाई तलको तालिकामा स्पष्ट रूपमा देखाइएको छ।

पुरुष	आदरार्थी	वचन	
		एकवचन	बहुवचन
द्वितीय पुरुष	निम्न आदरार्थी	तं	----
	मध्य आदरार्थी	तिमि	तिमिहरु
	उच्च आदरार्थी	तपांइ	----
	अति उच्च आदरार्थी	हजूर्	----

तालिका ३. ८ : द्वितीय पुरुष

(३) तृतीय पुरुष - ऊ, यो, त्यो, यिनी, तिनी, उनी आदि।

(१९६) उ आफ्नु पराक्रमले सधैं बिराज्द छ...। (पृ ९२२)

(१९७) ...उ त्येस्को मार्गमां खुशि हुंद छ। (पृ ८९२)

(१९८) ...यो ता अब मेरै हाड्मांको हाड् र मेरै मासुमांको मांसु हो। (पृ ४)

(१९९) ...मिस्रीहरुले त्यो औधि राम्रो रछ्छ भनि देख्ये। (पृ १७)

(२००) ...त्यो देखि रमाउंद छौं। (पृ १००१)

(२०१) नर् र नारीनै गरि तिनलाइ सिज्यो। (पृ ०२)

(२०२) ...तिनिहरुका मूर्तिहरु पूज्ये जो तिनिहरुको पासो भइ गये। (पृ ९७३)

(२०३) तिनिहरु पृथिवी फेरि छोपनुलाइ फर्कि न आउनु भन्येर। (पृ ९६७)

(२०४) तिनिहरुले आफ्ना डेंग् लम्भाये। (पृ १००२)

(२०५) बाबेलका नदीहरुको छेउमां वहां बस्यूं अं रोयूं सिय्योन् सम्झंदाखेरि।

(पृ १००८)

(२०६) ...अनि बेरोतीहरू गित्तैम्मां भाग्येर आजु सम्म वहां प्रवासी भइ रह्येका छन्। (पृ ४८९)

उपर्युक्त उदाहरणहरूमा (१९६-२००)-मा ऊ, यो र त्यो क्रमैले तृतीय पुरुष, एकवचन र निम्न आदरार्थीमा रहेको छ। उदाहरण (२०१) -मा तिन -ले क्रमशः तृतीय पुरुष, एकवचन र बहुवचन अनि मध्य आदरार्थीको रूप बुझाएको छ। यसरी उदाहरण (२०२-२०४)-मा तिनिहरू-ले तृतीय पुरुष, बहुवचन र मध्य आदरार्थीलाई बोध गराएको छ भने उदाहरण (२०६-२०६)-मा वहां -ले तृतीय पुरुष, स्थानवाचक सर्वनामलाई सङ्केत गरेको छ।

पुरुष	आदरार्थी	वचन	
		एकवचन	बहुवचन
तृतीय पुरुष	निम्न आदरार्थी	उ, यो, त्यो	
	उच्च आदरार्थी	तिन	तिनिहरू

तालिका ३. ९ : तृतीय पुरुष

समग्रमा नेपाली बाइबलमा प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुष रहेका छन्। नेपाली सर्वनाममा एकवचन र बहुवचनको प्रयोग साथै द्वितीय पुरुषमा निम्न, मध्य, उच्च र अति उच्च आदरार्थी अनि तृतीय पुरुषमा निम्न र उच्च आदरार्थी मात्रै रहेका छन्। वहां स्थानवाचक सर्वनामको रूपमा प्रयोग गरिएको छ।

३.४.१३ वचन

नामपदको सङ्ख्या बुझाउने व्याकरणिक अभिलक्षणको रूप नै वचन हो। वचनको अनुसारमा नामपदको सङ्ख्यामा भिन्नता वा कति भन्ने कुरा भएको देखिन्छ। कुनै पनि भाषामा सङ्ख्या जति नै वचन हुनु सम्भव छैन। प्रायः सबै जसो भाषामा वचनको फरक फरक रूप रहेको हुन्छ। जस्तै- संस्कृत, लिम्बू आदि भाषामा वचनका तिन भेद हुन्छन् (हेर्नुहोस्, यादव र रेग्मी २०५९: १९९)।

पोखरेल (२०५६: ९६)-अनुसार वचन भन्नाले वाक्यमा नामको एक अथवा अनेक सङ्ख्या बुझाउने विकारी वर्गको पदमा हुने संरचना वा प्रत्ययको रूप हो। वचन सबै भाषामा पाइने व्याकरणिक कोटि हो।

निरौला (२०१५: ५६)-ले वचनलाई चिनाउँदै दार्जिलिङ -सिक्किमको नेपाली भाषालाई क-वर्ग र ख-वर्गका वक्ताहरूको रूपमा राखिएको छ। क-वर्गका वक्ताहरूको उच्चारणमा ओकरान्तबाट बहुवचन हुँदा आकारान्त भएको देखिन्छ। ख-वर्गमा राखिएका वक्ताहरूको उच्चारणमा आकारान्त शब्द बहुवचन हुँदा -हरू प्रत्यय जोडिएको पाइन्छ।

सामान्यतः वचन नाम र सर्वनामको सङ्ख्या बुझाउने व्याकरणिक कोटि हो। नेपाली भाषामा वचनका दुई वटा मुख्य भेद रहेको पाइन्छ - एकवचन र बहुवचन। नेपाली बाइबलमा प्रयोग गरेको वचनहरूलाई तल विस्तृतमा चर्चा गरिएको छ।

(क) एकवचन

एक मात्र व्यक्ति वा वस्तु बुझाउने वचनलाई एकवचन भनिन्छ।

(२०७) ...मं पवित्र छु। (पृ १७३)

(२०८) ...तिमिलाइ येसो भनि पठायें...। (पृ ५०७)

(२०९) ...तपांइको सच्चेई तपांइ वरिपरि छ। (पृ ९५१)

(२१०) ...एतान्को छोरो अजर्याह। (पृ ६३९)

(२११) ...हागारले अब्राम्को लागि येउटा छोरो जन्माई। (पृ २१)

(२१२) ...उ देखि मेरो उदुधार हुंद छ। (पृ ९१८)

(२१३) ...त्यो उता भागोस्। (पृ २८५)

माथि प्रस्तुत गरिएको उदाहरण (२०७ - २१३)-मा क्रमैले एकवचनका रूपमा प्रयोग भएका शब्दहरूलाई देखाइएका छन्। यी शब्दहरूलाई दृष्टान्तका रूपमा क्रमैले यहाँ राखिएको छ: छोरो, येउटा छोरो अनि यस्तै प्रकारले सर्वनाममा एकवचनमा प्रयोग गरिएको शब्दहरू म, तिमि, तपांइ, उ, त्यो आदि हो।

(ख) बहुवचन

एक वा एकभन्दा बेसी व्यक्ति वा वस्तु बुझाउने वचनलाई बहुवचन भनिन्छ।

(२१४) ...छोराहरू यिनै हुन् रूबेन् शिमोन् लेवी यहूदा इस्साकार ...।

(पृ ६३८)

(२१५) ...मेरा दाज्युभाईहरू र तिनका भैंडाबाखा गाईगोरु...। (पृ ७९)

(२१६) ...मिलापबलिदानको लागि दुवटा बाच्छा पांचवटा थुमा पांचवटा बाखा
र पहिलो बर्षका पांचवटा पाठा...। (पृ २२१)

(२१७) ...जैसिहरू मूसाको सांमु उंभीनु सक्थेनन्...। (पृ १००)

(२१८) त पेरेस्का पुस्ता यिनै हुन्। (पृ ४२६)

(२१९) ...दाऊदले यरूशलेममां अरू स्वास्नीहरू लियो। (पृ ६५९)

(२२०) तिनिहरूले फिरऊन्लाइ भन्ये हजूरका कमांराहरू गोठालाहरू हुन्।

(पृ ७९)

(२२१) ...अं हांमि पनि र हांम्रा पितापुर्खाहरू पनि। (पृ ७९)

(२२२) ...मालिक्हरू र नरसीगा बजाउनेहरू राजाको छेउमा राछन्...।

(पृ ७१६)

(२२३) शुध्द र अशुध्द पशुहरू र पंषीहरू भूमिमां सबै बगि हिन्ने

जन्तुहरूमांका...। (पृ १०)

(२२४) ...बिजुवाहरू र झांक्रिहरू सित बेहोरा गन्यो। (पृ ७३४)

(२२५) ...इस्राएल्का राजाहरूको कार्ज्यहरूको मांझमां लेख्येका छन्।

(पृ ७३५)

उक्त उदाहरण (२१४ -२२५)-मा क्रमैले बहुवचनका रूपमा प्रयोग भएका शब्दहरूलाई लिइएका छन्। यी शब्दहरूलाई दृष्टान्तका रूपमा यहाँ क्रमैले राखिएको छ: छोराहरू, दाज्युभाईहरू, दुवटा बाच्छा, पांचवटा थुमा, पांचवटा बाखा, पांचवटा पाठा, जैसिहरू,

पेरेस्का, स्वास्नीहरू, कमांराहरू, गोठालाहरू, पितापुर्खाहरू, मालिक्हरू, नरसींगा बजाउनेहरू, पशुहरू, पंषीहरू, जन्तुहरू, बिजुवाहरू, झांक्रिहरू, राजाहरू अनि यस्तै प्रकारले तृतीय पुरुष एकवचनमा प्रयोग गरिएको शब्दहरू तिनका, तिनिहरू, हांमि, हांम्रा आदिमा (-हरू) र (-ा) सर्गले सूचित गरेको छ।

उदाहरण (२१४)-मा छ्योराहरूले बहुवचन पुलिङ्ग बुझाएको छ। यसमा उद्देश्य नामपद र क्रियाबीचमा पदसङ्गति हुन् रहेको हुँदा वचन व्यवस्थामा फरक रहेको पाइन्छ। यसरी अन्य वाक्यहरूमा पदसङ्गतिको विस्तृत जानकारीको लागि (पदसङ्गति हेर्नुहोस्, खण्ड ३.६.३)

३.४.१४ लिङ्ग

नामलाई वर्गीकरण गर्ने व्याकरणिक व्यवस्था लिङ्ग हो। पोखरेल (२०५६: ९६) - मतानुसार वाक्यमा नामसँग अर्को कुनै शब्द सर्वनाम, विशेषण, कोटिकार, सम्बन्धपद र क्रियाको पदसङ्गतिको भेदले अर्थमा परिवर्तन ल्याउनेव्याकरणिक अभिलक्षण लाई नै लिङ्ग भनिन्छ। लिङ्ग नामपदको व्याकरणिक अभिलक्षण भए तापनि यो वचनकै अनुरूप अन्य व्याकरणिक पद वर्गका पद (विशेषण, क्रिया)-मा देखिन्छ।

पाण्डे र सिन्हा (२०१८: १८)-ले लिङ्गलाई नाम र क्रियाको सङ्गतिका आधारमा स्त्री र स्त्रीइतरमा विभाजित गरेको छन्। नेपालीमा लघुतावाची वा अल्पार्थक (Diminutive)-मा स्त्रीबोधक चिन्ह प्रयोग हुन्छ तर क्रियापदमा भने पुरुषको सङ्गति रहेको हुन्छ भन्दै नेपालीमा लिङ्गलाई छुट्टाउनका लागि वा चिन्नका लागि क्रियापदसँगको सङ्गति हो भन्ने कुरामा जोड दिएका छन्।

सामान्यतः लिङ्गलाई प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोशले अर्थाउने क्रममा कुनै वस्तुको पहिचान हुने निसान वा लक्षण, भाले पोथी वा अन्यलाई जनाउने व्याकरणात्मक कोटि (पुलिङ्ग, स्त्रीलिङ्ग, नपुंसक लिङ्ग आदि) वा त्यस्तो शब्द र रूप हो (हेर्नुहोस्, अधिकारी २०७१: १२५४)। यसरी नै लिङ्गलाई कुनै भाषामा जैविक लिङ्गको

आधारमा पनि छुट्टाएको हुन्छ अनि कतिपय भाषामा मानवीय र मानवेतर गरी भिन्नता देखाएको हुन्छ। संस्कृत भाषामा लिङ्गलाई तिन भेद गरी देखाएका छन् -पुलिङ्ग, स्त्रीलिङ्ग र नपुंसकलिङ्ग।

निरौला(२०१५:५६)-ले दार्जिलि-सिक्किममा प्रचलित नेपाली भाषाको रूपतात्त्विक अध्ययन गर्ने क्रममा 'क'र 'ख' -वर्ग गरी दार्जिलिड-सिक्किमको भाषामा लिङ्गमा भिन्नता देखाएका छन्। यसै अध्ययनअनुसार क-वर्गका भाषीहरूको भाषामा लिङ्गको दुई भेद अनि ख-वर्गका भाषीहरूको भाषामा लिङ्ग भेद रहेको पाइएको छैन (हेर्नुहोस्, निरौला २०१५: ६२)।

समग्रमा पाण्डे र सिन्हा (२०१८)-को मतलाई अघि सार्दै क्रियाको सङ्गतिको आधारमा लिङ्गको नामलाई स्त्री र स्त्रीइतर गरी दुई वटा रूपमा वर्गीकरण गरिएको छ। यसै आधारअनुसार नेपाली बाइबलको लिङ्ग व्यवस्थाको अध्ययन गरिएको छ।

(क) स्त्रीलिङ्ग

आधुनिक नेपालीमा मानव स्त्री उद्देश्यपदको लिङ्ग र क्रियाको पदसङ्गति रहेको हुँदा लिङ्ग व्यवस्थामा फरक रहेको पाइन्छ। अन्य पशु-प्राणीको शाब्दिक लिङ्ग भिन्नता रहे तापनि सोही उद्देश्यपदको क्रियासितको पदसङ्गतिमा सङ्केत गरिएको पाइँदैन। त्यसर्थ आधुनिक नेपालीमा मानव स्त्रीसित मात्र पदसङ्गति भए तापनि यस लिङ्गलाई स्त्रीलिङ्ग भनिएको छ।

(२२६) ...तूबल्कयिन्को बैनी नामा थिई। (पृ ०६)

(२२७) अनि सारइ चइं बांझी थिई. त्यो निसन्तान् थिई। (पृ १६)

(२२८) ...कोइ सन्तान् जन्माईन अनि त्यस्को येउटी मिस्त्री कमांरी थिई ...।

(पृ २०)

(२२९) ...सात् सै कुंवारी रानीहरु थिइन् अनि तीन् सै चंइ रखैलीहरु...मन्

फर्काइन्। (पृ ५५५)

(२३०) ...नोओमीले त्येस्लाइ भनी ति मान्छे हांमा कुटुम्ब हुन् अं हांम्रो
नजिक्को साइंनुका। (पृ ४२३)

(२३१) ...त्येस्ले उत्तर दिई सांचिनै मं बिध्वी आइमाइ हुं। (पृ ५०५)

(२३२) हांमिहरुकी आंमा बिधुवीसरि भइन्। (पृ १२८२)

माथिको उदाहरण (२२६ - २३२)-मा स्त्री जातिलाई बुझाउने शब्दादिको प्रयोग भएको छ, जसले स्त्री विशेषलाई मात्र सङ्केत गर्ने गर्छ। उदाहरण (२२६)-मा बैनी र थिई स्त्रीलिङ्ग र क्रियापद दुईबीचमा पदसङ्गति रहेको छ। माथिका अन्य उदाहरणहरूमा उक्त तत्त्वहरू रहेको पाइन्छ, जसलाई दृष्टान्तका रूपमा यहाँ राखिएको छ : सारइबांझी थिई, येउटी मिस्त्री कमांरी थिई , कुंवारी रानीहरु थिइन् , रखैलीहरु,नोओमी, बिध्वीआइमाइ, आंमा बिधुवी, भइन् आदि हुन्। नेपाली बाइबलमा गाई मानवेतर वस्तुसित क्रिया, कोटिकार र विशेषणको पदसङ्गति रहेको पाइन्छ।

(२३३) ...मेरो लागि तीन वर्षकी येउटी कोरलि र तीन वर्षकी येउटी बाखी...।
(पृ: २०)

(२३४) सात्वटी मोटी मोटी र राम्री राम्री गाईहरु निक्ल्येर निडालोको घांसमां
चर्नु लागिन्। (पृ ६७)

उपर्युक्त उदाहरण (२३३)-मा विशेष पशु प्राणीको लिङ्ग व्यवस्थाको भिन्नता रहेको देखिको छ। माथिको उदाहरण (२३४)-मा गाई-को लिङ्ग सङ्गति कोटिकार, विशेषण र क्रियासित रहेको पाइन्छ। उक्त उदाहरणको आधारमा नेपाली बाइबलमा स्त्रीलिङ्ग व्यवस्था रहेको पाइन्छ।

(क) पुलिङ्ग लिङ्ग

आधुनिक नेपालीमा मानव स्त्रीबाहेक अन्य सबै (मानव पुरुष, पशु-पंक्षी, वस्तु आदि)-को क्रियासित पदसङ्गतिमा रूप एक समान हुन्छ जुन मानव स्त्रीभन्दा भिन्न हुन्छ। यस आधारमा यस लिङ्गलाई स्त्रीइतर लिङ्ग भनिएको छ। माथिको उदाहरणको आधारमा

नेपाली बाइबलमा स्त्रीलिङ्ग व्यवस्था भएको पाइन्छ अनि आधुनिक नेपाली विपरीत लिङ्ग व्यवस्था देखिन्छ। यसर्थ नेपाली बाइबलमा स्त्रीलिङ्ग र पुलिङ्ग व्यवस्था रहेको पुष्टि हुन्छ। लिङ्गको यसै व्यवस्था टर्नबुल र किलगर (१८८७/१९२३), ग्रियसन (१८२८ : २३) -मा पनि रहेको भेटिन्छ।

(२३५) मूसाले ... भेंडाबाखाहरुलाई पानी खुवाइ दियो। (पृ ८९)

(२३६) ...मेरो लोग्ने खस्यो। (पृ ५०५)

(२३७) ...यह्वेले मिस्र देस्मां मूसा र हारुन्लाई येसो भन्यो। (पृ १०५)

(२३८) तंलाइ धुइरै लोग्नेको पिता बनाये। (पृ २०)

(२३९) कयिन्ले आफ्नु भाई हाबिल्लाइ भनि दियो। (पृ ०५)

(२४०) ...शाऊल्ले लोग्नाइ भेला गन्यो..। (पृ ४५१)

(२४१) ...ईश्वरले बनायेका बन्पशुहरुमांको सबै भन्दा छुल्याहा साप् चइं थियो (पृ ०४)

उपर्युक्त उदाहरण (२३५ - २४१)-मा स्त्रीबाहेक अन्य जाति वा पुलिङ्ग सबैलाई बुझाउने शब्दादिको प्रयोग गरिएको छ, जसले पुलिङ्ग विशेष पदलाई मात्र स्पष्ट रूपमा सङ्केत गर्ने गरदछ। उदाहरण (२३५)-मा *मूसा र दियो* पुलिङ्ग लिङ्ग र क्रियापदमाझ पदसङ्गति रहेको पाइन्छ। यसै आधारअनुसार यी अन्य उदाहरणमा पनि यस प्रकारको तत्त्व रहेकाले यहाँ ती शब्दहरूलाई दृष्टान्तका रूपमा राखिएको छ: *मूसा दियो, लोग्ने खस्यो, यह्वेभन्यो, पिता बनाये, भाई हाबिल्लियो, शाऊल् गन्यो, ईश्वर साप् चइं थियो* आदि हुन्।

(२४२) ईश्वरको खोला पानीले भरीयेको छ। (पृ ९२१)

(२४३) ...शाऊल्की छोरी मीकल्ले दाऊद् सित पिर्ति गर्द थिई। (पृ ४५९)

(२४४) ...नूहका छोराहरूका पुस्ता यिनै हुन् शेम् हाम् र येपेत्। (पृ १३)

माथिको उदाहरण (२४२ र २४३)-मा -को र-की क्रमशः खोला र छोरी सितको सङ्गतिलाई सङ्केत गर्दछ। उदाहरण (२४४)-मा -का -ले छोराहरू-सितको सङ्गतिलाई जनाएको छ।

३.४.१५ आयाम

आयाम एउटा व्याकरणिक कोटि हो। यसले मुख्य रूपमा कुनै वस्तु वा चीजलाई वक्ताको कति नजिक अनि कति टाडो रहेको छ भन्ने कुरालाई जनाउने गर्दछ।

(२४५) ...यो पुरुष कैले सम्म हामिहरूको ...। (पृ १०२)

(२४६) ...यो दिन् तिमिहरूलाई सम्झना गराउने दिन् हुन्छ..। (पृ १०५)

(२४७) ...यो लोग्ले त बडा पाप् गन्ये छन् ...। (पृ १०४२)

(२४८) ...यि सबै स्राप् तं मांथि आइ पछिन् अनि तंलाइ पक्रछन्। (पृ ३२१)

माथिको उदाहरण (२४५ - २४८)-मा यो र यि -ले सङ्केत गरेको वस्तु वक्तादेखि धेरै नजिक भएको कुरालाई बोध गरेको छ। यो -ले तृतीय पुरुष, एकवचन, निकटवर्तीलाई जनाएको छ र यि -ले तृतीय पुरुष, बहवचन, निकटवर्तीलाई जनाएको छ। यसरी नेपाली भाषामा यो र यि भनेर सम्बोधन गर्दा कुनै पनि सम्बन्धनात्मक निकटवर्ती वस्तुलाई बुझिन्छ।

(२४९) ...त्यो पुरुष मूसा चंड मिस्र देस्मां...। (पृ १०४)

(२५०) ...त्यो आगोमा डडाइ देव। (पृ १०५)

(२५१) ...त्यो कादेश् र बेरेद्को बीचमां छ। (पृ २१)

(२५२) ति मंडलीलाइ भेला गराउनु र छाउंनीहरु हिंडालनुमां काम् लागुन्।

(पृ २२५)

(२५३) ति एघारैवटा पाठा एकै नाप्का होउन्। (पृ ६७)

उपर्युक्त उदाहरण (२४९ - २५३) -मा रहेको त्यो र ति -ले प्रस्तुत वाक्यहरूमा बोध गरेको वस्तुहरू वक्तादेखि धेरै टाडोमा भएको कुरा बुझिन्छ। त्यो -ले तृतीय पुरुष,

एकवचन, दूरवर्तीलाई जनाएको छ र ति -ले तृतीय पुरुष, बहुवचन, दूरवर्तीलाई जनाएको छ। यसरी नेपाली भाषामा त्यो र ति भनेर सम्बोधन गर्दा कुनै पनि सम्बन्धनात्मक दूरवर्ती वस्तुलाई बुझिन्छ।

आयाम	वचन	
	एकवचन	बहुवचन
निकटवर्ती	यो	यि
दूरवर्ती	त्यो	ति

तालिका ३. १० : दर्शकवाचक सर्वनामको आयाम

(२५४) ...त्येस्ले भन्यो यहां छु। (पृ ३०)

(२५५) ...मेरा भाईहरुको सांमु यहां राखि देउ ...। (पृ ५०)

(२५६) ईश्वरको जन् यहां आएको छ भनि सुनाइ दिईयो। (पृ ५९९)

माथि प्रस्तुत गरिएको उदाहरण (२५४ - २५६)-मा यहां -ले वाक्यहरूमा सङ्केत गरेको वस्तु वा स्थानलाई वक्तादेखि धेरै निकटमा हुँदा यो निकटवर्ती भएको कुरालाई बुझाएको छ। मूलतः यहां -ले त्यो स्थान वक्तादेखि धेरै छेउमा भएकाले स्थानवाचक क्रियाविशेषणलाई पनि बोध गराएको छ।

(२५७) ...त्यहां अब्राम्ले यह्वेको नांउ लियो। (पृ १७)

(२५८) ...त्यहां आफ्नु लागि येउटा घर र बस्तुहरुको लागि झाप्रा बनायो।

(पृ ५४)

(२५९) ...त्यहां झेलखान्मां परि रह्यो। (पृ ६४)

(२६०) ...त्यहां मं तं सित भेट्ने गर्छु। (पृ १२८)

उपर्युक्त उदाहरण (२५७ - २६०)-मा रहेको त्यहां -ले यस वाक्यहरूमा वक्तादेखि धेरै टाडा भएको वस्तु वा स्थानलाई सङ्केत गरेको छ। मूलतः त्यहां भन्नाले नेपालीमा धेरै दूरवर्ती वस्तु र स्थानवाचक क्रियाविशेषण बुझिन्छ। अन्तमा नेपाली भाषामा आयामलाई

विशेष दुई मुख्य प्रकारमा राखेर हेर्न सकिन्छ, जसमा निकटवर्ती र दूरवर्ती रहेको पाइन्छ।

३.४.१६ काल

काल क्रियापदद्वारा समयको सङ्केत गराउने व्याकरणिक कोटि हो। पेन (१९९७: २३३)-अनुसार कालले वास्तविक घटनाको समयलाई व्यक्त गर्दछ। क्रियापदमा पाइने सर्ग आदिद्वारा भाषामा देखापर्ने समयको भेदलाई सङ्केत गर्ने नै काल हो।

पाण्डे र सिन्हा (२०१८: २३)-ले काललाई सामान्य रूपमा बोलिएको क्षणमा, कुनै समयसित सन्दर्भित स्थितिगत समय क्रियाको कालसित सम्बन्धित विषय हो भनेका छन्। नेपाली व्याकरण परम्परामा अर्थतात्त्विक आधारमा तिन काल - वर्तमान, भूत र भविष्यत्मा विभाजन गरिएको पाइन्छ। आधुनिक वर्णनात्मक व्याकरणले रूपतात्त्विक आधारलाई मान्यता दिएको हुनाले नेपाली भाषामा कालका दुई वटा रूप पाइन्छन्- भूतकाल र अभूतकाल (हेर्नुहोस्, पोखरेल २०५६: ४४)।

(क) भूतकाल

वक्ताले बोलेको समयभन्दा अधिको घटना घटेको समयलाई सूचित गर्ने नै भूतकाल हो। नेपालीमा भूतकाल सम्पन्न पक्षसित मिलेर लुङ् (aorist) भई सम्पृक्त सर्ग -यो -ले सूचित गर्छ।

(२६१) आदिमां ईश्वरले स्वर्ग र पृथिवीलाइ सिज्यो। (पृ १)

(२६२) ...ईश्वरले तिनलाइ आशीष् दियो। (पृ २)

(२६३) ...मिस्र बाटो चढि दक्खिन्मां आयो। (पृ १७)

(२६४) त्यस्ले बबूलकाठ्को मेज् बनायो। (पृ १५०)

माथिको उदाहरण (२६१-२६४)-मा क्रियापद *सिज्यो, दियो, आयो र बनायो* -मा सम्पृक्त सर्ग -यो -ले भूतकाल साथै पुरुष, वचन र लिङ्गलाई सङ्केत गरेको छ।

(ख) अभूतकाल

वक्ताले बोलेको समयमा घटेको घटना र भविष्यमा घटने घटना विशेषलाई नेपालीमा अभूतकाल भनिएको पाइन्छ। यसअन्तर्गत अर्थतात्त्विक आधारमा वर्तमान र भविष्यत् कालको चर्चा गर्ने गरिन्छ। पोखरेल (२०५६: ४५) -अनुसार नेपालीमा अभूतकालमा कुनै पनि प्रत्ययको प्रयोग भएको हुँदैन। अभूतकालको प्रातिपादिकमा पछाडि कुनै प्रत्ययको प्रयोग नभएको र भूतकालको प्रयोग -यो प्रत्यय लाग्ने हुनाले यी दुईलाई क्रमशः अभूतकालचाहिँ सामान्य र भूतकालचाहिँ विशिष्ट काल भनी नेपालीमा मानिन्छ।

(२६५) मं तेरो बंशलाइ यो देस् दिन्छु। (पृ १६)

(२६६) ...मं तिनिहरूलाइ इष् गराउंछु। (पृ ३३१)

(२७७) ...मं खालि राजैलाइ मांत्रै मांछु। (पृ ५११)

उक्त उदाहरण (२६५ - २७७)-मा रहेको दिन्छु, गराउंछु अनि मांछु क्रियापदले प्रथम पुरुष, एकवचन अभूत (भविष्यत्)-काल बुझिन्छ। यी वाक्यहरूमा वक्ताले भविष्यमा हुने घटनादिलाई सङ्केत गरेको छ।

(२६८) हांमिहरू कता तिर चढि जांद छौं...। (पृ २७७)

(२६९) ...तब तिमिहरू शुध्द हुंछौं...। (पृ २६५)

(२७०) ...तिमिहरू अं तिमिहरू सबै आजु आफ्नु ईश्वर यह्वेको सांमु उभीयेको छौं...। (पृ ३२५)

माथिको उदाहरण (२६८)-मा छौं -ले प्रथम पुरुष, बहुवचन र अभूत (वर्तमान) काललाई बुझिन्छ। उदाहरण (२६९) र (२७०)-मा हुंछौं र छौं -ले द्वितीय पुरुष, बहुवचन र अभूतकाललाई बुझाएको छ। यसले वर्तमानमा चलिरहेको घटनालाई सङ्केत गरेको हुँदा यो अभूत (वर्तमान) काल हो।

३.४.१७ पक्ष

पेन (१९९७: २३८) -अनुसार पक्षले घटनाको आन्तरिक संरचनाको अध्ययन वर्णन गर्ने कार्य गर्दछ। पाण्डे र सिन्हा (२०१८: २३)-अनुसार पक्षले स्थिति वा अवस्थाका आन्तरिक कालखण्डका विभिन्न घटनालाई बोध गराउने कार्य गर्दछ।

पोखरेल (२०५६: ५३) -ले नेपालीमा पक्षका दुई वटा भेद रहेको पाइन्छ: सम्पन्न पक्ष र असम्पन्न पक्ष। सम्पन्न पक्षले घटनाको सम्पूर्ण विवरणलाई एकमुष्ट रूपमा बोध गरेको हुन्छ अनि असम्पन्न पक्षले घटना क्रमको विभिन्न आंशिक अवस्थालाई सङ्केत गरेको पाइन्छ।

नेपालीमा सम्पन्न पक्ष क्रियाको भूतकाल बुझाउने पक्ष हो। मूलतः यसलाई लुङ् वा एओरिस्ट भनिन्छ (हेर्नुहोस्, पोखरेल २०५६: ५३)। सम्पन्न पक्षमा कुनै प्रत्यय नजोडिने हुनाले नेपालीमा यसलाई सामान्य भूत पनि भन्ने गरेको पाइन्छ।

नेपालीमा असम्पन्न पक्ष क्रियाको अभूतकाल जनाउने पक्ष हो। असम्पन्न पक्षको पनि अझ दुईवटा मुख्य भेद अवास्तविक र वास्तविक रहेका छन्। अवास्तविक असम्पन्न पक्षमा ने -कृदन्त गर्ने, लेख्ने, आउने, जाने आदि पछाडि सहायक क्रिया छ, थियो आदिको उपस्थितिले अवास्तविक घटनालाई मात्र बोध गरेको हुन्छ। वास्तविकअन्तर्गत पनि अभ्यासबोधक, सातत्यबोधक, र पूर्ण गरी तिन मुख्य उपभेद रहेका छन्। अभ्यासबोधक पक्षले नियम, अभ्यास जस्तै गरिने कुनै कार्यलाई बुझिन्छ, यसमा -दो प्रत्ययको प्रयोग भएको हुन्छ।

सातत्यबोधक पक्षलाई -दै सर्गले व्यक्त गर्दछ। यसैअन्तर्गत रहेको प्रक्रियाबोधक पक्षले घटनाको चरणगत अवस्थालाई बुझाउँछ। आरम्भबोधक पक्षमा कार्य सञ्चालन भइरहेको वा भर्खरै भएको कुरालाई व्यक्त गरिएको हुन्छ अनि प्रत्याशाबोधक पक्षमा कार्य सञ्चालन हुने कुरालाई सङ्केत गरेको हुन्छ।

वक्ताको आधारमा पूर्ण पक्षमा अज्ञात र ज्ञात गरेर दुई भेद छन्। वक्तालाई अज्ञात भएको घटनालाई अज्ञात पक्षले सङ्केत गरेको हुन्छ अनि ज्ञात भएको घटनालाई ज्ञात पक्षले सङ्केत गरेको हुन्छ। पूर्ण पक्षले विशेष गरी घटना पूरा अथवा पूर्ण भएको सङ्केत गर्दछ। यसमा -ए प्रत्ययको प्रयोग भएको पाइन्छ। पूर्ण पक्ष र सम्पन्न पक्ष दुवैमा क्रियाले जनाएको घटना पूरा भएको सङ्केत गर्दछ तर यी दुई पक्षमा घटनाको अवस्थाको भिन्न-भिन्नै आधार रहेको पाइन्छ। सम्पन्न पक्षले सम्पूर्ण घटनालाई सुरुदेखि अन्त्यसम्मलाई एक अवस्था भएको मान्दछ अनि असम्पन्न पक्षअन्तर्गत पूर्ण पक्षले घटनाको अन्तलाई मात्र केन्द्रित गर्दछ। नेपाली बाइबलमा प्राप्त निम्नलिखित पक्षलाई तल उदाहरणसहित चर्चा गरिएका छन् :

(२७१) ...ईश्वरले मेरो निन्दा उठाइ दियो। (पृ ४७)

(२७२) लूत् त्यो सड गयो। (पृ १६)

माथिको उदाहरण (२७१) र (२७२)-मा सम्पृक्त सर्ग -यो -ले लुड् (भूतकाल र सम्पन्न पक्ष) -लाई साथै उद्देश्यपदसितको सङ्गतिलाई जनाउँदछ।

(२७३) ...तपांइ हांमिहरू सड हिड्दै छौं..। (पृ १४३)

(२७४) ...आमांको गर्भ देखि निकलंदैखेरि आधा मंरि गयेको छ। (पृ २३०)

(२७५) ...अब तिनिहरू पाप् मांथि पाप् बढाउंदै जांद छन्...। (पृ १४०५)

उपर्यक्त उदाहरण (२७३ - २७५)-मा -दै प्रत्ययले यी वाक्यहरूमा घटनाको क्रमलाई क्रमशः प्रक्रियाबोधक, आरम्भबोधक र प्रत्याशाबोधक पक्षलाई बोध गराएको छ।

(२७६) रापीलो रिसूले मंलाइ समात्येको छ। (पृ ९९०)

(२७७) ...नाबोत् लोहोच्याईये छ अनि मंन्ये छ...। (पृ ५७९)

माथिको उदाहरण (२७६) र (२७७)-मा -ए प्रत्ययले वाक्यहरूमा क्रमैले ज्ञात र अज्ञात पूर्ण पक्षलाई सङ्केत गरेको पाइन्छ। उदाहरण (२७६)-मा *समात्तु* क्रियामा -ए र -को प्रत्ययको प्रयोगले गर्दा ज्ञात पूर्ण पक्ष बुझिन्छ अनि उदाहरण (२७७) -मा *लोहोराउनु*

(रगतपच्छे हुनु) क्रियामा -ए प्रत्ययको प्रयोगले गर्दा लोहो-न्याईये शब्दरूप बन्न गएको छ, जसले अज्ञात पक्षलाई जनाएको छ। यसरी नै [मर्नु~ मर्नु]-मा -ए जोडिँदा मं-ये बने र यसले अज्ञात पूर्ण पक्षलाई सङ्केत गरेको छ।

(२७८) ...मेरो बूझ्को आत्माले मंलाइ उत्तर दिंद छ। (पृ ८२१)

यस उदाहरण (२७८) -मा -दो~-द प्रत्ययको प्रयोगले वाक्यमा अभ्यासबोधक पक्षलाई सङ्केत गरेको छ।

३.४.१८ भाव

पेन (१९९७: २३८)-अनुसार भावले वक्ताको मनोभावलाई अवस्था अनुरूप व्यक्त गर्नका साथै वक्ताको वास्तविकतालाई विश्वाससित देखाउने गर्दछ। मुख्यतः भावले वक्ताको मनोभाव वा मनसायको भिन्नतालाई बुझाउने वा व्यक्त गर्ने क्रियाको संरचनाको भिन्नता हो।

(क) सामान्यार्थक भाव - सामान्यार्थक भाव वक्ताले भनेको कुराको सूचना दिने, घोषणा गर्ने, कुनै विषयबारे भन्ने क्रियाको मुख्य आशय बुझाउने भाव हो। यो भाव जुनै काल र पक्षमा पनि पाउन सकिन्छ। नेपालीमा सामान्यार्थक भावलाई [-Ø] शून्य रूपले सङ्केत गर्दछ।

(२७९) कुमाले मांटो गनीछ। (पृ ११२९)

(२८०) स्यालहरु त्येस्मां हिड्द छन्। (पृ १२८३)

(२८१) हांमिहरूको मुकुट् सिर देखि खस्यो। (पृ १२८३)

(२८२) पृथिवीमां भयेका सबैका प्राण् निस्कि जांछ। (पृ ०९)

(२८३) मूर्ति बनायेकी थिई। (पृ ५६५)

उदाहरण (२७९-२८३)-मा गनीछ, हिड्द छन्, खस्यो, जांछ र बनायेकी थिई -ले कुनै काम भएको वा हुने कुराको सामान्य सूचना दिने काम गरेको छन्, जसलाई [-Ø] रूपले व्यक्त गरेको छ। यसैले यी माथिका वाक्यहरू सामान्यार्थक भाव हुन्।

(ख) प्रश्नार्थक भाव - प्रश्नार्थक भावमा विशेष वक्ताले कुनै कुराको सूचना वा जानकारीको निमित्त मनको भाव व्यक्त गरेको हुन्छ। नेपालीमा यो भाव आरोही अनुतान (rising intonation) क-सर्वनामबाट व्यक्त हुने गरिन्छ।

(२८४) यो चिनु भोलि हुन्छ। (पृ ९९)

(२८५) मं उस्लाइ क्ये उत्तर दिउ। (पृ ८३६)

(२८६) तैले मलाइ किन मेरो स्वास्नी हो भन्येर भनिनस्। (पृ १७)

(२८७) तिमिहरुले किन लोगलाइ तिनका काम छोडाउनु लाउंछौं। (पृ ९९)

(२८८) त किन केटी मांथि दृष्टि गरं। (पृ ८३६)

उपर्युक्त उदाहरण (२८४ - २८८)-मा चिनु हुन्छ, क्ये उत्तर दिउ, किन भनिनस्, किन काम छोडाउनु लाउंछौं र किन दृष्टि गरं -ले यहाँ प्रश्नात्मक रूपको प्रयोग गरेको हुँदा प्रश्नार्थक भाव भएको बुझिन्छ। मूलतः यो लेख्य रूपमा भने प्रश्नात्मक चिन्हको रूपमा रहेको पाइन्छ। पादरी गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित नेपाली बाइबलमा यस्ता प्रश्नात्मक चिन्हको रूप भने कतै पाइएको छैन तथापि यसमा प्रयोग गरिएको वाक्यहरूमा भने प्रश्नात्मक रूप भएका वाक्यहरू थुप्रै स्थानमा पाइएको हुँदा यहाँ प्रश्नार्थक भाव रहेको छ भन्न सकिन्छ (सर्वनाम प्रश्नवाचक हेर्नुहोस्, खण्ड ४.३)।

(ग) आज्ञार्थक भाव - क्रियापदद्वारा वक्ताको आज्ञा वा अनुरोध बुझाउने भाव नै आज्ञार्थक भाव हो। यो भाव द्वितीय पुरुषमा मात्र पाइन्छ। यो वचन , पुरुष र आदरअनुसार रूपायन हुने गरिन्छ अनि यस भावसित कुनै पक्ष वा कालबोधक रूपको प्रयोग भएको हुँदैन। नेपाली -०, -उ, -ऊ, -ओ, -नू र -नु प्रत्ययले यसलाई व्यक्त गरेको हुन्छ।

(२८९) ऊण् र पाट् मिसायेको लुगा न लाउंनु। (पृ ३१२)

(२९०) तब यित्रोले मूसालइ भन्यो कुशल सित जाउ। (पृ ९२)

(२९१) ...यह्वेले मिघान् देस्मां मूसालाइ भन्यो मिस्रमां फर्कि जा। (पृ ९२)

(२९२) मेरो ध्यानमां चेत लगाउंनु हवस्। (पृ ८५९)

(२९३) हे ईश्वर मंलाइ बचाउनु हवस्। (पृ ९२९)

(२९४) मान्छेलाइ आफ्नु स्वरूपमां आफ्नु अनुवार अनुसार बनाऊं ...।

(पृ २)

(२९५) ए आदा अनि ए सिल्ला मेरो कुरो सुन ...। (पृ ६)

(२९६) ...हांमिहरुकां ल्याइ दे र तिनलाइ जानूं। (पृ २५)

माथिको उदाहरण (२८९)-मा लाउं -मा -नु प्रत्ययको योगले गर्दा लाउंनु आज्ञार्थक भाव बुझिन्छ। उदाहरण (२९०)-मा जा धातुमा -उ प्रत्यय लागेर जाउ भएकाले यसमा आज्ञार्थक भाव रहेको देखिन्छ। यस रूपले द्वितीय पुरुष, मध्य आदरार्थीलाई पनि व्यक्त गरेको छ। उदाहरण (२९१) -मा जा धातुमा [-Ø] रूपलाई सङ्केत गरेको हुँदा आज्ञार्थक भाव छ साथै द्वितीय पुरुष, एकवचन र मध्य आदरार्थीको पदसङ्गतिलाई सङ्केत गरेको छ। उदाहरण (२९२ र २९३) -मा लगाउं र बचाउं -मा -नु परसर्ग हुँदा लगाउंनु र बचाउंनु आज्ञार्थक (अनुरोध) भाव र उच्च आदरार्थीलाई सङ्केत गरेको छ। उदाहरण (२९४)-मा बना -मा -ऊं प्रत्ययको योगले बनाऊं आज्ञार्थक भाव, द्वितीय पुरुष, मध्य आदरार्थी भएको छ। उदाहरण (२९५)-मा कुरा -मा -ओ परसर्ग लागेर कुरो भएको हुनाले आज्ञार्थक भाव सङ्केत गर्नका साथै द्वितीय पुरुष, निम्न आदरार्थीलाई पनि बोध गराएको छ। उदाहरण (२९६)-मा जा धातुमा -नू प्रत्यय लागेर जानूं आज्ञार्थक भाव तृतीय पुरुष निम्न आदरार्थी सङ्केत गरेको छ।

(घ) इच्छार्थक भाव - वक्ताको इच्छा बुझाउने भाव नै इच्छार्थक भाव हो। यस भावसँग पनि कुनै पक्ष वा कालबोधक रूपको प्रयोग भएको हुँदैन। नेपालीमा -ऊँ, -औँ -एस, -ओस्, -ए, -ऊन् र -नु होस् रूपहरूले इच्छार्थक भावलाई व्यक्त गर्दछ।

(२९७) त कृपा गरिकन हांमिहरुलाइ बन्मां तीन् दिन्को बाटो जानु दिनु हवस् ...। (पृ ९३)

(२९८) ...आफुका चाकरेहरु सड जहाजहरुमां जानु दिनु हवस्। (पृ ५८३)

(२९९) हांमिहरु मिलिकन उस्को नांउ सर्काऊ। (पृ ८७७)

(३००) मं न फर्कने बाटोमां जाइ जांछु। (पृ ८१७)

(३०१) कैले सम्म मेरो प्राण्लाइ दुक्ख दिइ रहंछौ। (पृ ८१९)

(३०२) ...तेरो रक्षे गरोस्। (पृ २१८)

(३०३) यह्वेले मेरो र तिम्रो बीचमां बिचार गरोस्। (पृ २०)

(३०४) ...अकाशमां दिन् र रात् अलग् अलग् गर्नुलाइ ज्योतिहरु होउन् ...।

(पृ १)

(३०५) त्येस् बेलामां तं आफ्ना सबै बुराईको कारणले अबस्से लज्जित् हुंछेस्।

(पृ १)

उदाहरण (२९७) र (२९८)-मा जां र दिं -मा -नु हवस् प्रत्यय लागेर जांनु दिंनु हवस् इच्छार्थक भाव साथै द्वितीय पुरुष, उच्च आदरार्थीलाई बोध गरेको छ। उदाहरण (२९९) -मा सर्का -मा -ऊ परसर्गको प्रयोगले गर्दा सर्काऊ -ले प्रथम पुरुष, बहुवचन र इच्छार्थक भावलाई व्यक्त गरेको छ। उदाहरण (३००)-मा जांछु -मा -उ प्रत्ययले जांछु हुंदा इच्छार्थक भाव बुझाउनका साथै प्रथम पुरुष एकवचनसित पदसङ्गितिलाई पनि सङ्केत गरेको छ। उदाहरण (३०१)-मा रहंछ -मा -औं परसर्ग लागेर रहंछौं रूप निर्माण भएको छ जसले इच्छार्थक भाव र द्वितीय पुरुष मध्य आदरार्थीलाई बोध गरेको छ। माथिको उदाहरण (३०२)-मा गर धातुमा -ओस् प्रत्यय जोडिएर गरोस् रूपले इच्छार्थक भावलाई सङ्केत गर्दै द्वितीय पुरुष, निम्न आदरार्थीलाई बोध गरेको छ अनि उदाहरण (३०३)-मा गरोस् -को सोही रूपमै तृतीय पुरुष, निम्न आदरार्थीलाई सङ्केत गरेको छ। उपर्युक्त उदाहरण (३०४)-मा हो -मा -उन् प्रत्ययको प्रयोगले होउन् रूप भई इच्छार्थक भाव व्यक्त भएको छ। उदाहरण (३०५)-मा हुंछु -मा -एस प्रत्ययको योगले गर्दा हुंछेस् इच्छार्थक भावलाई सङ्केत गरेको छ।

आधुनिक नेपालीमा -ए इच्छार्थक भाव बोध गर्ने प्रत्यय भए तापनि नेपाली बाइबलमा भने यस्तो तत्त्व भेटिएका छैनन्।

(ड) सम्भावनार्थक भाव - कुनै पनि कुराको अड्कल , अनुमान र सम्भावना वा अनिश्चयलाई जनाउने भाव नै सम्भावनार्थक भाव हो। नेपाली सम्भावनार्थक भावलाई व्यक्त गर्ने रूपहरू -ल्, -ला, -लान्, -लिन् हुन्।

(३०६) ...उस्ले हांमिहरुलाइ रूढि कि तरवारले मांर्ला। (पृ ९३)

(३०७) ...सिंगै पृथिवीमां छरपुट्ट हुंनु पर्ला। (पृ १४)

उक्त उदाहरण (३०६) र (३०७) -मा मांर र पर -मा -ला प्रत्यय लागेर मांर्ला र पर्ला सम्भावनार्थक भावलाई व्यक्त गरेको छन्। यसरी नै -ल्, -ला, -लान् र -लिन् रूपहरू भने पदसङ्गतिको कारणले गर्दा प्रयोग हुने गर्दछन्।

(च) अनुमेयार्थक भाव - अनुमेयार्थक भावमा क्रियाको मुख्य कार्य सम्पन्न भएको अनुमान गरी बुझाएको हुन्छ। नेपालीमा -एछ, -एछ्, -एछ्छ -एछ्छौँ रूपहरूले यस भावलाई व्यक्त गर्दछ।

(३०८) कोई ईश्वरलाइ खोज्ने छ...। (पृ ८६६)

यस उदाहरण (३०८)-मा खोज्ने -मा -ए छ परसर्ग लागेर खोज्ने छ रूप भएर अनुमेयार्थक भाव सङ्केत गरेको छ। यसै -एछ -को अरू रूपहरू (-एछ्, -एछ्छ -एछ्छौँ) भने पदसङ्गति हुँदा विभिन्न अवस्थामा प्रयोग हुने गर्दछ।

(छ) दायित्वार्थक भाव - दायित्वार्थक भाव मुख्य रूपमा कर्तव्य, दायित्व, जिम्मेवारी र बाध्यतासँग संलग्न रहेको हुन्छ। नेपालीमा -पर्छ सहायक क्रियापदबाट यो दायित्वार्थक भाव व्यक्त भएको पाइन्छ।

(३०९) मेरो वाक्ये शीत् झैं पर्छ। (पृ ९२९)

(३१०) ...क्ये क्ये लियेर ईश्वरको सेवा गर्नु पर्छ। (पृ १०४)

(३११) मं पनि सितार् बजाउंदै तपांइको स्तुति गर्छु। (पृ ९२९)

(३१२) यहवेले मेरो प्रार्थना ग्रहण गर्छ। (पृ ८६०)

माथिको उदाहरण (३०९) र (३१०)-मा पर्छ -ले दायित्वार्थक भाव सङ्केत गर्दछ।
यसरी उदाहरण (३११ र ३१२)-मा गर्छ -ले दायित्वार्थक भावलाई व्यक्त गरेको
पाइन्छ।

(ज) सङ्केतार्थक भाव - कुनै पनि एउटा घटनाको सङ्केतले अर्को घटनालाई सङ्केत
गरेमा त्यहाँ सङ्केतार्थक भाव भएको बुझिन्छ। यसमा एउटा उपवाक्यको मेल अर्को
उपवाक्यसँग हुने गर्दछ। नेपालीमा -ए प्रत्ययले सङ्केतार्थक भावलाई बुझाउने गर्दछ।

(३१३) मान्छे फर्केन भन्ने देखि उस्ले आफ्नु तरवारमा सांद् लाउंछ।

(पृ ८६१)

(३१४) ...आफ्नु लउरो आफालि दिये अनि ति साप् बनीये। (पृ ९७)

(३१५) ...हारुन् भेट् हुंने डेगमां गये अनि फेरि निक्ल्येर लोगलाइ आशीर्बाद्
गन्ये। (पृ १६९)

उदाहरण (३१३- ३१५)-मा भएको वाक्यहरूमा पहिलो उपवाक्यले पछिको अर्को
उपवाक्यको घटनालाई सङ्केत गरेको पाइन्छ। ती सङ्केत गर्ने शब्दहरूमा-ए प्रत्ययको
प्रयोग भएको छ, जुन शब्दहरूलाई यहाँ उदाहरणका लागि राखिएको छ: भन्ने, दिये र
गये। यसर्थ यी उदाहरणहरूमा सङ्केतार्थक भाव रहेको पाइन्छ।

३.४.१९ ध्रुवीयता

क्रियाको दुईवटा पक्ष विशेष रूपमा सकारात्मक र नकारात्मक अर्थ बुझाउने हुन्छ।
यसरी यी दुवै सकारात्मकता र नकारात्मकतालाई बोध गराउने व्याकरणिक कोटिलाई
ध्रुवीयता भनिन्छ। यसै ध्रुवीयताका आधारमा क्रियापदलाई करण र अकरण गरी दुई
वर्गमा राखी अध्ययन गरिन्छ। सामान्यतः वाक्यमा क्रियाको सकारात्मकता दिने रूपलाई
करण भनिन्छ अनि वाक्यमा क्रियाको नकारात्मकता दिने रूपलाई नै अकरण भनिन्छ।

आधुनिक नेपालीमा करणमा क्रियाका आधारभूत रूपहरू रहेको पाइन्छ भने अकरणमा क्रियामा न- उपसर्ग र -न परसर्ग जोडेर यसको रूप निर्माण भएको पाइन्छ (हेनुहोस् शर्मा २०१७)। नेपाली बाइबलमा प्रयोग भएका अकरण सूचक उपसर्ग नभएर एउटा छुट्टै निपातको रूपमा पाइन्छ र -न परसर्ग क्रियापदमा जोडिएको पाइन्छ। यसर्थ कतिपय करण र अकरणलाई तल विस्तृत रूपमा उदाहरणसहित देखाइएको छ।

(क) करण

(३१६) मं चइं तं सड रहंछु। (पृ ४८)

(३१७) वहांदेखि हेर्नु पर्ला ...। (पृ ६१)

(३१८) ... तिनिहरूले मेरो सेवा गरुन्। (पृ १०१)

(३१९) उ यशूरुन्मां राजा भइ गयो। (पृ ३३४)

(३२०) इस्राएल्मां उसको नांउ ठुलो छ। (पृ ९३५)

(३२१) तपांइको आत्मा देखि कहां जांउ। (पृ १०१०)

माथिको उदाहरण (३१६ - ३२१)-मा भएको वाक्यहरूमा रहंछु, पर्ला, गरुन्, गयो, छ, जांउ -ले क्रियाको करणलाई बोध गरेको छ।

(ख) अकरण

(३२२) ए अब्राम् न डरा।(पृ १९)

(३२३) तैले हत्या न गर।(पृ १२०)

(३२४) ... केटो ता रैनछ ...।(पृ ६१)

(३२५) तैले मलाइ किन मेरो स्वास्नी हो भन्येर भनिनस्। (पृ १७)

(३२६) ...मेरो हात् देखि छोडाउनु सक्ने कोई पनि छैन। (पृ ३३३)

(३२७) ...दाऊद्को जहान्लाइ पछ्याउने कोई पनि थियेन। (पृ ५५९)

उपर्युक्त उदाहरण (३२२) र (३२३) -मा न डरा र न गर -मा न छुट्टै निपातको रूपमा प्रयोग भएर (उपसर्ग नभएर) अकरणलाई बोध गरेको छ। उदाहरण(३२४-

३२७) -मा भनिस, रैनछ, छैन, थियेन -ले क्रियाको अकरणको रूपलाई सङ्केत गरेको छ। ती वाक्यका क्रिया शब्दहरूका -न परसर्गको योग भएर ध्रुवीयतामा फरक पारेको हुँदा त्यहाँ अकरण भएको बुझिन्छ।

३.४.२० कृदन्त

पेन (१९९७: ३८)-अनुसार कृदन्त क्रियाको सम्बन्ध बुझाउने एउटा मुख्य रूप हो, जसले वाक्यमा क्रियाको कार्यलाई सानो रूपमा नै व्यक्त गरेको हुन्छ। पराजुली (२०१३)-ले कृदन्तलाई क्रियामूल वा धातुमा प्रत्यय लागेर बनेको नाम, विशेषण, क्रियायोगी आदिको वर्गमा पर्दछन् भनेका छन्। पाण्डे र सिन्हा (२०१८: २२)-अनुरूप कृदन्त क्रियाको कार्यसँग सम्बन्धित रहेको हुन्छ र यसले क्रिया र विशेषण दुवैको कार्य, गुण, विशेषता आदिलाई बुझाउने गर्दछ।

नेपालीमा कृदन्तलाई तिन मुख्य प्रकारमा राखी हेरिएको पाइन्छ। यसरी नै नेपाली बाइबलका तथ्यहरूलाई पनि तल उदाहरणसहित यसैमा आधार गरी चर्चा गरिएको छ।

(क) सम्पन्नबोधक/ संयोजक कृदन्त (Perfective/ Conjunctive) — -एर, -ई, -ईकन

(३२८) ...यह्वेको दूतलाई देख्येर बिलाम् मुनि बसि गई ...। (पृ २४९)

(३२९) ...मान्छे पठायेर महाराजाकन जनाइ दियेका छौं ...। (पृ ७४७)

(३३०) ...हातमां जोखि जोखिकन दिये। (पृ ७५४)

(३३१) मेरो बाबुले मंलाइ येसो भनिकन किरिया खुवायो ...। (पृ ८५)

माथिको उदाहरण (३२८) र (३२९)-मा -एर परसर्गको योगले देख्य र पठाय शब्दमा रूप परिवर्तन भइ देख्येर र पठायेर -ले सम्पन्नबोधक कृदन्त बोध गरेको छ, अनि सोही उदाहरण (३२९)-मा जना -मा -इ परसर्ग लागेर जनाइ बनेर सम्पन्नबोधक कृदन्त सङ्केत गर्दछ। उदाहरण (३३०) र (३३१)-मा -ईकन परसर्गको प्रयोगले जोख र भन शब्दको रूप परिवर्तन भई जोखिकन र भनिकन सम्पन्नबोधक कृदन्त भएका छन्।

(ख) पूर्ण (Perfect) — -ए, -एको, -एकी, -एका

(३३२) ...दारीम्मां फूल् लाग्ये कि लाग्येनन् ...। (पृ १०९५)

(३३३) मैले प्रभु यह्वेलाइ आफ्नु शरण् तुल्यायेको छु। (पृ ९३३)

(३३४) एक् खेप् आफ्नु पवित्रेईको किरिया खायेको छु। (पृ ९५३)

(३३५) ...तैले यो के गरेकी। (पृ ४)

(३३६) ...अं हांमिहरु धपाईयेका ता छौं...। (पृ १४६१)

उपर्युक्त उदाहरण (३३२)-मा लाग्य -मा -ए परसर्ग जोडिँदा लाग्ये क्रियापद बनेर पूर्ण कृदन्त शब्दको रूपलाई बोध गरेको छ। उदाहरण (३३३) र (३३४)-मा तुल्याय र खाय शब्दमा -एको परसर्ग लागेर तुल्यायेको र खायेको क्रियापद भएकाले पूर्ण कृदन्तको रूपलाई सङ्केत गरेको बुझिन्छ। उदाहरण (३३५) -मा गर धातुमा -एकी परसर्ग जोडिएर गरेकी क्रियापद बनी पूर्ण कृदन्तलाई बोध गरेको छ। यसरी उदाहरण (३३६)-मा धपाईय -मा -एका परसर्ग धपाईयेका क्रियापद निर्माण भई यस वाक्यमा पूर्ण कृदन्तलाई सङ्केत गरेको पाइन्छ।

(ग) असम्पन्न (Imperfective) — -दो, -दा, -दै, -ने

(३३७) तर मूर्खले मूर्खेई फिजाउंद छ। (पृ १०४१)

(३३८) ...मेरो छोडाउंने जीउंदो छ। (पृ ८२०)

(३३९) ...त्येस्को प्राण् निस्कंदा न निस्कंदा (न्ये मंरि गई) येसो भयो ...।

(पृ १३१२)

(३४०) ...तिनिहरु रुंदै रुंदै चढि जांदै छन् ...। (पृ १११५)

(३४१) ति छुंने सबै पवित्र हुंछन्। (पृ १६३)

माथिको उदाहरण (३३७) र (३३८) -मा फिजाउं र जीउं शब्दहरूमा -दो ~ -द प्रत्ययको प्रयोगले फिजाउंद र जीउंदो रूप बनिएर असम्पन्न कृदन्त शब्दलाई बोध गराएका छन्। उदाहरण (३३९) -मा -दा परसर्ग जोडिँदा निस्कंदा क्रियापद बनेर यहाँ

असम्पन्न कृदन्तलाई बोध गरेको बुझिन्छ। यसरी नै उदाहरण (३४०) -मा -दै परसर्ग योग भएर रुंदै निर्माण भई असम्पन्न कृदन्तलाई सङ्केत गरेको छ। उक्त उदाहरण (३४१) -मा छुंने क्रियापदमा -ने परसर्गले असम्पन्न कृदन्तलाई बोध गराएको छ।

३.४.२१. परस्थानिक (Adposition)

नामपदको परसर्ग अथवा छुट्टै रूप जसले दुई नामपदबीचको स्थानिक सम्बन्धलाई देखाउने गर्दछ त्यसलाई नै परस्थानिक भनिन्छ। वाक्यमा यसले मुख्य घटकको रूपमा भने पदावली निर्माण गर्न सक्छन्। यसैकारण परस्थानिकलाई शाब्दिक वर्गमा राखिएको पाइन्छ। यो जहिले पनि नामपदको पछि आउने गर्दछ। भित्र, बाहिर, माथि, मुनि, अगाडि, तिर, पट्टि आदिले परस्थानिकलाई सङ्केत गर्न वाक्यमा प्रयोग भएको हुन्छ। अर्थतात्त्विक आधारमा यसले क्रियाको आधार, लक्ष्य, कारण, साधन आदिलाई सङ्केत गर्दछ भने रूपतात्त्विक आधारमा भने यसलाई छुट्टै ट्याउन सकिँदैन (हेर्नुहोस्, छेत्री २०१७ नेपालीको परस्थानिक व्यवस्थाको लागि)।

छेत्री (२०१७)-को आधारमा नेपालीमा परस्थानिकलाई दुई मुख्य रूपमा राखेर हेर्न सकिन्छ : सरल र जटिल परस्थानिक। सोही आधारमा नेपाली बाइबलमा प्रयोग भएको परस्थानिकको तल विस्तृत रूपमा उदाहरणसहित विश्लेषण गरिएको छ।

(क) सरल परस्थानिक - नामपदबीचको स्थानबोधक र दिशाबोधक रूपलाई व्यक्त गर्नेलाई सरल परस्थानिक भनिन्छ। यसमा एउटै मात्र रूपको प्रयोग भएको हुन्छ।

(३४२) ...ईश्वरले भन्यो स्वर्ग मुनि भयेका पानीहरु ...। (पृ १)

(३४३) मं मेघहरु देखि ऊंभो चढि जांछु। (पृ १११३)

(३४४) यर्दन् वारि पूर्व तिर अराबाको समुन्द्र सम्म पिसूगाको उकाली ...। (पृ २८५)

माथिको उदाहरण (३४२ - ३४४) -मा भएको मुनि, देखि, तिर र सम्म -ले परस्थानिक बुझिन्छ। मूलतः यी वाक्यहरूमा प्रयोग भएका परस्थानिक शब्दहरूले सरल परस्थानिकलाई बोध गरेको छ।

(३४५) फेरि यह्वेको बचन् मं थांइ येसो भनि आयो ...। (पृ १३०९)

(३४६) ...पापीहरु तपांइ थांइ फर्कि आउंछन्। (पृ १२३२)

(३४७) ...तं थांइ येसो भन्नुलाइ आउंछ...। (पृ १२३२)

(३४८) ...देवदारुकाठ् दाऊद् थांइ ल्याउंद थिये। (पृ ६७१)

(३४९) ...सबै लोग्हरु थांइ जुन्हरुलाइ नबूकद्नेस्सर्ले यरुशलेम् ...।

(पृ १२२५)

(३५०) ...त्यो त्येस् थांइ चढि गयो ...। (पृ ५८४)

(३५१) ...तिनिहरु तिमि थांइ कहां बाटो आये ...। (पृ ११४३)

पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलमा थांइ रूपको प्रयोग गरिएको पाइन्छ। सोही थांइ आधुनिक नेपाली भाषामा भने प्रयोग गरिएको भेटिएको छैन। यसर्थ नेपाली बाइबलमा रहेको यस्ता छुट्टै प्रयोगलाई माथिको उदाहरणसहित विश्लेषण गरिएको छ।

माथिको उदाहरण (३४५-३५१)-मा रहेको थांइ नाम तथा सर्वनाम, प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुष, एकवचन र बहुवचन, स्त्रीलिङ्ग र स्त्रीइतर लिङ्ग साथै करण र अकरण अनि प्रश्नार्थक र सङ्केतार्थक भाव आदिसित सम्बन्धित रहेको पाइन्छ। टर्नर (१९३१: २९४) -ले थांइ -को विभिन्न प्राचीन प्रयोगको (थाँइ/ थाईँ/ थाँईँ) रूपहरूलाई शब्दकोशमा उल्लेख गरेको छन्। यसका साथै उनले थांइ -लाई व्यक्ति विशेष परस्थानिकको रूपमा अर्थतात्त्विक TO, NEAR (तिर, तर्फ) बोध गर्ने भनी व्याख्या गरेका छन्। यसरी नै थांइ स्थानबोधक र दिशाबोधक परस्थानिक र नाम वा सर्वनामपछि सरल कारक (उदाहरण ३४५) र तिर्यक कारकसँग (उदाहरण ३५०) पनि सम्बन्ध रहेको पाइन्छ। मूलतः नेपाली बाइबलमा थांइ एउटा स्वतन्त्र सरल परस्थानिकको रूपमा प्रयोग भएको पाइन्छ।

नेपाली बाइबलमा अर्को सरल परस्थानिक -कां -को पनि प्रयोग गरिएको पाइन्छ।
टर्नर (१९३१: ८२)-ले -कां -लाई परस्थानिकको रूपमा BESIDE, NEAR (छेउमा) -
को अर्थ बोध गर्ने भनी व्याख्या गरेका छन्।

(३५२) जस् जस्ले सूँघ्नु को लागि त्यो जस्तो बनाउला त्यो आफ्नु लोग्कां देखि
काटि दिईछ। (पृ १३९; २८)

(३५३) ...त मोआब्का मालिक्हरु बिलाम्कां रह्ये। (पृ २४८)

(ख) जटिल परस्थानिक - नामपदबीचको स्थानबोधक र दिशाबोधक रूपलाई व्यक्त
गर्नका लागि दुईवटा रूप संयुक्त अर्थ दिनेलाई नै जटिल परस्थानिक भनिन्छ। यो स्थान
र पथ वा स्थान र एक्सियल पार्ट मिलेर बनेको पाइन्छ।

(३५४) ...तिनिहरु ता लडाई पट्टि छन्। (पृ ९९८)

(३५५) ...त्येस्को माथिल्लो पट्टि र त्येस्का चारै पट्टिका पाटाहरु ...। (पृ १३७)

(३५६) त्येस्को सवारलाई पछिल्तिर खस्ने गरि। (पृ ८४)

उपर्युक्त उदाहरण (३५४ - ३५६)-मा पट्टि र -तिर -ले स्थानबोधक र दिशाबोधक दुवै
रूपलाई सङ्केत गरेको हुँदा जटिल परस्थानिकलाई बुझाएको छ। लडाई पट्टि -मा पट्टि
-ले एक्सियल पार्टलाई सङ्केत गर्छ। माथिल्लो पट्टि परस्थानिकमा माथि र -लो
(<लाउनु) प्रत्यय जोडिएर माथिल्लो बनेको छ जसले स्थानलाई बोध गर्छ र पट्टि -ले
एक्सियल पार्टलाई सङ्केत गर्दछ। यसरी नै पछिल्तिर -मा पछि -ले स्थानलाई बोध
गर्दछ जसमा -लो प्रत्यय जोडिएको छ। पछिलो -मा पथबोधक -तिर मिलेर पछिल्तिर
बनेको छ।

३.४.२२ योजिका

वाक्यात्मक आधारमा नामपद/सर्वनाम र नामपद/सर्वनाम तथा नामपद/सर्वनाम र विशेषणपदलाई क्रिया अतिरिक्त जोड्ने रूपलाई योजिका भनिन्छ। क्रियाअनुरूप योजिकाले यी दुई पदहरूलाई जोडे तापनि यी पदहरू योजिकाको आकाङ्क्षाको भाग होइन अर्थात् योजिकाको तर्कपद संरचना हुँदैन।

नेपालीमा योजिकाको सम्पृक्त रूप हुन्छ, जसमा पदसङ्गति समाहित रहेको हुन्छ। यस कारण नेपालीमा योजिकाको भिन्न-भिन्नै रूप देखिन्छ। जस्तै- छ र हो। वितरणात्मक आधारमा यी योजिकाका रूपहरू मुख्य क्रियाको पछि पनि पाइन्छ जसलाई सहायक क्रिया भनिन्छ। अर्थतात्त्विक आधारमा नेपालीको सहायक क्रियाले उद्देश्यपदसँग पदसङ्गति र काललाई बोध गरी रूपायन गर्दछ। छेत्री र सिन्हा (२०१८) -अनुसार नेपालीमा दुई थरीका योजिका पाइन्छ - अस्तित्ववाची योजिका(existential copula) र अअस्तित्ववाची योजिका(non-existential copula)। अअस्तित्ववाची योजिकालाई अर्थ र गुणको आधारमा चार प्रकारमा राखिएको छ। यसै अध्ययनको आधारमा नेपाली बाइबलमा उपलब्ध योजिकाको तल विस्तृत रूपमा विश्लेषण गरिएको छ।

(३५७) ...यह्वे परम् ईश्वर डरलाग्दो छ ...। (पृ ९०३)

(३५८) ...यो स्वर्गको ढोकै हो। (पृ ४३)

माथिको उदाहरण (३५७)-मा छ अस्तित्ववाची योजिका हो अनि यस रूपले उद्देश्यसित पदसङ्गति र काललाई सङ्केत गरेको छ। यस वाक्यमा उद्देश्य नामपद यह्वे परम् ईश्वर र रूपतात्त्विक कृदन्त जसले विशेषणको प्रकार्य गर्दछ डरलाग्दो -लाई सम्पृक्त रूपी अस्तित्ववाची योजिकाले जोडेको छ। उदाहरण (३५८)-मा हो अअस्तित्ववाची योजिका हो। उक्त वाक्यमा यो सर्वनामपद र स्वर्गको ढोकै नामपदलाई सम्पृक्त रूपी अअस्तित्ववाची योजिकाले जोडेको छ।

(क) विधेय योजिका (predicational copula)

(३५९) ...ईश्वर सिंगै पृथिवीको राजा हो...। (पृ ९०४)

(ख) विशिष्ट योजिका (specificational copula)

(३६०) ...त्यो सुलैमान्को पाल्कि हो। (पृ १०८९)

(ग) समतात्मक योजिका (equative copula)

(३६१) ...हाम् चइं कनान्को बाबु हो। (पृ १२)

(घ) परिचयात्मक योजिका (identificational copula)

(३६२) यो महापातक हो। (पृ १८९)

३.५ व्याकरणिक प्रकार्य

वितरणात्मक आधारमा पनि क्रियाको विश्लेषण गरिन्छ। वाक्यका सबै पदहरूको आफ्नै व्याकरणिक प्रकार्य हुन्छ। विभिन्न व्याकरणिक कोटिको व्याकरणिक प्रकार्यलाई उद्देश्य, विधेय, विधेयक, पूरक र क्रियायोगिकले सङ्केत गरेको हुन्छ (हेर्नुहोस्, खण्ड ३.६)।

व्याकरणिक प्रकार्यअन्तर्गत वाक्यलाई उद्देश्य र विधेयमा छुट्ट्याएको हुन्छ। विधेयभिन्नको क्रियालाई विधेयक भनिन्छ। वाक्यमा क्रियाले सङ्केत गरेको घटना आदिलाई व्यक्त गर्न त्यस वाक्यका प्रयुक्त नाम तथा अन्य पद कोटिमाथि निर्भर गर्दछ। क्रियाले बोध गराएको घटना आदिलाई प्रस्ट पार्ने क्रियाको आफ्नै आकाङ्क्षा हुन्छ। क्रियाको आकाङ्क्षा पूरा गर्नको निम्ति तर्कपदको आवश्यकता पर्छ। क्रियालाई व्यक्त हुनका लागि आवश्यक कोटिलाई तर्कपद भनिन्छ र अतिरिक्त पद कोटिलाई क्रियायोगिक भनिन्छ। मुख्यतः नामपद नै तर्कपद हुन्छ अनि ती पदहरूको क्रियासँगको सम्बन्धलाई संयुज्यता भनिन्छ। यस सम्बन्धलाई कारक सूचकले पनि सङ्केत गरेको हुन्छ (हेर्नुहोस्, खण्ड ३.६)। वाक्यमा कतिवटा तर्कपद अनिवार्य तत्त्वका रूपमा रहन्छन् अनि त्यो प्रयुक्त क्रियामा निर्भर हुन्छ जसलाई कर्मत्व भनिन्छ। यसरी कर्मत्वको आधारमा क्रियालाई तिन प्रकारमा विभाजन गर्न सकिन्छ।

(क) अकर्मक क्रिया - वाक्यमा कुनै कर्म नलिने केवल उद्देश्य मात्र लिने क्रियालाई अकर्मक क्रिया भनिन्छ।

(३६३) ...र मं दाहीनो तिर कि ता बाउ तिर फर्कि जाउ। (पृ ३५)

माथिको उदाहरण (३६३) -मा जाउ विधेय हो जसको मूलरूप -जा हो। यस वाक्यको उद्देश्यपद मं हो र कर्म छैन। अन्य पद -दाहीनो तिर कि ता बाउ तिर फर्कि क्रियायोगिक हो। यसर्थ जा अकर्मक क्रिया हो।

(ख) सकर्मक क्रिया - वाक्यमा जुन क्रियाले उद्देश्य र प्रत्यक्ष कर्म अनिवार्य रूपमा लिन्छ त्यसलाई सकर्मक क्रिया भनिन्छ।

(३६४) आदिमां ईश्वरले स्वर्ग र पृथिवीलाइ सिज्यो। (पृ ०१)

(३६५) अनि ईश्वरले उज्यालोलाइ दिन् भन्यो...। (पृ ०१)

माथि लिइएको उदाहरण (३६४)-मा सिज्यो विधेय हो। यस क्रियाको आकाङ्क्षाअनुसार ईश्वर उद्देश्यपद र स्वर्ग र पृथिवी प्रत्यक्ष कर्म हो। उदाहरण (३६५) -मा भन्यो सकर्मक क्रिया हो। यस वाक्यमा ईश्वर उद्देश्यपद छ र उज्यालोलाइ दिन् उपवाक्य भन्नु क्रियाको वाक्यात्मक पूरक हो।

(ग) द्विकर्मक क्रिया - वाक्यमा उद्देश्य र दुईवटा कर्म (प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष) लिने क्रियालाई द्विकर्मक क्रिया भनिन्छ।

(३६६) अनि लाबान्ले [आफ्नो छोरी लेआलाइ];आफ्नो दासी जिल्पा

[त्येस्को];दासी हुनुलाइ दियो। (पृ ४५)

माथिको उदाहरणमा दियो क्रियाको मूल रूप दिनु हो। यस क्रियाको बोध हुनुमा तिनवटा तर्कपद आवश्यक हुन्छ। यस वाक्यमा लाबान्, आफ्नो दासी जिल्पा र आफ्नो छोरी लेआ क्रमशः उद्देश्यपद, प्रत्यक्षपद र अप्रत्यक्षपद हो।

३.६ व्याकरणिक प्रक्रिया

३.६.१ प्रेरीकरण

क्रियाको कर्मत्वसित सम्बन्धित क्रियाको संयुज्यता बढाउने र घटाउने रूपतात्त्विक प्रक्रिया हो। नेपालीमा प्रेरीकरण र वाच्य क्रियाको संयुज्यता बढाउने र घटाउने क्रमशः प्रक्रिया हो।

प्रेरीकरण क्रियाको संयुज्यता बढाउने रूपतात्त्विक प्रक्रिया हो। पोखरेल (२०५६: ३१) -ले प्रेरीकरण वा प्रेरणार्थकलाई वाक्यमा प्रेरणाको अर्थ बुझाउन क्रियाको संरचनामा परिवर्तन भएर आउने रूप हो भनेका छन्। नेपालीमा -आ, -आउ र -आल् प्रत्ययको योगबाट क्रियाको संयुज्यता बढाउने कार्य गर्छ (हेर्नुहोस्, यादव र रेग्मी २०५९: २१३)।

(३६७) अनि आफ्नु बल्दो कोप्ले तिनिहरूलाइ सताउंछ। (पृ ८५७)

(३६८) तपांइका बाटाले बोसो चुहाउंद छन्। (पृ ९२१)

उक्त उदाहरण (३६७) -मा सताउंछ -को मूल क्रिया सताउनु हो जुन आन्त्रिक आधारमा प्रेरणार्थक क्रिया (Lexically causative verb) हो। उदाहरण (३६८) -मा चुहाउंद -को मूल रूप चुहुनु हो। यस वाक्यमा चुहुनु -मा -आउ प्रत्यय जोडिएको छ। यस कारण यो चुहुनु रूपतात्त्विक आधारमा प्रेरणार्थक क्रिया (Morphologically causative verb) बन्न गएको छ। क्रियापदमा -आउ प्रत्यय गाँसिएर आएको छ। जसले वाक्यमा क्रियाको संयुज्यता बढाउने कार्य गरेको छ।

३.६.२ वाच्य

पेन (१९९७: १६९)-अनुसार वाच्य परिवर्तक हो जसले व्याकरणिक भूमिका र व्याकरणिक सम्बन्धको अन्तर्सम्बन्धलाई सूचित गर्दछ। वाच्यले उद्देश्य पदको अधिकर्ता, निरपेक्ष र अनुप्रापक भूमिकालाई सङ्केत गर्दछ। वाक्यमा क्रियाले जुन अर्थ वा रूप बुझाउँछ त्यो रूप नै वाच्य हो। मूलतः वाच्य एउटा व्याकरणिक अभिलक्षण हो जसले व्याकरणिक कोटिको अर्थगत कार्य बुझाउँछ।

पोखरेल (२०५६: १९) -ले नेपाली वाक्यमा रहेको क्रियाको अन्तिम प्रत्यय वाचक हुन्छ र यी पदसित सम्बन्ध राख्ने नाम शब्दलाई नै वाच्य भनेका छन्। नेपालीमा वाच्य तिन प्रकारका छन् :

(क) कर्तृवाच्य - यस वाच्यमा उद्देश्य पदको अधिकर्ता भूमिकालाई सङ्केत गर्दछ। वाक्यमा कर्ता वा ऊर्जावत् कारक सूचकको रूपमा उद्देश्य पदको क्रियापदसँगको पदसङ्गतिलाई नै कर्तृवाच्य भनिन्छ।⁵ कर्तृवाच्य सामान्य (default) वाच्य हो।

(३६९) जब मं दहीमां हिड्द थियें। (पृ ८३३)

(३७०) तब यह्वेले नूह्लाइ भित्र थुनि दियो। (पृ १०)

उक्त उदाहरण (३६९) -मा मं शून्य रूपमा कर्ता कारक सूचक र यो उद्देश्य पद हो। यस वाक्यमा कर्ता उद्देश्य पद र क्रियाबीच पदसङ्गति छ। उदाहरण (३७०) -मा यह्वेले यस वाक्यको उद्देश्य हो र ऊर्जावत् कारक सूचकको रूपमा छ। नूह्लाइ अप्रत्यक्ष कर्म हो र थुनि दियो क्रिया हो। मूलतः यस वाक्यमा उद्देश्यपद र क्रियाबीच पदसङ्गति रहेको पाइन्छ।

(ख) कर्मवाच्य - यस वाच्यमा उद्देश्य पदको निरपेक्ष भूमिकालाई सङ्केत गर्दछ। वाक्यको तार्किक कर्मपद संरचनात्मक उद्देश्य पद भई निरपेक्ष भूमिकामा रहेको हुन्छ अनि यसका साथै क्रियाले त्यससित सङ्गति राखेको हुन्छ। कर्मवाच्यलाई क्रियापदमा -ई सर्गले सूचित गरेको हुन्छ।

(३७१) तैपनि त्यो चइं चिहान्मा पुन्याईछ। (पृ ८२४)

यस उदाहरण (३७१) -मा अधिकर्ता भूमिकाको पदलाई लोप गरिएको छ। त्यो क्रियाको कर्मपद हो। यस वाक्यमा त्यो संरचनात्मक रूपमा उद्देश्य पद भई निरपेक्ष भूमिकामा रहेको छ। यसका साथै त्यो र क्रियाको सङ्गतिलाई -ई सर्गले सूचित गरेको छ।

5 आधुनिक भाषाविज्ञानले -ले -लाई ऊर्जावत् कारक सूचक मान्छ तर यस वाच्यमा -ले -को प्रयोग भए पनि यस वाच्यलाई नेपाली भाषाविज्ञानमा कर्तृवाच्य नै भनिएको छ।

(ग) भाववाच्य - वाक्यमा क्रियाले कर्ता र कर्म दुवै बुझाउँदैन अनि यसमा क्रियाको अर्थ र भाव नै मुख्य हुने गर्दछ। मूलतः त्यो वाच्य नै भाववाच्य हो।

(३७२) दिन्भरि त्येसलाइ धन्न कहींछ। (पृ ८३०)

माथि दिइएको उदाहरण (३७२) -मा अधिकर्ता भूमिकाको उद्देश्य पदलाई लोप गरिएको छ। त्येसलाइ क्रियाको कर्मपद हो। यस वाक्यमा क्रियाको सङ्गति उद्देश्य पद र कर्मपदसित छैन। पदसङ्गतिरहित क्रियापदमा -ई सर्गले भाववाच्यलाई सूचित गरेको छ।

सामान्यतः वाच्य परिवर्तक भूमिका निर्वाह गर्ने प्रक्रिया हो। नेपालीमा कर्तृवाच्यमा उद्देश्य पदको अधिकर्ताको क्रियासित सङ्गति हुन्छ। कर्मवाच्यमा कर्मपद संरचनात्मक उद्देश्य पद भई निरपेक्ष भूमिकामा रहेको हुन्छ र क्रियासित -ई सर्गले सङ्गतिमा सूचित गरिएको हुन्छ। भाववाच्यमा क्रियाको सङ्गति उद्देश्य पद र कर्मपदसित हुँदैन तर -ई सर्गले क्रियापदमा सूचित गरेको हुन्छ।

३.६.३ पदसङ्गति

पोखरेल (२०५६:७३)-अनुसार पदसङ्गति भन्नाले वाक्यमा अथवा वाक्यात्मक संरचनामा एउटा पदको रूपमा परिवर्तन हुने बित्तिकै अर्को पदको रूपमा समान अनुपातको परिवर्तन गर्नुपर्ने अवस्था विशेष हो। मुख्यतः नेपालीमा उद्देश्यपद र क्रियामाझ पदसङ्गति पाइन्छ तथा नामपद र त्यसका परिवर्तक पदहरू माझ सङ्गति पाइन्छ जसलाई आधुनिक भाषाविज्ञानमा कन्कर्ड (सङ्गति) भनिन्छ।

सामान्यतः पदसङ्गति कुनै दुई पदहरूबीचको मेल हो। यसमा मुख्य रूपले पुरुष, वचन, लिङ्ग र आदरको माझमा सङ्गति हुने गर्दछ। पदसङ्गति वाक्यमा आउने विभिन्न नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियापदहरूका बिचमा मेललाई सङ्गति भनिन्छ भने अमलेलाई असङ्गति भनिन्छ (हेर्नुहोस्, निरौला २०१५)। तल विभिन्न आधारमा पदसङ्गतिको विस्तृत रूपमा उदाहरणसहित चर्चा गरिएको छ।

(३७३) मं त्यो फेरि खोज्छु भनि। (पृ १०५९)

(३७४) मं पनि सितार् बजाउँदै तपांइको स्तुति गर्छु। (पृ ९२९)

(३७५) ...मं केस् पाक्येको बूढो भयें ...। (पृ ९२८)

(३७६) ...मं आफ्नु भाई याकूबलाइ मांछु। (पृ ४२)

माथिको उदाहरण (३७३ - ३७६) -मा मं प्रथम पुरुष, एकवचन अनि क्रियापद खोज्छु, गर्छु, भयें, मांछु रहेको छ। यस्तै प्रकारले यहाँको उक्त वाक्यहरूमा पुरुष र वचनमाझ पदसङ्गति रहेको छ।

(३७७) ...हांमिहरू गिल्लाले अगघोर भरीयेका छौं। (पृ १०००)

प्रस्तुत उदाहरण (३७७) -मा उद्देश्यपद हांमिहरू प्रथम पुरुष, बहुवचन र छौं प्रथम पुरुष, बहुवचन रहेको पाइन्छ। यसरी यो वाक्यमा पुरुष र वचनको माझमा पदसङ्गति रहेको छ।

(३७८) तं आफ्नु बाटोमां निडर् सड हिंङ्छस् ...। (पृ १०२५)

माथिको उदाहरण (३७८) -मा तं -ले द्वितीय पुरुष, एकवचन, पुलिङ्ग र निम्न आदरार्थी रहेको छ। यसरी नै क्रियापद हिंङ्छस् -मा द्वितीय पुरुष, एकवचन, पुलिङ्ग र निम्न आदरार्थी रहेकाले यस वाक्यमा सर्वनाम र क्रियापदमाझ पुरुष, वचन, लिङ्ग र आदरार्थी पदसङ्गति रहेको पाइन्छ।

(३७९) ...तिमिहरूले कल्दीहरू सित लडाईं गन्यौं। (पृ १२३२)

माथिको उदाहरण (३७९) -मा तिमिहरू द्वितीय पुरुष, बहुवचन, मध्य आदरार्थी अनि क्रियापद गन्यौं द्वितीय पुरुष, बहुवचन, मध्य आदरार्थी हो। यहाँ तिमिहरू र क्रियापद गन्यौं -मा पदसङ्गति भएको छ।

(३८०) तपांइ पवित्र हुंनु हुंद छ। (पृ ८७५)

उक्त उदाहरण (३८०) -मा तपांइ द्वितीय पुरुष, एकवचन, उच्च आदरार्थी र क्रियापद हुंनु हुंद छ द्वितीय पुरुष, एकवचन, उच्च आदरार्थी छ। यसमा तपांइ द्वितीय पुरुष र क्रियापद हुंनु हुंद छ माझ पदसङ्गति रहेको पाइन्छ।

(३८१) ...हजूर फिरऊन्कै बराबर हुंनु हुंद छ। (पृ ७५)

प्रस्तुत उदाहरण (३८१) -मा हजूर द्वितीय पुरुष, एकवचन, अति उच्च आदरार्थी र क्रियापद हुंनु हुंद छ द्वितीय पुरुष, एकवचन, उच्च आदरार्थी छ। यसरी हजूर द्वितीय पुरुष र क्रियापद हुंनु हुंद छ बिचमा पदसङ्गति रहेको पाइन्छ (हेर्नुहोस्, छेत्री र सिन्हा २०१९, नेपाली योजिकामा पदसङ्गतिको लागि)।

(३८२) उस्ले मंलाइ मेरो बल्लियो सतुर देखि बचायो। (पृ ८७०)

प्रस्तुत उदाहरण (३८२) -मा उ तृतीय पुरुष, एकवचन, निम्न आदरार्थी र बचायो क्रियापद, एकवचन, निम्न आदरार्थी रहेको छ। यसरी यस वाक्यमा सर्वनाम र क्रियापदबीचमा सङ्गति क्रियापद रहेको छ।

(३८३) यो को हो बन् बाटो आउने ...। (पृ १०९५)

यस उदाहरण (३८३) -मा यो तृतीय पुरुष, एकवचन, निम्न आदरार्थी र आउने क्रियापद, एकवचन, निम्न आदरार्थी रहेको पाइन्छ। यसरी यस वाक्यको उदाहरणमा सर्वनाम र क्रियापदको पदसङ्गति रहेको छ।

(३८४) ...त्यो चुप लागि रह्यो। (पृ ४४२)

(३८५) ...त्यो यह्वे नियम् देखि तर्कि गयो...। (पृ ३४८)

माथिको दुई उदाहरण (३८४) र (३८५) -मा त्यो तृतीय पुरुष, एकवचन, पुलिङ्ग, निम्न आदरार्थी र क्रियापद क्रमैले रह्यो र गयो तृतीय पुरुष, एकवचन, पुलिङ्ग, निम्न आदरार्थीमा रहेको छ। मूलतः यी दुई वाक्यमा सर्वनाम र क्रियापदको पदसङ्गति भएको पाइन्छ।

(३८६) ति सबैले तपांइकै बाटो हेर्द छन्। (पृ ९६८)

उदाहरण (३८६) -मा ति आयाममा तृतीय पुरुष, एकवचन, मध्य आदरार्थी अनि हेर्द छन् क्रियापदमा तृतीय पुरुष, एकवचन, मध्य आदरार्थी रहेको पाइन्छ। तपांइ द्वितीय पुरुष, एकवचन, उच्च आदरार्थी रहेकाले आयाम र क्रियापदसँग पुरुष, वचन र आदरार्थीको असङ्गति रहेको पाइन्छ अनि यसका साथै ति र हेर्द छन् आयाम र क्रियापदबीचमा भने पदसङ्गति भएको पाइन्छ।

(३८७) तिनिहरूले मंलाइ हिकयि ...। (पृ १०५९)

(३८८) तिनिहरूले मंलाइ पीट्ये ...। (पृ १०५९)

माथिको उदाहरण (३८७) र (३८८) -मा तिनिहरू तृतीय पुरुष, बहुवचन, पुलिङ्ग, निम्न आदरार्थी र क्रियापद हिकयि र पीट्ये तृतीय पुरुष, बहुवचन, पुलिङ्ग, निम्न आदरार्थी रहेको छ। यसरी यसमा सर्वनाम र क्रियापदमा पदसङ्गति रहेको छ।

(३८९) ...दाऊद्ले आफ्नु छोरो सुलैमान्लाइ भन्यो ...। (पृ ६७०)

(३९०) ...शमूएल्ले लोगलाई राज्को रीत् कहि दियो ...। (पृ ४४२)

उपर्युक्त उदाहरण (३८९) र (३९०) -मा दाऊद् र शमूएल् नामपद प्रथम पुरुष, एकवचन, पुलिङ्ग, निम्न आदरार्थी अनि क्रियापद भन्यो र कहि दियो प्रथम पुरुष, एकवचन, पुलिङ्ग, निम्न आदरार्थीको प्रयोगमा छ। यसकारण यी माथिका दुई वाक्यमा नामपद र क्रियापदसँग पदसङ्गति भएको छ।

उद्देश्यपद	पदसङ्गति
मं	प्रथम पुरुष, एकवचन
हांमिहरू	प्रथम पुरुष, बहुवचन
तं	द्वितीय पुरुष, एकवचन, पुलिङ्ग, निम्न आदरार्थी
तिमिहरू	द्वितीय पुरुष, बहुवचन, मध्य आदरार्थी
तपांइ	द्वितीय पुरुष, एकवचन, उच्च आदरार्थी
हजूर्	द्वितीय पुरुष, एकवचन, अति उच्च आदरार्थी
उ	तृतीय पुरुष, एकवचन, निम्न आदरार्थी
यो	तृतीय पुरुष, एकवचन, निम्न आदरार्थी
त्यो	तृतीय पुरुष, एकवचन, पुलिङ्ग, निम्न आदरार्थी
तिनिहरू	तृतीय पुरुष, बहुवचन, पुलिङ्ग, निम्न आदरार्थी

तालिका ३. ११ : पदसङ्गति

३.७ पदक्रम

पोखरेल (२०५६: १७८)-अनुसार पद वाक्यहरूमा प्रयोग भएर आउने जुनसुकै शब्द हो। यसरी नै दुई वा दुईवटाभन्दा बेसी पदहरू मिलेर बनेको वाक्यात्मक शब्दलाई पदावली भनिन्छ। नेपालीको आधारभूत पदक्रम उद्देश्य -कर्म-क्रियालाई मानेको छ (हेर्नुहोस्, पाण्डे र सिन्हा २०१८: २५)।

(३९१) [उद्देश्य तपांइले] [कर्म स्वर्ग देखि नियाका कुरा] [क्रिया सुनाउनु भयो]।

(पृ ९३५)

नेपालीमा विषय-कथनअनुसार यस आधारभूत पदक्रमलाई अन्य क्रममा पनि स्वीकार योग्य छ। पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलमा सामान्यतः आधारभूत पदक्रम अधिक छ। यस आधारभूत पदक्रमबाहेक प्राप्त अन्य पदक्रमहरू निम्नलिखित रहेका छन्।

(३९२) ...[कर्म सबै ससांना चइं कुराको निया] [उद्देश्य तिनिहरू आफैले] [क्रिया गर्द थिये]। (पृ ११८)

(३९३) [उद्देश्य उइ चइं महिमाकै राजा] [क्रिया हो] [कर्म सेला]। (पृ ८७८)

यसरी नै प्रत्यक्ष कर्म र अप्रत्यक्ष कर्मको क्रम पनि फरक पाइएको छ।

(३९४) ...[उद्देश्य ईश्वरले] [अप्रत्यक्ष कर्म तिनलाई] [प्रत्यक्ष कर्म आशीष्] [क्रिया दियो]।

(पृ २)

(३९५)...[उद्देश्य मैले][प्रत्यक्ष कर्म सबै हरीयो साक्पात्][अप्रत्यक्ष कर्म पृथिवीको सबै जन्तुलाई]...[क्रिया दिये]। (पृ २)

क्रियाको आकाङ्क्षामा आधारित पदावलीहरूको आधारभूत पदक्रम र त्यसका विभिन्न क्रमबाहेक क्रियाकै आकाङ्क्षामा आधारित वाक्यात्मक तर्कपदको पदक्रम भने भिन्न-भिन्नै पाइन्छ।

(३९६) ...[मुख्य उपवाक्य [उद्देश्य त्येस्ले] [क्रिया भन्यो] [आश्रित उपवाक्य [कर्म [उद्देश्य यहां] [क्रिया छु]]]]। (पृ ३०)

उपर्युक्त उदाहरण (३९६)-मा मुख्य क्रिया भन्यो जसको आकाङ्क्षामा त्येस्ले उद्देश्यपद छ र यहां छु वाक्यात्मक कर्म तर्कपद छ, जसले आश्रित उपवाक्यको घटकलाई सङ्केत गर्दछ। यसै आश्रित उपवाक्यमा छु विधेय हो र यहां त्यसको उद्देश्य हो। यसमा उद्देश्य-क्रिया-कर्म पदक्रम पाइएको छ जुन अन्य क्रमभन्दा बेग्लै रहेको छ। यसरी नेपाली बाइबलको यहाँसम्मको अध्ययनमा कि जस्तो आश्रयकको रूप पाइएको छैन। नेपाली बाइबलमा रहेको क्रियायोगिकसहित निर्मित वाक्यको उदाहरण यस प्रकार छन्-

(३९७) [क्रियायोगिक [निपात तब] [सङ्ख्या दोस्रो] [नाम दिन]] इस्राएलबंशीहरू [क्रियायोगिक [नामपदवली [नाम बिन्यामीबंशीको] [नाम बिरुदुधमां]] [क्रियाविशेषण नजिक]] [क्रिया गये] (पृ ४१७)

(३९८) [नामपदवली [सर्वनाम त] [नाम इस्राएलबंशीहर]i [क्रियायोगिक [नाम रामसेस् देखि]
 [कृदन्त हिडि] [नाम सुक्कोत्मां]] [क्रिया आये] [सर्वनाम त]i [क्रियायोगिक [नाम जहान्]
 [कृदन्त छाडि] [सर्वनाम कोई] [सङ्ख्या छ] [नाम लाख] [नाम पैदल्] [नामपदवली
 [कृदन्त हिड्ने] [नाम पुरुष्] [क्रिया थिये] ।
 (पृ १०७) ।

(३९९) [क्रियायोगिक[नाम बिहान्] [नाम होम्बलि देखि] [निपात बाहिक्] [सर्वनाम जो]
 [नामपदवली [नाम नित्येको] [नाम होम्बलि]]] [योजिका हो] [सर्वनाम यि]
 [[परिमाणक सबै] [निपात पनि]] [क्रिया चढाउनु] । (पृ २६१)

३.८ पदावली र उपवाक्य

पदहरूको निश्चित समूह मिलेर बनिएको वाक्यात्मक संरचनाको एकाइलाई पदावली भनिन्छ। पदावलीमा एक वा अधिक पदहरू हुन सक्छन् ती पदहरूलाई पदावलीको घटक मानिन्छ। ती घटकहरूमध्ये एउटा मुख्य वा अनिवार्य घटकले त्यो पदावलीलाई चिनाउँदछ। सोही घटकलाई पदावलीको शीर्ष भनिन्छ। यसर्थ नाम पदावली, क्रिया पदावली, विशेषण पदावली, क्रियाविशेषण पदावली र परस्थानिक पदावली पाइन्छ। यी पदावलीहरूको नेपाली बाइबलबाट उदाहरण लिएको छ।

(क) विशेषण पदावली

(४००) तैपनि [विशेषण पदावली अग्ला] ठाँउहरू दूर गरीयेनन् । (पृ ५८३)

(४०१) आंखाहरूको बीच देखि [विशेषण पदावली ठुलो] सीग् उम्येको थियो ।

(पृ १३८६)

(ख) नाम पदावली

(४०२) त्येस्तै [नाम पदावली त्यो] [विशेषण पदावली धर्मी] मान्छे] जस्ले दुष्टको लागि... ।

(पृ १०६३)

(ग) क्रिया पदावली

(४०३) तब राजाले उत्तर [क्रिया पदावली दियो]...। (पृ १३८)

(घ) क्रियाविशेषण पदावली

(४०४) ति पुरुषहरुले [क्रियाविशेषण पदावली छिट्टो छिट्टो] आयेर दानिय्येल्लाइ...।

(पृ १३८)

(ङ) परस्थानिक पदावली

(४०५) वहांदेखि त्येस्को प्रभुतेई खोसीयेर अन्त [परस्थानिक पदावली सम्म]

नष्ट पारीछ। (पृ १३८४)

पदावलीहरुको समूह मिलेर उपवाक्य निर्माण हुन्छ। संरचनात्मक तहको आधारमा उपवाक्यमा उद्देश्य र विधेय रहेको हुन्छ। यसरी नै पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलमा निम्नलिखित उपवाक्यको प्रकारहरू पाइएका छन्।

(क) क्रियारहित उपवाक्य

(४०६) मं [क्रियारहित उपवाक्य बद्धि सित सिद्ध बाटोमां] हिड्छु। (पृ ९६३)

(ख) क्रियात्मक उपवाक्य: असमापक उपवाक्य

(४०७) ... [असमापक उपवाक्य हांमिहरु थांइ छिट्टो चढि आयेर] हांमिहरुलाइ बचाउनु

हवस्...। (पृ ३५३)

(ग) क्रियात्मक उपवाक्य: समापक उपवाक्य

(४०८) ...[समापक उपवाक्य येस् देस्मा घर र बारी र दाख्का बारीहरु फेरि

किनीन्छन्]। (पृ १२३३)

(घ) मुख्य उपवाक्य

(४०९) ...[मुख्य उपवाक्य उस्को बचन् मेरो जिब्रोमां थियो]। (पृ ५२६)

(४१०) ...[मुख्य उपवाक्य अघि अघि हिड्दै रह्ये अनि तुरही बजाये]। (पृ ३४५)

(४११) [मुख्य उपवाक्य ति मंडलीलाइ भेला गराउनु] र [मुख्य उपवाक्य छाउंनीहरु
हिडालनुमां काम् लागुन्] । (पृ २२५)

(ड) आश्रित उपवाक्य

(४१२) ...[आश्रित उपवाक्य ईश्वरले हेरि जाति भयो भनि] देख्यो । (पृ ०२)

(४१३) [आश्रित उपवाक्य तंलाइ नांगो छस् भनि] जनायो । (पृ ०४)

३.९ वाक्य

वाक्यलाई संरचनाका आधारमा चार वटा मुख्य प्रकारमा राखिएको पाइन्छ । यसर्थ
त्यसलाई क्रमैले नेपाली बाइबलको उदाहरणसहित तल चर्चा गरिएको छ ।

(क) सरल वाक्य

सरल वाक्य विशेष एउटा उपवाक्यद्वारा निर्माण भएको वाक्य हो । यसमा उद्देश्य र
विधेय मात्र समाहित भएको पाइन्छ ।

(४१४) यह्वेको बचन्ले आकाश् बनीयो । (पृ ८८५)

(४१५) ...भालाले मारि दियो । (पृ ५२७)

(ख) संयुक्त वाक्य

दुई वा त्योभन्दा बेसी स्वतन्त्र उपवाक्यहरू मिलेर बनेको वाक्य नै संयुक्त वाक्य हो ।
यसमा समाहित उपवाक्यहरू संयोजकहरूको प्रयोगले निर्मित हुन्छ भने कतिपय अवस्था
संयोजकहरूको प्रयोग नभई आएको हुन्छ ।

(४१६) [संयुक्त वाक्य[दास्ले भन्यो] [मेरा स्वामी हुन्]] । (पृ ३६)

(४१७) [संयुक्त वाक्य[बाबेलको भारी दण्डको बचन्] [जो आमोस्को छोरो
यशायाहले देख्यो]] । (पृ ११११)

(४१८) [संयुक्त वाक्य [यह्वेलेनै तं बाइर जांदा] र [भिन्न आउंदा रक्षे गर्छ]] ।

(पृ ९९९)

(४१९) [संयुक्त वाक्य[येउटा मैदान् पाये] अनि [तिहीं बास् गये]] । (पृ १४)

(ग) मिश्र वाक्य

कुनै एउटा स्वतन्त्र उपवाक्य र त्यसभन्दा बेसी आश्रित उपवाक्यहरूबाट निर्माण भएको वाक्यलाई नै मिश्र वाक्य भनिन्छ।

(४२०) यह्वेलेनै [आश्रित उपवाक्य] [आश्रित उपवाक्य] तं बाइर जांदा] र [आश्रित उपवाक्य] भित्र
आउंदा]] रक्षे गर्छ। (पृ ९९९)

(घ) मिलित वाक्य

एउटाभन्दा बेसी स्वतन्त्र उपवाक्य र आश्रित उपवाक्य मिलेर बनिएको वाक्य नै मिलित वाक्य हो।

(४२१) [उस्ले [आश्रित उपवाक्य] तंलाइ अंठ्यायेर] [तेरो डेरा देखि चुंडाल्छ]]।
(पृ ९०९)

वाक्यलाई अर्थका आधारमा चार मुख्य थरीमा राखिएको हुन्छ। यी विभिन्न थरीका वाक्यमा नेपाली बाइबलको उदाहरणसहित तल चर्चा गरिएको छ।

(क) सामान्यार्थक वाक्य

वाक्यमा कुनै कुराको सूचना वा सङ्केत दिने वाक्य नै सामान्यार्थक वाक्य हो।

(४२२) जुन् भाकल् मेरा ओंठले सुनायेका छन्। (पृ ९२२)

(४२३) ...तिनिहरुको बडाई र कीर्ति जताततै फिजाउंछु। (पृ १४४४)

(ख) प्रश्नार्थक वाक्य

वाक्यमा मुख्यतः सामान्यार्थक वाक्य झैं अनुतान वा प्रश्नार्थक सर्वनाम भिन्दै रहेको हुन्छ। यसले विशेष सूचनाको अपेक्षा राख्ने काम गर्छ।

(४२४) तिमिलाइ क्ये दिउं। (पृ ४७)

(४२५) त ईश्वर उठ्दामां म कसो गरुं। (पृ ८३७)

(ग) आज्ञार्थक वाक्य

वाक्यमा आज्ञार्थक भाव मुख्य रहेर निर्मित हुने वाक्य नै आज्ञार्थक वाक्य हो। यो वाक्यमा क्रियायुक्त रहेको हुन्छ।

(४२६) उसको लागि नया गान् गाव। (पृ ८८६)

(४२७) ...मेरा भाईहरुको सांमु यहां राखि देउ। (पृ ५०)

(घ) विस्मयादिबोधक वाक्य

वाक्यमा मनको विभिन्न भाव आवेगद्वारा व्यक्त हुने वाक्यलाई नै विस्मयादिबोधक वाक्य भनिन्छ।

(४२८) हे यहूवे तंपाइको हकराईले। (पृ ८७०)

(४२९) ए अधर्म गर्नेहरु सबै मं देखि दूर जाव। (पृ ८६०)

सामान्यतः व्याकरणिक कोटिको विभिन्न संरचनात्मक तहका कोटिहरुद्वारा क्रमशः पद, पदावली, उपवाक्य र वाक्य आदिको निर्माण हुने गर्दछ साथै यी विभिन्न वाक्यका अवस्थाबाट नै सङ्कथनको निर्माण हुँदछ। यस प्रकार नेपाली बाइबलको सङ्कथनको व्याकरणिक विश्लेषण तथा टिप्पणीलाई यस अध्ययनमा इन्टरनेसनल अल्फाबेट अन्ड संस्कृत ट्रान्सलिटरेसन^६ प्रणालीअन्तर्गत नमुनास्वरूप प्रस्तुत गरिएको छ। अतः पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको व्याकरणिक विश्लेषण तथा टिप्पणी कार्य विषयमाथि भविष्यत् शोधको प्रशस्त सम्भावना रहेको छ।

6 यस प्रणालीअन्तर्गत भारतीय लिपिहरू विशेष गरी देवनागरी लिपिको लोपमुक्त आक्षरिक लिप्याङ्कन गरिन्छ। त्यसर्थ रोमन लिपिमा पनि देवनागरी लिपिको सही र सोही व्यवस्थालाई प्रस्तुत गरिन्छ। दोहोरो लिप्याङ्कन(देवनागरी लिपि-रोमान लिपि) -माझ पनि लोपमुक्त छ।

उत्पत्तिको पोस्तक् ॥

(सृष्टिको बखान्)

आदिमां ईश्वरले स्वर्ग र पृथिवीलाइ सिज्यो । अनि पृथिवी उजार र सुन्सान् थियो अनि गहिरो मांथि अंध्यारो थियो . अनि ईश्वरको आत्मा पानीहरु मांथि मांथि घुमि उड्द थियो । अनि ईश्वरले भन्यो उज्यालो हवस् . त उज्यालो भइ गयो । अनि ईश्वरले उज्यालोलाइ हेरि जाति भयो भनि देख्यो . अनि ईश्वरले उज्यालो र अंध्यारो अलग् अलग् गन्यो । अनि ईश्वरले उज्यालोलाइ दिन् भन्यो अनि अंध्यारोलाइ रात् भन्यो । अनि सांझ् भयो अनि बिहान् भयो एक दिन ॥

- धर्मपोस्तक्को पुरांनु नियम् । १९१४ : १ -बाट

utpattiko postak ॥

(sṛṣṭīko bakhān)

ādimāṃ īśvarle svarga ra pṛthivīlāi sirjyo | ani pṛthivī ujār ra sunsān thiyo ani gahiro māṃthi aṃdhyāro thiyo . ani īśvarko ātmā pānīharu māṃthi māṃthi ghumi uḍḍa thiyo | ani īśvarle bhanyo ujjālo havas . ta ujjālo bhāi gayo | ani īśvarle ujjālolāi heri jāti bhayo bhāni dekhyo . ani īśvarle ujjālo ra aṃdhyāro alag alag garyo | ani īśvarle ujjālolāi din bhanyo ani aṃdhyārolāi rāt bhanyo | ani sām̐jh bhayo ani bihān

bhayo eka dina ॥

ādi-māṃ īśvar-le svarga ra pṛthivī-lāi sirj-yo |

early-ABL god-ERG heaven CONJ earth-ACC create-AOR.3SG.M

ani pṛthivī ujār ra sunsān thi-yo ani gahiro māṃthi

CONJ earth barren CONJ quiet be.PST-AOR.3SG.M CONJ deep PP

aṃdhyāro thi-yo .

dark be.PST-AOR.3SG.M

ani īśvar-ko ātmā pānī-haru māṃthi māṃthi ghum-i
CONJ god-GEN.SG.M soul PART-PL above above turnaround-PTCP

uḍ-da thi-yo |

FLY-PTCP be.PST-AOR.3SG.M

ani īśvar-le bhan-yo ujyālo ha-vas .
CONJ god-ERG say-AOR.3SG.M bright be.PRS-OPT

ta ujyālo bha-i ga-yo |
PART bright be-PTCP go-AOR.3SG.M

ani īśvar-le ujyālo-lāi her-i jāti bha-yo bhan-i dekh-yo .
CONJ god-ERG bright-ACC see-PTCP well be-AOR.3SG.M say-PTCP see-AOR.3SG.M

ani īśvar-le ujyālo ra aṃdhyāro alag alag gar-yo |
CONJ god-ERG bright CONJ dark separate separate do-AOR.3SG.M

ani īśvar-le ujyālo-lāi din bhan-yo ani aṃdhyāro-lāi rāt bhan-yo |
CONJ god-ERG bright-ACC day say-AOR.3SG.M CONJ dark-ACCnight sayAOR.3SG.M

ani sāṃjh bha-yo ani bihān bha-yo eka dina ||
CONJ night be-AOR.3SG.M CONJ morning be-AOR.3SG.M one day

३.१० निष्कर्ष

पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबल धर्मपोस्तकको पुरांतु नियम्। (१९१४)-मा मुख्य रूपले विभिन्न व्याकरणिक तहको विश्लेषण गरिएको छ। यसमा व्याकरणको सबैभन्दा सानो एकाइ वणदिखि माथिल्लो तह सङ्कथनसम्मको अध्ययनलाई उदाहरणसहित समेटिएको छ। यस विश्लेषणमा आधुनिक भाषाविज्ञानको मान्यतालाई आधार गरी व्याकरणिक कोटि, प्रकार्य र प्रक्रियाको अध्ययन गरिएको छ। यस अध्यायमा बाइबलको नेपाली भाषाको आधुनिक नेपाली भाषासित सान्दर्भिक तुलनालाई पनि समावेश गरिएको छ। यस अध्यायको अन्तमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको सङ्कथनको व्याकरणिक विश्लेषण तथा टिप्पणीलाई इन्टर्नेसनल अल्फाबेट अन्व संस्कृत ट्रासलिटरेसन प्रणालीमा लिप्याङ्कित गरी प्रस्तुत गरिएको छ।

चौथो अध्याय

४. नेपाली बाइबलको वर्णविन्यास र टङ्कनको अध्ययन

यस अध्यायमा नेपाली बाइबलको वर्णविन्यास र टङ्कनसँग सम्बन्धित विषयलाई अध्ययन गरिएको छ। आधुनिक भाषाविज्ञानको अवधारणामा आधारित नेपाली बाइबलको वर्णविन्यासको आन्तरिक संरचनालाई अध्ययन गरिएको छ। यसै अध्यायमा उक्त बाइबलको संरचनालाई पनि समावेश गरिएको छ।

४.१ नेपाली वर्णविन्यासको परम्परा

भारतीय उपमहाद्वीपको प्राचीन लिपि ब्राह्मीबाट देवनागरी लिपि विकसित भएको हो (हेर्नुहोस्, पाण्डे २००७)। ब्राह्मीमा लिपिमा आधारित भएको हुनाले देवनागरी लिपि पनि आक्षरिक हो (हेर्नुहोस्, पटेल २००७: १६६; पाण्डे २००७: २१५)। यस व्यवस्थालाई ब्राइट (१९९६) आदिले अबुगिदा (abugida) अर्थात् अल्फासिलेवरी पनि भनी चिनाएका छन्। भास्कारराव (२००३:३८९)-ले देवनागरीमा उपलब्ध अक्षरको क्रम अबुगिदामा अस्वीकारीय भएको हुनाले देवनागरीलाई आक्षरिक व्यवस्था भनी पुष्टि गरेको छ। अक्षर औच्चारिक, अनुभवशक्ति, मनोवैज्ञानिक एकाइ मात्र नभएर यो लिपि व्याकरण (script grammar) -को पनि आधार हो।

संस्कृत, नेपाली, हिन्दी, मराठी, बोडो, कोकणी, डोगरी आदि भाषाहरूको देवनागरी मूल लिपि हो। यी भाषाहरूमा गुणात्मक र परिमाणात्मक भिन्नता भएकाले देवनागरी लिपिअन्तर्गत स्वर र व्यञ्जनमा फरक पाइन्छ। उदाहरणार्थ नेपाली र मराठीमा परेली [र] पाइन्छ भने हिन्दीमा पाइँदैन अनि मराठीमा बटारे [ल] पाइन्छ जुन नेपाली र हिन्दीमा पाइँदैन। यसरी नै डोगरीमा सुर चिन्ह छ भने बोडोमा यो उपलब्ध छैन। यसै गुणात्मक र परिमाणात्मक भिन्नताको आधारमा देवनागरी लिपिअन्तर्गतका विभिन्न भाषाहरूका वर्णविन्यास आफ्नै परिपाटीका हुन्छन्। यसैकारण नेपालीको वर्णविन्यास संस्कृत, हिन्दी, मराठी आदिको वर्णविन्याससित मेल रहेको पाइँदैन। मूलतः यी भाषाहरूको लिपि एउटै

भए तापनि वर्णविन्यास बेग्ला-बेग्लै छ। यसै आधारमा वर्णविन्यास भाषाको एउटा छुट्टै परिचयको स्रोत हो।

वर्णविन्यासलाई भाषाको लेख्य वर्णहरूको रखाइमा हुने क्रम, वर्णहरूको लिखित क्रम, वर्णहरूको लेख्य विन्यास वा त्यसको व्यवस्था, हिज्जे, वर्तनी, खिसी आदि भनेर बुझिन्छ। यस्तै प्रकारले नेपाली लेखन शैली (२०११ : ३३)-अनुसार वर्णविन्यास शब्दहरूमा वर्णको व्यवस्थित रखाइ हो।

सामान्यतः वर्णविन्यास वर्णको व्यवस्थित रखाइ, वर्णानुक्रम वा हिज्जेसित सम्बन्धित छ। शब्दहरूमा वर्णानुक्रमको व्यवस्थित रखाइको क्रम एकरूपताको लागि आवश्यक छ। संस्कृत मूलबाट खस अपभ्रंश हुँदै नेपाली भाषा विकसित भएको हुनाले नेपालीमा संस्कृतका शब्दहरूको प्रयोग पाइन्छ। यसर्थ नेपाली भाषाको शब्द भण्डारमा तत्सम तथा तद्भव शब्द रहेको पाइन्छ।

बाज परीक्षा (सन् १९४३) देवनागरी लिपिमा लेखिएको पहिलो नेपाली भाषाको नमूना हो (पोखरेल २०४३)। नेपाली लेखन पद्धतिको परम्परामा नेपाली भाषिकाहरू गुणात्मक र परिमाणात्मक भिन्नता साथै समय र भौगोलिक भिन्नताको कारण उच्चारण र लेखनमा तालमेल नरहेको हुँदा लेखनमा समस्या देखा पर्दै गएको पाइन्छ (हेर्नुहोस्, पोखरेल २०७४: १५७)।

वर्णविन्यास लेख्य भाषासित सम्बन्धित भएको हुनाले गर्दा यो स्वाभाविक रूपमा परम्परावादी हुन्छ भन्ने सङ्केत पाइन्छ (हेर्नुहोस्, शर्मा २०७४: १५७)। नेपाली लेखनमा नियमितता नभएको हुँदा सर्वप्रथम मोतीराम भट्टले यससम्बन्धी सचेत अनि जागरूक हुनपर्ने कुराको उठान गरेका थिए। भट्टले "अशुद्ध गरी छ्यापी दिँदा हाम्रा गोर्खा भाषाको दुर्दशा पनि हुन गयो" भनेका छन्। यस्तै प्रकारले उनको यो अभियानलाई नै नेपाली वर्णविन्यासको प्रथम प्रयत्नको रूपमा मानेर ल्याएको पाइन्छ (हेर्नुहोस्, शर्मा २०७४: १५७)।

भारतीय परिपेक्षमा एटन (१८२०) -ले नेपालीमा ह्रस्वप्रधान लेखनलाई प्रथमिकता दिएका छन् भने टर्नबुल (१८८७/१९२३) -ले ह्रस्व र दीर्घको कुनै नियमरहित प्रयोगलाई अपनाएको पाइन्छ। प्रधान (२०१०: ६७) -ले दार्जिलिङको भाषाको परिपेक्षमा गंगाप्रसाद प्रधानको भाषामा झरोपन, आञ्चलिकता आदि रहेको बताउँछन्। सिन्हा (२०१२: १७९)-ले पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको प्रयुक्त नेपाली भाषालाई दार्जिलिङ बासीहरूको "भाषा वा बोलीलाई लिपिवद्ध गरे" भनेका छन्। यसरी योजन (२०१२: २४३)-ले गंगाप्रसाद प्रधानको भाषा विषयमा नेपाली भाषाका ठेट अग्रणी प्रयोक्ता भनेका छन्। यही आधारमा गंगाप्रसाद प्रधान र उनको समकालीन पण्डित दिलूसिंह राईको नेपाली भाषा एउटै छ भन्ने आशय पाइन्छ (प्रधान २०१०:६७)। ज्ञवाली (१९५४, १९६२)-ले यही दार्जिलिङको नेपाली भाषालाई दार्जिलिङे भाषिका भनी चिनाएका छन्। गंगाप्रसादको लेखनमा दार्जिलिङको जनबोली साथै हलन्तको प्रचुर मात्रामा प्रयोग भएको पाइन्छ। यसका साथै प्रधानको बाइबलमा ह्रस्व प्रधान नेपाली वर्णविन्यासको प्रचुर प्रयोग भएको देखिन्छ।

सन् १९१८-मा पारसमणि प्रधानद्वारा सम्पादित *चन्द्रिका*-को प्रकाशन सुरु भयो जसले काशीको भाषालाई प्रचलनमा लियाएको थियो। यसरी चन्द्रिकाको भाषालाई गंगाप्रसाद प्रधानले काशी भाषे बोली भनेका छन्। त्यसै भाषामा पाठ्य पुस्तक , व्याकरण आदि प्रकाशन र भाषिक मान्यता पाएपछि भने गंगाप्रसादको भाषामा त्रुटिहरू देखा पर्दै गयो।

नेपाली वर्णविन्यास र टङ्कन विषयमा महानन्द पौड्यालले 'निजी अस्तित्व गुमाइरहेका केही नेपाली वर्ण एवम् ध्वनिचिन्ह ' शीर्षकअन्तर्गत लेखमा हिन्दी र नेपाली लिपिका वर्णहरू मेल खाए तापनि दुवै भाषाका आफ्नै विशेषता रहेको कुरा गरेका छन्। नेपाली भाषाका कतिपय चरिचुच्चे च, ब, व आदि नै नेपालीका होइनन् भनेका छन् साथै उनले नेपाली ब -लाई पितापुर्खाले बाटुलो ब भन्थे भन्ने कुरा पनि अवगत गराएका छन्। यसै क्रममा पहिले नेपालीमा व -को मुनि थोप्लीको प्रयोग भएको पाइन्थ्यो जुन छापामा लोप भएर गयो। अतः भारतको छापखानामा मुद्रित हुनाले नेपाली वर्णहरू गुमाउँदै गयो भन्ने कथनलाई उजागर गरेको पाइन्छ (हेर्नुहोस्, प्रधान २००८: १७८)।

नेपालबाट नेपाली वर्णविन्यासका लागि विभिन्न अभियानहरू सुरु भएको पाइन्छ (हेर्नुहोस् शर्मा २०७४: २०९)। यसरी नै भारतमा नेपाली लेखन शैली (२०११) र कालेबुङ प्रस्तावना र यसका आधारहरू (२०१७) अघि नेपाली पाठ्य पुस्तक, व्याकरण, शब्दकोश आदिलाई नेपाली वर्णविन्यासको आधार मानिएको पाइन्छ।

गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित नेपाली बाइबलको वर्णविन्यासलाई प्रस्तुत गरिएको छ। नेपाली बाइबलमा प्रयुक्त व्यञ्जनवर्ण र स्वरवर्णको क्रम तल तालिकामा यस प्रकार देखाइएको छ (विस्तृत जानकारीको लागि हेर्नुहोस्, अध्याय ३)।

स्वर दीर्घता	ह्रस्व	दीर्घ	ह्रस्व	दीर्घ	ह्रस्व	दीर्घ	ह्रस्व	ह्रस्व	दीर्घ	दीर्घ	दीर्घ
वर्ण	अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ए	ऐ	ओ	औ
मात्रा		ा	ि	ी	ु	ू	ृ	े	ै	ो	ौ

तालिका ४. १ : स्वर वर्ण र मात्रा

क	ख	ग	घ	ङ
च	छ	ज	झ	ञ
ट	ठ	ड	ढ	ण
त	थ	द	ध	न
प	फ	ब	भ	म
य	र	ल	व	
श	ष	स	ह	
क्त ^१	त्र	ज्ञ	ड	ढ़

तालिका ४. २ : व्यञ्जन वर्ण

नेपाली बाइबलमा आठवटा एकस्वर, दुईवटा द्विस्वर र बत्तीसवटा व्यञ्जन पाइएको छ। यस अतिरिक्त उपचिन्ह जस्तै- हलन्त (्) र अयोगवाह अनुस्वर (ं) -को प्रयोग पाइन्छ भने चन्द्रबिन्दु (ँ) र विसर्ग (:) पाइँदैन। नेपाली बाइबलमा पदान्तमा हलन्तप्रधान भए तापनि सर्वनामसित मात्र कारक सूचकको योग भएको पाइन्छ (जस्तै त्येस्ले (पृ ६००))

१ क्ष -को रूप एक मात्र पाइएको छ (पृ: २९९)। सम्भवतः फन्ट फेस र साइजको कारणले गर्दा हुनु सक्छ।

अनि अन्यमा भने हलन्तको प्रयोग रहे पनि संयुक्त भएको पाइँदैन (जस्तै इस्राएलको (पृ ६१२))। यसरी नै अनुस्वर (ं)-ले अनुनासिक (जस्तै आंखा (पृ ८३२), ठांड (पृ ४११), डांडा (पृ ९६७) इत्यादि) तथा अनुस्वर दुवैको लागि प्रयोग गरिएको छ। अवर्गीयमा पञ्चम वर्णको प्रयोग (जस्तै अंश(पृ २६१), पंषी (पृ ८) भए तापनि अन्य वर्गमा वर्गीय नासिक्य जस्तै अष्टाङ्गप्रणाम् (पृ ६०), पसुंज्याल् (पृ ९३२), झण्डा (पृ ११११), समुन्द्र (पृ ३४२), सुम्पि (पृ २७७) इत्यादि) तथा अनुस्वर (जस्तै हुंगा (पृ ५७९), पांच् (पृ ३५३), भंडार (पृ ६८१), इत्यादि) दुवैको प्रयोग गरिएको छ। यसरी नै रेफ (जस्तै गर्ने(पृ १४५)), परेली-र (जस्तै गच्यो (पृ ६००)) तथा तल थोप्ली भएको ड र ढ पाइन्छ।

नेपाली बाइबलको शब्दभण्डारमा तत्सम र तद्भव शब्दहरूको हिज्जे यस प्रकारका छन्।

तद्भव शब्दका पदादि र पद मध्यको इकार र उकार ह्रस्व हुन्छन्।

नेब	वर्तमान नेपाली
दाज्यु	- दाजु
भाई -	- भाइ
भरीला	- भरिला
बाइर	- बाहिर
छरि	- छुरी
नीलो	- निलो।

नेपाली बाइबलमा तद्भव शब्दलाई ह्रस्व लेखिएको छ।

नेब	वर्तमान नेपाली
बिउ	- बीउ
ठुला	- ठूला
जीउ	- जिउ

इच्छार्थक क्रियाको तृतीय पुरुषमा पदमध्यको उकार ह्रस्व लेखिएको छ ।

नेव	वर्तमान नेपाली
होउन्	- होऊन्
भरीउन्	- भरीऊन्
गरुन्	- गरून्
दिईउन्	- दिईऊन्
जन्माउन्	- जन्माऊन्

दीर्घ इकारान्त शब्दमा प्रत्यय लागेपछि पदमध्य इकार विचमा आउने हुँदा ह्रस्व हुन्छन् ।

नेव	वर्तमान नेपाली
स्वादीलो	- स्वादिलो
नुनीलो	- नुनिलो

अव्यय शब्दको अन्त्यमा 'इ'ह्रस्व पाइन्छ ।

वरिपरि, पछि, अघि, पनि, देखि, लागि, पट्टि, अगाडि, पछाडि, अनि, कि, माथि, फेरि, इत्यादि ।

स्त्रीलिङ्ग शब्दहरूको पदान्तमा दीर्घ पाइन्छ ।

दिदी, बैनी, दासी, गाई, बाख्री, विधुवी, रखैली, मिस्त्री, कमांरी, बांझी, कुंवारी, रानी, स्वास्नी, छोरी, जेठी, घोडी, दास्ती, इत्यादि ।

विशेषण र नामबाट बनेका भाववाचक नामका अन्त्यमा दीर्घ पाइन्छ ।

अधिकारी, धर्मी, दोषी, विरोधी, अहंकारी, धनी, ज्ञानी, आज्ञाकारी, सुन्दरेई, काली, खबर्दारी, इत्यादि ।

सर्वनाममा ह्रस्व पाइन्छ । ।

तिमि, तपांइ, तिनि, तिन, यि, ति, आफु, इत्यादि ।

पादरी गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा रचित पहिलो नेपाली बाइबल (सन् १९१४) -को तत्कालीन नेपाली भाषाको हिज्जे र वर्तमान हिज्जेलाई तलको तालिकामा देखाएको छ।

नेपाली बाइबल	वर्तमान नेपाली	नेपाली बाइबल	वर्तमान नेपाली
मंडली	मण्डली	धम्म	धर्म
मांथि	माथि	ईश्वर	ईश्वर
मन्दिर	मन्दिर	येउटा	एउटा
मंलाइ	मलाई	अकाश्	आकाश
तं	तँ	बिहान्	बिहान
आशीर्वाद्	आशीर्वाद	बनीयेर	बनिएर
उत्तर	उत्तर	तन्हेरि	तन्देरी
सर्वशक्तिमान्	सर्वशक्तिमान	धन्नबाद्	धन्यवाद
भांडावर्तन्	भाँडावर्तन	निर्मल्	निर्मल
तांल्चा	तालचा	कुकुर	कुकुर
प्राण्	प्राण	थियें	थिए
येक्लै	एक्लै	खुशि	खुसी
सूर्ज	सूर्य	बिबेक्	विवेक
पूर्व	पूर्व	अस्सल्	असल
पच्छिउं	पश्चिम	ढुंगा	ढुङ्गा
उत्तर	उत्तर	पीट्नु	पिट्नु
दक्खिन्	दक्षिण	पर्वत्	पर्वत
हिर्दय्	हृदय	महीना	महिना
बैनी व्याउली	बहिनी बेहुली	पोस्तक्	पुस्तक
तिमि	तिमी	येस्कारण	यसकारण
तपांइ	तपाईँ	बन्मां	वनमा
हांमि	हामी	भन्ये	भने
तिनि	तिनी	भयें	भए
उस्लाइ	उसलाई	कोपीला	कोपिला

बालाक्	बालक	छाजा	छाया
राख्द	राखद	देव्ता	देवता
पृथिवी/ पृथिवि	पृथ्वी	गुलीयो	गुलियो
ठांउ	ठाउँ	सत्येनास्	सत्यनास
दूत्	दूध	आफ्ना	आफना
किनभन्ये	किनभने	चढाउंनु	चढाउनु
हुंछ	हुन्छ	पुंजि	पुञ्जी
येसोरि	यसरी	ज्ञान्	ज्ञान
घांस्	घाँस	आंखा	आँखा
हार्	हार	पांनस्	पानस
जीत्	जीत	माच्छा	माछा
इतिहास्	इतिहास	बाइर	बाहिर
बासस्थान्	बासस्थान	कुक्कर्म	कुकर्म
भूइ	भूई	खोल्चा	खोल्चा
गराउंद छ	गराउँदछ	चालीस्	चालिस
बिजुलि	बिजुली	साक्पात्	सागपात
विषय्	विषय	पांचैं	पाँचौं
प्रेम्	प्रेम	धर्मी	धर्मी
पाउंछौ	पाउछौं	पुरांनु	पुरानो
गीत् गाउंछौ	गीत गाउछौं	अन्सार	अन्सार
सड	सँग	नीन्द्रा	निँद्रा
लेख्ये	लेखे	मुडुलि मिर्ग	मुडुली मृग
दाज्युभाई	दाजुभाई	कांक्राबारी	काँक्राबारी
क्षिमेकि	छिमेकी	काम्	काम
अर्थी	अर्ती	आंमा	आमा
ग्रहण्	ग्रहण	जानींछ	जानिन्छ
एक् दुइ	एक दुई	हरीयो	हरियो

बेसि	बेसी	खांनु	खानु
गरीने	गरिने	राखीये	राखिए
गनीछ	गनिन्छ	येस्	यस
अशशूर्	असुर	उपच्च	अपच
झगरा	झगडा	गाईछ	गाइन्छ
रुपिया	रूपियाँ	दिये	दिए
येइ	यही	सांइनु	साइनो

तालिका ४. ३ : नेपाली बाइबल र वर्तमान नेपालीको तुलनात्मक हिज्जे

नेपाली बाइबलमा प्रयुक्त अङ्क वा सङ्ख्याहरू यस प्रकार रहेका छन् -

१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८, ९ र १०

पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलमा पाइएका विभिन्न चिन्हहरू यस प्रकार रहेका छन्।

(१) आदिमां ईश्वरले स्वर्ग र पृथिवीलाइ सिज्यो। (पृ १)	— पूर्णविराम
(२) ...बिहान् भयो एक दिन्॥ (पृ १)	— दीर्घविराम
(३) यह्वेनै तेरो रक्षे गर्ने हो . (पृ ९९९)	— पूर्णबिन्दु ^२
(४) (महा सहर येइ हो)। (पृ १३)	— लघु-बन्धनी
(५) [यह्वेको] (पृ ११८६)	— गरु-बन्धनी
(६) येस्तो.....हवस् इब्रानीमां छैन। (पृ ६८५)	— अपूर्ण चिह्न
(७) <u>भन्छौँ</u> <u>गाव</u> <u>करा</u> (पृ ११८६)	— अधोरेखा
(८) एज्रा — नहेम्याहको पोस्तक् (पृ ७५८)	— योजक चिह्न
(९) —————	— पाठ समाप्ति चिह्न
(१०) त त्येस्ले त्येस्को नांउ गाद् ^३ राखी। (पृ ४६)	— पादटिप्पणी

२ यस चिन्हको कुनै नामावली नभेटिएकोले यस शोधमा पूर्णबिन्दु नाम दिइएको छ।

नेपाली भाषाको वर्णविन्याससम्बन्धी टर्नबुल (१८८७) -ले (I), (II) अनि (.)-लाई आफ्नो पुस्तकमा देखाए तापनि नामकरण भने गरेका छैनन्। सोही पुस्तकको सम्पादित संस्करणमा चाहिँ टर्नबुल र किलगर (१९२३) -ले (I) पूर्णविरामलाई छेवा, (II) दीर्घविरामलाई डबल छेवा अनि (.) नुक्ता भनि नामकरण गरेका छन्। नेपाली बाइबलमा प्रयोग नभएका विभिन्न विरामादि चिन्हहरू प्रश्न चिन्ह (?), अल्पविराम (,), अर्धविराम (:), सापेक्षविराम (:), विस्मयादि चिन्ह (!), आदि हुन्।

यहूदी भाषाको विभिन्न चिन्ह आदिको पनि नेपाली बाइबलमा प्रयोग गरिएको पाइन्छ। यसरी धेरै मात्रामा इब्रानी शब्द (*अलतश्हेत्* अर्थात् *नास् न पार*) -को प्रयोग गरेका छन्, जसलाई प्रधानले पादटिप्पणी दिँदै नेपाली भाषामा अर्थ दिएका छन्। बाइबलको खण्ड र वाक्यलाई पाठ निर्देश गर्नका लागि पृष्ठको बाहिरी सीमामा अङ्कद्वारा सूचित गरेका छन्। यसरी नै क्रस सन्दर्भ (cross reference) पनि दिएका छन्।

४.२ टङ्कन

भारतमा बाइबल अनुवाद तथा प्रकाशन र छापाखानाको स्थापनाको सोझो सम्बन्ध मिसनेरीसित रहेको देखिन्छ। सन् १८१३, जोरडान हल, सामुएल नट र मिसिस नट अमेरिकाबाट भारतमा इसाई धर्मको प्रचार गर्न आएका थिए। त्यसै क्रममा तिनीहरूले मराठी भाषामा पुस्तकहरू अनुवाद अनि सोही कार्यको लागि छापाखानाको आवश्यकता पर्न गयो। सन् १८१६ -मा रेभ हाराटियो बार्डिवेलको नेतृत्वमा कलकत्तामा प्रेसको स्थापना भयो। *ए इस्क्रिप्चर अक् ट्र्याक* (१८१७); सन् -मा *गोसपेल अक् मेथिड* (१८१७) र सन् १८१९ -मा उनीहरूले स्कूलका अन्य पुस्तकहरू पनि प्रकाशन गर्न सुरु गरेका थिए। सन् १८२३ -मा मिसन चियापेलले कलकत्तामा छापाखाना स्थापना गरेको थियो। यस छापाखानाबाट *स्कूल रिडिङ्ग बुक* (१८२३), *द फस्ट बुक इन चिल्डरेन* (१८२०) इत्यादि मराठी भाषामा प्रकाशित भएको पाइन्छ (हेर्नुहोस्, नायक १९७१ : २९३)। तत्कालीन स्थितिमा बम्बई र कलकत्ता देवनागरी मुद्रणको केन्द्र

स्थापित हुन्छ। यसैको फलस्वरूप देवनागरी लिपिको टाइप फेसमा बम्बई (दक्षिण वा बालबोध) र कलकत्ता (उत्तर) शैलीको विकाश भएर जान्छ (हेर्नुहोस्, नायक १९७१)। मूलतः यी सम्पूर्ण परिपेक्षानुसार छपाइ सम्बन्धि विभिन्न कार्यहरू भने मिसनेरीहरूको तर्फबाट नै आरम्भ भएको कुरा थाहा पाइन्छ।

सन् १८२१ -मा कलकत्ताको सेरामपुर मिशन प्रेसबाट विलियम केरीले नयाँ नियम बाइबल नेपाली भाषामा छापी प्रकाशित गरेका थिए (हेर्नुहोस्, दाहाल २०११: १८७)। यसमा धेरै कुराहरू नमिलेको देखिनका साथै संस्कृत र मराठी भाषामा झैं अन्त्यमा ठाडो रेखा लागेको पाइन्थ्यो। अतः बाइबल सोसाइटीको अनुरोधमा सन् १८३० -मा नयाँ नियमको पुनः संस्करण भयो (हेर्नुहोस्, नायक १९७१ : २८९)। सन् १८२० कलकत्ताको हिनदुस्थानी प्रेसबाट नेपाली भाषामा प्रथम प्रकाशित पुस्तक जे ए एटनद्वारा लिखित *अ ग्रामर अफ नेपाली ल्याङ्ग्वेज* मुद्रित भएको पाइन्छ।

दाहाल (२०११) -ले दार्जिलिङको सन्दर्भमा नेपाली भाषाको छपाइ र मुद्रण विषय सम्बन्धित लेखमा सन् १८७० -मा ईसाई मिसनेरीले दार्जिलिङमा पहिलो पल्ट *स्कच् मिशन अफनेज प्रेस* स्थापित गरेको कुरा उल्लेखित गरेका छन्। दार्जिलिङमा स्थापित *स्कच् मिशन अफनेज प्रेस* -बाट भने नेपाली भाषासम्बन्धि पुस्तकहरू प्रकाशित भएको पाइँदैन (दाहाल २०११: १९०)। यसर्थ दार्जिलिङको सन्दर्भमा सर्वप्रथम ईसाई मिसनेरीहरूले नै छापाखानाको स्थापना गरेको पाइन्छ।

सन् १९०१ -मा दार्जिलिङबाट *गोर्खे खबर कागत्* पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको सम्पादनमा प्रकाशित हुन थाल्यो। उक्त पत्रिका प्रधानले आफ्नै प्रेस 'द गोर्खा प्रेस' -बाट प्रकाशित गर्दथे। मूलतः प्रधानले यो प्रेस ईसाई मिसनेरीबाट १९०१ अघि नै किनेर 'द गोर्खा प्रेस' नामकरण गरी चलाउँदै थिए। यस प्रेसबाट *गोर्खे खबर कागत्* बाहेक नेपाली भाषामा विभिन्न पुस्तकहरू छापिएको पाइन्छ। जस्तै *नेपाली पहिलो पोस्त* (सन् १९०१), *नेपाली दोस्रो पोस्तक* (सन् १९०३), *उखानको पोस्तक* (सन् १९०८), *बाइबलको हाइ* (सन् १९०४) आदि।

सन् १९१८ -देखि खरसाडबाट चन्द्रिका पत्रिका हरि प्रिन्टिङ्ग प्रेसबाट मुद्रित भएको पाइन्छ। यसरी कालान्तरमा विभिन्न प्रेसहरू स्थापना भएको पाइन्छ (हेर्नुहोस्, दाहाल २०११: १९४)। वस्तुतः दार्जिलिङको छापाखानाको इतिहासमा द गोर्खा प्रेस र हरि प्रिन्टिङ्ग प्रेसको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको पाइन्छ।

नेपाली भाषा मुख्य रूपमा देवनागरी लिपिमा लेखिएको पाइन्छ। यसको आफ्नै वर्णविन्यास छ। देवनागरी लिपि आक्षरिक व्यवस्थामा आधारित भएको हुनाले भाषा विशेष वर्णविन्यास व्यवस्थालाई विश्लेषण गर्न सकिन्छ। यसरी वर्णविन्यासको विश्लेषणमा मुख्यतः वर्णविन्यास आन्तरिक र कथ्यसित सम्बन्धित सहसम्बन्धित तुलनात्मक अध्ययन पाइन्छ(हेर्नुहोस्, स्थापित २००३)। यस अध्ययनमा नेपाली बाइबलमा केन्द्रित गरी देवनागरी लिपिमा आधारित नेपाली वर्णविन्यासको आन्तरिक पक्षलाई चर्चा गरिएको छ।

नेपाली वर्णविन्यासमा उपलब्ध लेखित चिन्हहरू जस्तै- अक्षर, उपचिन्ह, सङ्ख्या, विरामादि चिन्ह आदिलाई लिपिचिन्ह (characters) भनिन्छ। यसको समूहलाई लेखिममाला (graphemary) भनिन्छ। अर्थात् नेपाली लेखिममाला नेपाली लेखिमहरूको व्यवस्था हो। लेखिम(grapheme) वर्णविन्यासको सबैभन्दा विशिष्ट सानो एकाइ हो जसरी वर्ण भाषाको सानो विशिष्ट ध्वनिको एकाइ हो। वर्ण झैं लेखिम सैद्धान्तिक निर्माण भएकोले यो अमूर्त एकाइ हो र ध्वनि झैं व्यक्त स्वरूपलाई लेख (graph) भनिन्छ। एकै लेखिमको भिन्न लेखको समूहलाई समलेख (allograph) भनिन्छ।

नेपालीका लेखिमहरूलाई निम्नलिखित आधारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ (विस्तृत जानकारीको लागि हेर्नुहोस् स्थापित २००३: ७१)।

अन्त कन	अ	ख	ग	घ	च	ज	ञ	ण	त	थ	ध	न	प
	ब	भ	म	य	ल	व	श	ष	स	क्त	त्र	ज्ञ	श्र
मध्य कन	क	भ्र	फ	क्र									
अर्ध कन	ड	छ	ट	ठ	ड	ढ	द	र	ह				

तालिका ४. ४ : मुक्त लेखिम

ा	ि	ी	ु	ू	ृ	े	ै	ो	ौ	ं	्	.
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

तालिका ४. ५ : बद्ध लेखिम

नेपाली लेखिमलाई मुख्यतः तालिका १ र २ -को लेखिमहरू क्रमशः मुक्त लेखिम (३९) र बद्ध लेखिम (१३) हुन्। मुक्त लेखिमलाई कनको आधारमा अन्त कन, मध्य कन र अर्ध कन गरी तिन वर्गमा विभाजित गरिएको छ। सम्पृक्त लेख भए तापनि /क्त/, /त्र/, /ज्ञ/, /श्र/ अनि /ऋ/-को छुट्टै लेखिमिक स्थिति छ। बद्ध लेखिम दुई समूहमा पाइन्छ — कन /ा/, ह्रस्व भेलान्ती /ि/, दीर्घ भेलान्ती /ी/, ह्रस्व उकार /ु/, दीर्घ उकार /ू/, ह्रस्व रूकार /ृ/, एकल मात्रा /े/, युगल मात्रा /ै/, कन मात्रा /ो/, कन युगल मात्रा /ौ/ (हेर्नुहोस् डाल्बी २००९) र उपचिन्ह जस्तै- अनुस्वर /ं/, हलन्त /्/, र तल थोप्ली /./ -लाई छुट्टै बद्ध लेखिम भनी विश्लेषण गरि देखाइएको छ।

नेपालीका अन्य लिपिचिन्हहरू लेखिमिक स्थितिमा पाइन्छ जस्तै - /।/ पूर्णविराम, /॥/ दीर्घविराम, /./ पूर्ण बिन्दु इत्यादि। कनसहित मुक्त र बद्ध लेखिमसित डिको भएको हुनाले डिकोलाई लेखिममालामा समावेश गरिएको छैन अर्थात् डिको लेखिम होइन। लेखिम /अ/ -लाई आधारभूत लेखिम भनी वर्गीकरण गरिएको छ अनि मितव्ययिताको सिद्धान्तअनुसार यो अवधारणा अनुकूल छ। यस आधारभूत लेखिममा मात्राको योग हुँद अन्य लेखहरू व्युत्पादित हुन्छ।

लेखिम		लेख	IAST	IPA
/ अ / + / ◉ /	→	अ	a	ʌ
/ अ / + / ा /	→	आ	ā	a
/ अ / + / ि /	→	इ	i	i
/ अ / + / ी /	→	ई	ī	i:
/ अ / + / उ /	→	उ	u	u
/ अ / + / ू /	→	ऊ	ū	u:
/ अ / + / ृ /	→	ऋ	ṛ	ri
/ अ / + / े /	→	ए	e	e
/ अ / + / ै /	→	ऐ	ai	ʌi
/ अ / + / ो /	→	ओ	o	o
/ अ / + / ौ /	→	औ	au	ʌu

तालिका ४. ६ : लेखको व्युत्पादन

माथिको लेखिम अनि लेख व्युत्पादन तालिकाको आधारमा निम्नलिखित लेखसूची तयार गरिएको छ।

अन्त कन	अ	ख	ग	घ	च	ज	ञ	ण	त	थ	ध	न	प
मध्य कन	ब	भ	म	य	ल	व	श	ष	स	क्त~क्ष	त्र	ज्ञ	श्र
अर्ध कन	ऋ	क	ऋ	फ	ऋ								
	इ	उ	ए	ड	छ	ट	ठ	ड	ढ	द	र	ह	

तालिका ४. ७ : मुक्त लेख

ा	ि	ी	ु	ू	ृ	े	ै	ो	ौ	°	,	^	=	ं	्	.
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

तालिका ४. ८ : बद्ध लेख

तालिका ४. ७ र ४. ८ -को लेखहरू क्रमशः मुक्त लेख (४३) र बद्ध लेख (१७) हुन्। मुक्त लेखलाई पनि कनको आधारमा अन्त कन, मध्य कन र अर्ध कन गरी तिन वर्गमा विभाजित गरिएको छ। यी दुई [क्त] र [क्ष] लेखहरू लिखिम /क्त/ -को समलेख हुन्। [ॠ] र [ॡ] र-कारको समलेख हुन्। रेफ अनि परेली-र -लाई बद्ध लेखअन्तर्गत राखिएको छ। देवनागरी लिपि आक्षरिक व्यवस्थामा आधारित भएको हुनाले कलकत्ता शैलीमा नेपाली वर्णविन्यासअन्तर्गत हलन्तको प्रयोगले लेखिमहरूको समूह पाइन्छ जस्तै- तालिकात्मक ट्ट र विन्यासक्रमिक ट्ट। यी दुवैमा भिन्नता भए तापनि लेखिमको आधारमा भने भिन्नता रहेको पाइँदैन। यसर्थ यसलाई छुट्टै लेख भनी विश्लेषण गरिएको छैन।

४.३ नेपाली बाइबलको संरचना

नेपाली बाइबलको प्रिलिमिनेरी पृष्ठ (preliminary pages)-मा शीर्षक पृष्ठ (title page) -मा धर्म पोस्तक्को पुरांनु नियम्।, इब्रानी भाषा देखि नेपालीमा उल्था गरीयो र कोलोफोन(colophon) -मा प्रकाशक कलिकत्ता ब्रिठिश् र फरेन् बाइबल् सोसाइटी २३ चौरङ्गी १९१४ भनी दिइएको छ। यसरी इम्प्रिन्ट्स पृष्ठमा (imprints page) -मा द ओल्ड टेस्टामेन्ट इन् नेपाली पहिलो संस्करण ४५०० प्रति [THE OLD TESTAMENT IN NEPALI. 1st Edition. 4500 Copies] अनि विषयसूचीमा पुरांनु नियम्का पोस्तक्हरूको सूचीपत्र उत्पत्ति देखि मलाकी सम्म भनेर दिइएको छ। उक्त बाइबलको छपाइसम्बन्धी नाम ब्याप्टिस्ट मिसन प्रेस कलिकत्ता (Printed at the Baptist Mission Press, Calcutta) भनी अन्तिम पृष्ठमा दिइएको छ। प्रत्येक १६ पृष्ठमा [B.F.B.S³-1] भन्दै सङ्ख्या फरमा (1 Form = 16 pages) दिएका छन्। पादरी गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित धर्म पोस्तक्को पुरांनु नियम्। सन् १९१४ देवनागरी लिपिको कलकत्ता शैलीमा⁴ मोठ १४६५ पृष्ठमा समाहित रहेको पाइन्छ। उक्त नेपाली बाइबल सजिल्द

³ British and Foreign Bible Society.

⁴ नेपाली बाइबल जेरामण्ड (Geramond) फन्टमा द पोइन्टमाटङ्कन गरिएको सम्भावित देखिन्छ। यस विषयलाई पुष्टि गर्न रहेको छ।

रूपमा (black cloth binding, hard cover)-मा क्रोन ओक्टेभो (crown octavo) आकारमा प्रकाशित भएको थियो।

पाठको शीर्षकलाई बोल्ड गरिएको छ र अनुच्छेद भाग (indent) राखेको छ। उद्धरण गरिएपछि पनि अनुच्छेद भाग (indent) यथावत छ। वाक्यलाई तिर्यक (इटालिक) पनि गरिएको छ।⁵ शीर्षकमा प्रायः जसो लघु-बन्धनीको (सृष्टिको बखान्); लघु-बन्धनीरहित पूर्णविरामसित निक्लिहिडाईको पोस्तक्। अनि लघु -बन्धनीरहित दीर्घविरामसित उत्पत्तिको पोस्तक्॥ आदिको प्रयोग गरिएको छ। नेपाली बाइबलको छपाइ सम्बन्धि त्रुटि शुद्ध गर्नका लागि करिजेन्डा (Corrigenda) दिइएको छ। यसमा नेपाली बाइबल दार्जिलिङको एकजना अनुवादक र लण्डनको एकजना उनका सहयोगी सहकर्मी अनुवादकले अनुवाद गरेको कुरा लेखिएको छ। यसमा धेरै हिज्जे त्रुटि , अनुच्छेदको सङ्ख्या, अक्षरहरू टुक्रिएको कुरा आदि छ भनी अवगत गराएको पाइन्छ।

४.४ निष्कर्ष

यस अध्यायमा नेपाली वर्णविन्यासको व्यवस्था , विशेषता र समयान्तरमा सुधार तथा संशोधन कार्यलाई सङ्क्षिप्त रूपमा चर्चा गरिएको छ। भारतमा बाइबल अनुवाद तथा प्रकाशन र छापाखानाको स्थापनामा ईसाई मिसनेरीको योगदान र यसैको ऐतिहासिक पृष्ठभूमिमा आधारित नेपाली बाइबलको प्रकाशनसित संलग्न तथ्यलाई प्रकाश पारिएको छ। गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित नेपाली बाइबलको वर्णविन्यासलाई केन्द्रित गरी देवनागरी लिपिमा आधारित नेपाली वर्णविन्यासको आन्तरिक पक्षलाई आधुनिक भाषाविज्ञानको अवधारणाअन्तर्गत लेखिम, लेख र समलेख गरी चर्चा गरिएको छ। अन्तमा नेपाली बाइबलको संरचनालाई वर्णन गरिएको छ।

5 यो छपाइको त्रुटि पनि हुन सक्छन्।

पाँचौँ अध्याय

५. उपसंहार तथा निष्कर्ष

प्रस्तुत लघु शोध प्रबन्ध गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको व्याकरणिक अध्ययन रहेको छ। पहिलो अध्यायमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित पहिलो नेपाली बाइबल धर्म पोस्तकको पुरानु नियम्। -सित सम्बन्धित भाषिक/व्याकरणिक अध्ययनको पूर्वकार्यको निरूपण गरिएको छ। नेपाली बाइबलको व्याकरण व्यवस्था, वर्णविन्यास तथा नेपाली टङ्कनको अध्ययनलाई निगमनात्मक शोधविधिमा आधारित अध्ययन गरिएको छ। यसरी नै यस शोधकार्य आधुनिक वर्णनात्मक भाषाविज्ञानमा आधारित भएको हुनाले गर्दा बेसिक लिङ्गुस्टिक थियोरी (सन् २०१२) -लाई आधार गरिएको छ अनि जेनिरिक स्टाइल रूलस र लिब्जिक ग्लसिङ्ग रूलसमा प्रस्तुत गरिएको छ। छ। इन्टर्नेसनल अल्फाबेट अन्व संस्कृत ट्रासलिटरेसन प्रणालीका आधारमा कर्पस विश्लेषण गरिएको छ। यस शोधकार्यमा सिन्हा (सन् २००४), रेग्मी (सन् २०१५), बन्धु (सन् २०१३), नेपाली प्रयोगात्मक शब्दकोश (सन् २०१४) र नेपाली लेखन शैली (सन् २०११) -लाई प्रयोग गरिएका छन्।

दोस्रो अध्यायमा नेपाली भाषाको पृष्ठभूमि र पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको परिचयको अध्ययन प्रस्तुत गरिएको छ। नेपाली भाषाको विकास क्रमलाईलाई तिन चरणमा राखिएको पाइन्छ - प्राचीन काल, मध्यकालीन नेपाली र आधुनिक नेपाली। प्राचीन कालमा नेपाली भाषामा लेखिएका ताम्रपत्रहरू पाउनका साथै नेपाली भाषाको पनि प्रचार - प्रसार भएर गएको देखिन्छ। मध्यकालीन नेपालीमा अन्य भाषाहरूबाट पनि नयाँ नयाँ शब्दहरूको आगमन हुनाका साथै नेपाली भाषाको शब्दभण्डारमा पनि नयाँ शब्दहरू बृद्धि भएर गएको देखिन्छ। आधुनिक नेपाली भाषाको समयमा व्याकरण र शब्दकोशको पनि निर्माण हुनाका साथै नेपाली भाषामा पठनपाठनको माध्यमका रूपमा भारतीय विश्वविद्यालयहरूमा पनि अध्ययन अध्यापनको कार्य अघि बढेर गएको पाइन्छ।

पादरी गंगाप्रसाद प्रधान नेपाली साहित्य जगत्का साहित्यकार, *गोर्खे खबर कागत्* - का सम्पादक तथा अनुवादकको रूपमा नेपाली साहित्यमा स्थापित रहेका व्यक्तित्व हुन्। उनले बाइबलको अनुवाद गरी दार्जिलिङ्गे नेपाली समाज, भाषा, साहित्य तथा ईसाई धर्मलाई अतुलनीय योगदान दिएका छन्। गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली भाषामा झरोपन, दार्जिलिङ्गको जनबोली आदिको प्रयोग पाइन्छ।

तेस्रो अध्यायमा नेपाली बाइबल *धर्मपोस्तकको पुरांनु नियम्*। (सन् १९१४) -को व्याकरण व्यवस्थाको अध्ययन प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त शोधको वर्ण विश्लेषण देवनागरी लेखनमा आधारित भएको हुनाले नेपालीका खण्डीय ध्वनि -- स्वर र व्यञ्जन अनि खण्डेतर ध्वनि जस्तै मात्राता, प्राणत्व, अनुनासिकता, विराम र अनुतानको आधुनिक वर्णनात्मक भाषाविज्ञानको सिद्धान्तअनुसार विश्लेषण गरिएको छ। नेपाली बाइबलमा एघारवटा स्वर वर्ण जसमा आठवटा एक स्वर र दुईवटा द्विस्वर पाइन्छ। स्वरहरूमा स्वरको मात्राता - ह्रस्व र दीर्घ छन्। [इ - ई], [उ - ऊ] -को ह्रस्व-दीर्घको जोडा पाइन्छन् भने [ए] र [अ] -को ह्रस्व मात्रा अनि [आ] र [ओ] दीर्घ मात्रामा मात्र छन्। नेपाली व्यञ्जन चार औच्चारिक आधार - उच्चारण स्थान, उच्चारण प्रयत्न, घोषत्व र प्राणत्व -मा भिन्न हुन्छ। यही औच्चारिक आधारमा नेपाली बाइबलको देवनागरी लेखनमा आधारित २९ वटा व्यञ्जन वर्ण पाइएको छ। यसका साथै [व] अनि संयुक्त अक्षर [क्ष]; [त्र] र [ज्ञ] -लाई पनि समावेश गरी बत्तीसवटा पाइएको छ। मूलतः नेपाली बाइबलमा तिर्चालिसवटा अक्षर रहेको पाइन्छ।

ब्राह्मीबाट विकसित देवनागरी लिपि जसको आधार अक्षर व्यवस्थामा रहेको छ त्यसलाई आरेखीय अक्षर भनिन्छ। देवनागरी लेखन आरेखीय अक्षरमा आधारित भएको हुनाले स्वरमा समाहित रहेको हुन्छ। तर आधुनिक आर्य भाषाहरूमा पदान्तको अमूर्त स्वर [अ] अउच्चारित रहन्छ जसलाई अमूर्त स्वर लोप भनिन्छ। नेपाली बाइबलमा पदान्तको अमूर्त स्वर लोप भएको विभिन्न व्याकरणिक कोटिमा पाइन्छ। आरेखीय

अक्षरको आधारमा यी पदान्तको अमूर्त स्वर लोप भएको ग्लिफ अक्षर बन्न असमर्थ छ। यस आधुनिक आर्य भाषाहरूको समतुल्य नहुनाको कारण पदान्तको अउच्चारित अमूर्त स्वर भएको ग्लिफलाई पनि अक्षर मानिएको छ। सोही आधारमा नेपाली बाइबलमा प्राप्त पदान्तको अमूर्त स्वर लोप भएको ग्लिफलाई आक्षरिक एकाईको रूपमा विश्लेषण गरिएको छ। नेपाली बाइबलको अक्षरलाई दुई मुख्य वर्गमा विभाजन गरी अध्ययन गरिएको छ -मुक्त अक्षर र बद्ध अक्षर। यसैअनुसार नेपाली बाइबलमा एकाक्षरिक , द्विआक्षरिक, त्रिआक्षरिक तथा त्यसभन्दा बढी बहुआक्षरिकसम्मको आधारमा एक देखि दस अक्षरसम्मको संरचना पाइएको छ।

नेपाली बाइबलको उपलब्ध विभिन्न शब्द निर्माण प्रक्रियाको उदाहरणसहित विश्लेषणात्मक टिप्पणी गरिएको छ। नेपाली बाइबलअन्तर्गत शब्द निर्माणको आन्तरिक र बाह्य पद्धतिहरूको चर्चा गरिएको छ। यी पद्धतिहरूका आधारमा नेपाली बाइबलको शब्द भण्डारको विश्लेषण गरिएको छ। यसरी नेपाली बाइबलमा प्रयुक्त शब्दरूपहरूको व्याकरणिक कोटिको विश्लेषण गरिएको छ।

व्याकरणिक कोटि परस्परमा समानता पाइने पदहरूलाई एउटा वर्गमा राखी भिन्नतासहित पदहरूलाई वर्गीकरण गर्ने कार्य हो। पदहरूलाई व्याकरणिक कोटिको वर्गीकरणको लागि मुख्यतः तिनवटा आधारमा राखिएको पाइन्छ - अर्थतात्त्विक वा अवधारणात्मक, वाक्यतात्त्विक वा वितरणात्मक अनि रूपतात्त्विक। अतः नेपाली बाइबलको तथ्यहरूलाई यसै आधारअनुसार व्याकरणिक अध्ययन गरिएको छ।

यस शोधकार्य आधुनिक वर्णनात्मक भाषाविज्ञानमा आधारित भएको हुनाले आधुनिक वर्णनात्मक भाषाविज्ञानका आधारअनुसार गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित नेपाली बाइबलको व्याकरणिक कोटिलाई मुख्य वर्ग र गौण वर्ग -अन्तर्गत राखी विश्लेषण गरिएको छ। मुख्य वर्गअन्तर्गत नाम, विशेषण, क्रिया र क्रियाविशेषण अनि गौण वर्गअन्तर्गत सर्वनाम, सङ्ख्यावाचक, परिमाणक, कोटिकार, कारक सूचक, संयोजक, निपात, आदि हुन्।

संरचनात्मक आधारमा नेपाली नाममा लिङ्ग, वचन, कारक, कारक सूचक, आदर सूचक र अवधारणार्थक निपात आदि समावेश भएको पाइन्छ। प्रकारगत आधारमा नेपाली भाषाका नामलाई आठ प्रकारमा विभाजन गरिएको छ- व्यक्तिवाचक, जातिवाचक, भाववाचक, समुदायवाचक, क्रियार्थक, मानवीय/ मानवेतर, स्त्री/ स्त्रीइतर अनि स्थान अनि काल बोधक। यसै प्रकार नेपालीमा नामलाई गणनीय र अगणनीय दुई थरीमा विभाजन गरिएको हुन्छ। सम्बन्धपरक नामलाई वर्णनात्मक, रूपतात्त्विक, वाक्यात्मक र अर्थतात्त्विक आधारमा नेपाली सम्बन्धपरक नामका दुई भेद छन् : सरल सम्बन्धकपरक र जटिल सम्बन्धकपरक नाम।

विशेषण एउटा परिवर्तक पद हो। विकारी विशेषण विशेष्यको लिङ्ग, वचन र कारकअनुसार रूपायन हुने गर्छ अनि वितरणात्मक आधारमा उद्देश्य विशेषण र विधेय विशेषण पाइन्छ।

नेपाली क्रियाको संरचनात्मक गुण तत्त्वको आधारमा आन्तरिक संरचनासित उद्देश्यपदको पुरुष, वचन, लिङ्ग, आदरार्थीसित पदसङ्गति र समापिका, काल, पक्ष, भाव, ध्रुवीयता, वाच्यको रूपतात्त्विक आधार हुन्छ। क्रियाविशेषण परिवर्तक हुनाले क्रियाको विशेषतालाई बुझाएको हुन्छ र पदावली, उपवाक्य, सङ्कथनको तहमा सान्दर्भिक रहेको हुन्छ। यस शोध कार्यमा नेपालीको क्रियाविशेषणलाई तिन वर्गमा विभाजित गरिएका छन् - रीतिवाचक, स्थानवाचक अनि ज्ञानात्मक क्रियाविशेषण। वाक्यमा नामपदको सङ्ख्यामा प्रयोग भएर आउने विशेष्य नामपद नै सङ्ख्यावाचक हो। परिमाणकले नामपदको परिमाण मात्र बुझाएको हुन्छ। नेपालीमा परिमाणक दुई प्रकारका हुन्छन्- सङ्ख्यावाचक र असङ्ख्येय। कोटिकार वर्गीकरण गर्ने एउटा व्यवस्था हो, जसले नाम, क्रिया, विशेष्य आदिसित सम्बन्धित राख्दछ। नेपालीमा मुख्यतः सङ्ख्या-कोटिकार गणनीय र अगणनीय गरी दुईवटा पाइन्छ।

कारक वाक्यमा क्रिया र आश्रितहरू (नाम र सर्वनाम)-माझको सम्बन्ध व्यक्त गर्ने रूप हो। नेपाली बाइबलमा पन्द्रवटा कारक सूचकको रूप पाइएको छ। संयोजक एउटा प्रमुख तर्कपरक सम्बन्धको अवधारणा हो। नेपाली बाइबलमा निम्न संयोजकका दुई प्रकार पाइएका छन् - समानाधिकरणात्मक र आश्रित संयोजक। कुनै पदकोटिमा कुनै आधारमा संलग्न नहुने शब्दलाई निपात भनिन्छ। यसले अर्थको आधारमा भाषिक एकाइमा जोड दिने, नकारात्मकता, हेयका दृष्टि, घृणा आदिको भावात्मक अभिव्यक्तिलाई दर्साउने काम गर्दछ। नेपाली बाइबलमा निम्न प्रकारका अन्यान्य निपातहरू पाइएका छन्- संलग्नात्मक, दृढताबोधक , वियोजक/विभाजक, सीमितक/प्रतिबन्धात्मक, प्रामाणिक, आदि।

अन्य गौण कोटिको विश्लेषणमा मुख्यतः सर्वनाम हो। सर्वनाम एउटा सङ्केतवाचक कोटि हो। नेपाली बाइबलमा निम्न प्रकारको सर्वनामहरू पाइएको छ — पुरुषवाचक, निश्चयवाचक, पारस्परिक, प्रश्नवाचक, सम्बन्धवाचक अनि अनिश्चयवाचक। सर्वनामको आन्त्रिक घटकहरू हुन पुरुष, वचन, लिङ्ग, आदारार्थी आदि। नेपाली बाइबलमा प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुष रहेका छन्। नेपाली सर्वनाममा एकवचन र बहुवचनको प्रयोग साथै द्वितीय पुरुषमा निम्न, मध्य, उच्च र अति उच्च आदारार्थी अनि तृतीय पुरुषमा निम्न र उच्च आदारार्थी मात्रै रहेका छन्। नेपाली बाइबलमा *वहां* -लाई स्थानवाचक सर्वनामको रूपमा प्रयोग गरिएको छ। वचन नामपदको सङ्ख्या बुझाउने व्याकरणिक अभिलक्षण हो। नेपाली बाइबलमा एकवचन अनि बहुवचन दुवै पाइएको छ। नामलाई वर्गीकरण गर्ने व्याकरणिक व्यवस्था लिङ्ग हो। नेपाली बाइबलमा स्त्रीलिङ्ग र पुलिङ्ग व्यवस्था रहेको पाइन्छ। आयामले कुनै वस्तु वा चीजलाई वक्ताको कति नजिक अनि कति टाडो रहेको छ भन्ने कुरालाई जनाउने गर्दछ। नेपाली बाइबलमा आयामको दुई मुख्य प्रकार पाइन्छ - निकटवर्ती र दूरवर्ती।

काल क्रियापदद्वारा समयको सङ्केत गराउने व्याकरणिक कोटि हो। आधुनिक वर्णनात्मक व्याकरणलको रूपतात्त्विक आधारअनुसार काल दुई प्रकारका छन् - भूतकाल र अभूतकाल। पक्षले घटनाको आन्तरिक संरचनाको अध्ययन वर्णन गर्ने कार्य गर्दछ। मुख्यतः नेपालीमा सम्पन्न र असम्पन्न पक्ष पाइन्छ। नेपालीमा सम्पन्न पक्ष क्रियाको भूतकाल बुझाउने पक्ष हो जसलाई लुङ् भनिन्छ। नेपालीमा असम्पन्न पक्ष क्रियाको अभूतकाल जनाउने पक्ष हो। असम्पन्न पक्षको पनि अझ दुई वटा मुख्य भेद अवास्तविक र वास्तविक रहेका छन्। अवास्तविक असम्पन्न पक्षमा ने -कृदन्त र वास्तविकअन्तर्गत पनि अभ्यासबोधक, सातत्यबोधक, र पूर्ण गरी तिन मुख्य उपभेद रहेका छन्। नेपाली बाइबलमा पाइएका भावहरू यस प्रकार छन् - सामान्यार्थक, प्रश्नार्थक, आज्ञार्थक, इच्छार्थक, सम्भावनार्थक, अनुमेयार्थक, दायित्वार्थक, सङ्केतार्थक। यसरी नै सकारात्मक र नकारात्मक अर्थ बुझाउने कोटि ध्रुवीयताको विश्लेषण उदाहरणसहित प्रस्तुत गरिएको छ।

क्रियामूल वा धातुमा प्रत्यय लागेर बनेको नाम, विशेषण, क्रियायोगी आदिको वर्ग कृदन्त हो। यस शोध कार्यमा कृदन्तलाई पक्षको आधारमा तिन मुख्य प्रकारमा विश्लेषण गरिएको छ - सम्पन्नबोधक/संयोजक, पूर्ण र असम्पन्न।

परस्थानिकले दुई नामपदबीचको स्थानिक सम्बन्धलाई देखाउने गर्द छ। नेपालीमा परस्थानिकको दुई भेद छन्- सरल र जटिल परस्थानिक। वाक्यात्मक आधारमा नामपद/सर्वनाम र नामपद/सर्वनाम तथा नामपद/सर्वनाम र विशेषणपदलाई क्रिया अतिरिक्त जोड्ने रूपलाई योजिका भनिन्छ। नेपालीमा दुई थरीका योजिका छन् - अस्तित्ववाची र अअस्तित्ववाची योजिका। अअस्तित्ववाची योजिकालाई अर्थ र गुणको आधारमा चार प्रकारमा वर्णन गरिएको छ- विधेय योजिका, विशिष्ट योजिका, समतात्मक योजिका र परिचयात्मक योजिका।

उक्त शोधमा क्रियाको विश्लेषण वितरणात्मक आधारमा पनि गरिएको छ। विभिन्न व्याकरणिक कोटिको व्याकरणिक प्रकार्यलाई उद्देश्य, विधेय, विधेयक, पूरक र क्रियायोगिकले सङ्केत गरेको हुन्छ। व्याकरणिक प्रकार्यअन्तर्गत वाक्यलाई उद्देश्य र विधेयमा छुट्ट्याएको छ अनि कर्मत्वको आधारमा वाक्यको तर्कपदको अनिवार्यता पाइन्छ। यसरी कर्मत्वको आधारमा क्रिया तिन प्रकार छन् - अकर्मक क्रिया, सकर्मक क्रिया र द्विकर्मक क्रिया।

नेपालीमा व्याकरणिक प्रक्रियाका आधारमा क्रियाको कर्मत्वसित सम्बन्धित क्रियाको संयुज्यता बढाउने र घटाउने रूपतात्त्विक प्रक्रिया हो। नेपालीमा प्रेरीकरण र वाच्य क्रियाको संयुज्यता बढाउने र घटाउने क्रमशः प्रक्रिया हो। प्रेरीकरण क्रियाको संयुज्यता बढाउने रूपतात्त्विक प्रक्रिया हो भने वाच्य परिवर्तक हो जसले व्याकरणिक भूमिका र व्याकरणिक सम्बन्धको अन्तर्सम्बन्धलाई सूचित गर्दछ। नेपालीमा वाच्यका तिन प्रकारका छन् - कर्तृवाच्य, कर्मवाच्य र भाववाच्य।

पदसङ्गति कुनै दुई पदहरूबीचको मेल हो, जसको पुरुष, वचन, लिङ्ग र आदरको माझमा सङ्गति हुने गर्दछ। यसरी नै दुई वा दुईवटाभन्दा बेसी पदहरू मिलेर बनेको वाक्यात्मक शब्दलाई पदावली भनिन्छ। नेपालीको आधारभूत पदक्रम उद्देश्य - कर्म-क्रियालाई मानेको पाइन्छ र नेपाली बाइबलमा पनि यही क्रम रहेको पाइन्छ। पदहरूको निश्चित समूह मिलेर बनीएको वाक्यात्मक संरचनाको एकाइलाई पदावली भनिन्छ। यसमा नाम पदावली, क्रिया पदावली, विशेषण पदावली, क्रियाविशेषण पदावली र परस्थानिक पदावली रहेको पाइन्छ। अतः नेपाली बाइबलमा यी सबै पदावलीहरूको उदाहरणसहित विश्लेषण गरिएको छ। नेपाली बाइबलमा संरचना र अर्थका आधारमा वाक्यका विभिन्न प्रकारहरू रहेका छन्। संरचनागत आधारमा सरल वाक्य, संयुक्त वाक्य, मिश्र वाक्य र मिलित वाक्य पाइन्छ भने अर्थगत आधारमा सामान्यार्थक, प्रश्नार्थक, आज्ञार्थक र विस्मयादिबोधक वाक्य छन्।

तेस्रो अध्यायमा बाइबलको नेपाली भाषाको आधुनिक नेपाली भाषासित सान्दर्भिक तुलनालाई पनि समावेश गरिएको छ। यस अध्यायको अन्तमा पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको सङ्कथनको व्याकरणिक विश्लेषण तथा टिप्पणीलाई इन्टर्नेसनल अल्फाबेट अन्व संस्कृत ट्रासलिटरेसन प्रणालीमा लिप्याङ्कित गरी प्रस्तुत गरिएको छ।

चौथो अध्याय नेपाली बाइबलको वर्णविन्यास र टङ्कनसित सम्बन्धित छ। आधुनिक भाषाविज्ञानको अवधारणामा आधारित नेपाली बाइबलको वर्णविन्यासको आन्तरिक संरचनालाई अध्ययन गरिएको छ।

बाहमी मूलको देवनागरी लिपि नेपालीको मुख्य लिपि हो। देवनागरी आक्षरिक व्यवस्थामा आधारित भएको हुनाले लिपि व्याकरण छ। नेपाली भाषाको गुणात्मक र परिमाणात्मक भिन्नताको आधारमा स्वर र व्यञ्जन पाइन्छ अनि यसै भिन्नताको आधारमा वर्णविन्यास पनि हुन्छ।

यस अध्यायमा नेपाली वर्णविन्यासको समयान्तरमा सुधार तथा संशोधन कार्यलाई सङ्क्षिप्त रूपमा चर्चा गरिएको छ। भारतीय परिप्रेक्ष्यमा एटन (१८२०)-को नेपाली लेखनमा ह्रस्वप्रधान रहेको पाइन्छ भने टर्नबुल (१८८७/१९२३) -मा ह्रस्व र दीर्घको नियमरहित प्रयोग छ। यसरी पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको पहिलो बाइबलमा दार्जिलिङको जनबोलीको झर्पोपन, आञ्चलिकता तथा भाषिक पहिचानलाई झल्काउदै ह्रस्वप्रधान लेखन र हलन्तको प्रयोगलाई प्राथमिकता दिएको पाइन्छ। पारसमणि प्रधानद्वारा सम्पादित चन्द्रिकाको तुलनामा गंगाप्रसादको भाषालाई त्रुटिपूर्ण भन्न थाले अनि गंगाप्रसाद प्रधानले चन्द्रिकाको भाषालाई काशी भाषे बोली भने।

यस शोधकार्यमा गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित नेपाली बाइबलको वर्णविन्यासलाई प्रस्तुत गरिएको छ। नेपाली बाइबलमा आठवटा एकस्वर, दुईवटा द्विस्वर र बत्तीसवटा व्यञ्जन पाइएको छ। यस अतिरिक्त उपचिन्ह जस्तै - हलन्त र अनुस्वर -को प्रयोग पाइन्छ भने चन्द्रबिन्दु र विसर्ग पाइँदैन। यसरी नै अनुनासिक अनि अनुस्वर दुवैको लागि

अनुस्वर चिन्ह प्रयोग गरिएको छ। नेपाली बाइबलमा पदान्तमा हलन्तप्र धान भए तापनि सर्वनामसित मात्र कारक सूचकको योग भएको पाइन्छ अनि अन्यमा भने हलन्तको प्रयोग रहे पनि संयुक्त भएको पाइँदैन। अवर्गीयमा पञ्चम वर्ण तथा अनुस्वर दुवैको प्रयोग गरिएको छ। यसरी नै रेफ, परेली-र तथा तल थोप्ली भएको ड र ढ पाइन्छ।

नेपाली बाइबलमा प्रधानले विभिन्न विरामादि चिन्हहरूको प्रयोग गरेका छन्। जस्तै - पूर्णविराम, दीर्घविराम, पूर्णबिन्दु, लघु-बन्धनी, गरु-बन्धनी, अपूर्ण चिह्न, अधोरेखा, योजक चिह्न, पाठ समाप्ति चिह्न, पादटिप्पणी आदि। वस्तुतः प्रधानले यी सबै विरामादि चिन्हको प्रयोग गरे तापनि प्रश्न चिन्हको प्रयोग भने गरेको भेटिँदैन।

भारतमा ईसाई धर्म प्रचार गर्नका साथै बाइबल अनुवाद अनि त्यसैको फलस्वरूप छापाखानाको आवश्यकता पर्दा मिसनेरीहरूले छापाखानाको स्थापना गर्‍यो। यसै क्रममा कलकत्ता देवनागरी मुद्रणको केन्द्र बन्न गयो अनि देवनागरी टङ्कनको शैली स्थापित भयो। मूलतः यसै शैलीमा गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित नेपाली बाइबललाई ब्रिठिश् र फरेन् बाइबल् सोसाइटी, कलकत्ताले ब्याप्टिस्ट मिसन प्रेस, कलिकत्ताबाट सन् १९१४-मा प्रकाशन गर्‍यो। यस अध्यायमा गंगाप्रसाद प्रधानको नेपाली बाइबलको वर्णविन्यासलाई केन्द्रित गरी देवनागरी लिपिमा आधारित नेपाली वर्णविन्यासको आन्तरिक पक्षलाई आधुनिक भाषाविज्ञानको अवधारणाअन्तर्गत लेखिम, लेख र समलेख गरी चर्चा गरिएको छ। नेपाली बाइबलमा ३९ वटा मुक्त लेखिम र १३ वटा बद्ध लेखिम हुन्। मुक्त लेखिमलाई कनको आधारमा अन्त कन, मध्य कन र अर्ध कन गरी तिन वर्गमा विभाजित गरिएको छ। सम्पृक्त लेख भए तापनि /क्त/, /त्र/, /ज्ञ/, /श्र/ अनि /क्र/-को छुट्टै लेखिमिक स्थिति छ। बद्ध लेखिमलाई द्विस्वर मात्रा र उपचिन्हमा वर्गीकरण गरी विश्लेषण गरिएको छ। नेपालीका अन्य लिपिचिन्हहरू लेखिमिक स्थितिमा पाइन्छ जस्तै- पूर्णविराम, दीर्घविराम, पूर्ण बिन्दु इत्यादि। यसरी नै ४३ वटा मुक्त लेख र १७ वटा बद्ध लेख रहेको छ। [क्त] र [क्ष] लेखहरू लिखिम /क्त/ -को समलेख र

[~] र [,] र-कारको समलेख हुन्। बाइबलमा हलन्तको प्रयोगले लेखिमहरूको समूह पाइन्छ जस्तै- तालिकात्मक ट्ट र विन्यासक्रमिक ट्ट। यी दुवैमा भिन्नता भए तापनि लेखिमको आधारमा भने भिन्नता रहेको पाइँदैन। यसर्थ यसलाई छुट्टै लेख भनी विश्लेषण गरिएको छैन। अध्यायान्तमा गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित धर्म पोस्तक्को पुरांनु नियम्।, इब्रानी भाषा देखि नेपालीमा उल्था गरीयो -को संरचनालाई वर्णन गरिएको छ।

गंगाप्रसाद प्रधानद्वारा अनूदित पहिलो नेपाली बाइबलको विभिन्न संरचनात्मक रूपलाई आधुनिक भाषाविज्ञानको मान्यता वा सैद्धान्तिक आधारानुसार प्रकाश पारिए पछि उक्त लघु शोधप्रबन्धले भारतको नेपाली भाषाको स्वरूप, वर्णविन्यास तथा लिपि आदिको अध्ययनलाई योगदान दिने छ भन्ने आशा राख्द छु। अतः भविष्यत्मा आउने शोधार्थीहरूले पादरी गंगाप्रसाद प्रधान र पहिलो नेपाली बाइबल धर्म पोस्तक्को पुरांनु नियम्। -को अझ विभिन्न भाषिक तथा व्याकरणिक विश्लेषण तथा टिप्पणी गर्न आधार बनिएको छ भनी आशा व्यक्त गर्दछु। यसका साथै उक्त शोधमा देखापरेका तथ्य र निष्कर्षलाई भविष्यत्मा अझ गहन अध्ययन हुने आशा राख्द छु।

सन्दर्भग्रन्थ सूची

नेपाली पुस्तक

कार्थक, सलोन, सन् २००७, पादरी गंगाप्रसाद प्रधानका उपलब्ध रचनावली, सिलगढी: एकता बुक्स हाउस।

कार्थक, सलोन, सन् २००२, पादरी गंगाप्रसाद प्रधानको जीनव बखान, कालेनपुङ् दाजिलिङ: सरिकार प्रकाशन।

गौतम, देवीप्रसाद, वि. स २०४९, नेपाली भाषा-परिचय, ललितपुर : साझा प्रकाशन।

छेत्री, हीरा, सन् २०११, भारतेली पत्र-पत्रिकाको शताब्दी १८८७-१९८६, कालेबुङ: चरित्र प्रकाशन।

दाहाल, नरबहादुर, सन् २०११, भारतीय साहित्यका निर्माता गंगाप्रसाद प्रधान , नयाँ दिल्ली: साहित्य अकादेमी।

नेपाल, घनश्याम, सन् २००९, नेपाली साहित्यको परिचयात्मक इतिहास, सिलगढी: एकता बुक्स हाउस।

-----, र कविता लामा, सन् २०१४, उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण र रचना, सिलगढी: एकता बुक्स हाउस।

पोखरेल, माधव प्रसाद, वि. सं. २०५६, नेपाली वाक्य व्याकरण, काठमाडौं: एकता बुक्स हाउस।

-----, (सम्पा.), वि. सं. २०७४, जगदम्बा नेपाली साहित्यको बृहत् इतिहासभाषा, ललितपुर: कमलमणि प्रकाशन।

पाण्डे, बलराम र सिन्हा समर, गणेशदेवी(सम्पा.) सन् २०१८, भारतीय भाषाको लोक सर्वेक्षण, हिमायत नगर हैदराबाद: ओरियंट ब्लैकस्वाँन।

प्रधान, कुमार र भ मल्लिकार्जुन (सम्पा.), सन् २०११, नेपाली लेखन शैली, मैसुर : भारतीय भाषा संस्थान।

प्रधान, कुमार, सन् २०१०, पहिलो पहर, काठमाडौं: साझा प्रकाशन।

प्रधान, गंगाप्रसाद, सन् १९१४, धर्म पोस्तको पुरांनु नियम्, कलिकता: बिठिश् र फरेन सोसाइटी।

प्रधान, गुप्त, सन् २००८, धूमिल पृष्ठहरू, दार्जिलिङ: गामा प्रकाशन।

बन्धु, चूडामणि, सन् २०१३, अनुसन्धान तथा प्रतिवेदन लेखन, काठमाडौं: रत्न पुस्तक भण्डार।
-----, (सम्पा.), वि.सं २०६०, नेपाली साहित्यको इतिहास (प्रथम खण्ड), काठमाडौं:

नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान कमलादी।

यादव, योगेन्द्रप्रसाद र भीमनारायण रेग्मी, वि. स २०५९, भाषाविज्ञान , कीर्तिपुर: न्यु हिरा बुक्स इन्टरप्राइजेज।

राई, राजु, सन् २०१२, पादरी गंगाप्रसाद प्रधान र अस्पष्ट कुराहरू, कालेबुङ: भेटघाट प्रकाशन।

रेग्मी, भीम नारायण (सम्पा.), वि. सं. २०७२, भाषाविज्ञान शब्दावली, काठमाडौं: नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान।

रोंगोंग, एडोन, र नरबहादुर दाहाल (सम्पा.), सन् २०१२, अजम्बरी गङ्गाप्रसाद प्रधान स्रष्टाहरूको दृष्टिमा, सिलगढी: एकता बुक्स हाउस।

लामा, कविता, सन् २०००, भानुभक्तका काव्यकृतिको भाषिक अध्ययन , दार्जिलिङ: साझा पुस्तक प्रकाशन।

सिग्दाल, सोमनाथ, वि. सं २०५५, मध्यचन्द्रिका, पुलचोक ललितपुर: साझा प्रकाशन।

सिजापति, रामविक्रम, वि. स २०४९, नेपाली भाषा-परिचय, पुलचोक: साझा प्रकाशन।

सिन्हा, गोकुल, सन् २००४, भाषिक र साहित्यिक शब्दावलीको प्राविधिक कोष, दार्जिलिङ रंगबुल: गोकुल सिन्हा।

सुब्बा, पावल, सन् २००६, नेपाली भाषा र साहित्यको अथक सेवक , कालेबुङ: मिस्पा प्रकाशन।

शब्दकोश

अधिकारी, हेमाङ्ग राज र बट्टी विशाल भट्टराई, सन् २०१४, प्रयोगात्माक नेपाली शब्दकोश, काठमाडौं: विद्यार्थी प्रकाशन प्रा लि। z

पत्र-पत्रिका / जर्नल

दाहाल, मोहन पी, सन् २०११, नेपाली अकादमी जर्नल, नेपाली विभाग: उत्तर बङ्ग विश्वविद्यालय, वर्ष ११, अङ्क ११

राई, सुजाता रानी (सम्पा.), सन् २०१६, पाइन्स एण्ड क्यामेलियाज, दार्जिलिङ सरकारी महाविद्यालय: प्रिन्सिपल दार्जिलिङ सरकारी महाविद्यालय।

सुब्बा, पावल (सम्पा.), सन् २००३, हाम्रो संकल्प 'पादरी गंगाप्रसाद विशेषाङ्क', अङ्क ३, कालेबुङ: मिस्पा प्रकाशन।

छेत्री, कुमार (सम्पा.), सन् २०१३, साहित्य सङ्केत (त्रयमासिक), वर्ष: ४७, अङ्क:३३, कालेबुङ: नेपाली साहित्य अध्ययन समिति।

शोधप्रबन्ध

छेत्री, सृजना, सन् २०१७, नेपाली सम्बन्धपरक नाम कारक सूचक र परस्थानिकको वर्णनात्मक एवं सैद्धान्तिक अध्ययन, एमफिल लघु शोधप्रबन्ध, (अप्रकाशित), नेपाली विभाग: सिक्किम विश्वविद्यालय।

निरौला, निर्मल, सन् २०१५, दार्जिलिङ-सिक्किममा प्रचलित नेपाली भाषाको रूपतात्विक अध्ययन, एमफिल लघु शोधप्रबन्ध, (अप्रकाशित), नेपाली विभाग: सिक्किम विश्वविद्यालय।

शर्मा, भीमकुमार, सन् २०१७, नेपाली अकरणको वर्णनात्मक र सैद्धान्तिक अध्ययन, एमफिल लघु शोधप्रबन्ध, (अप्रकाशित), नेपाली विभाग: सिक्किम विश्वविद्यालय।

अङ्ग्रेजी पुस्तक

Abbi, Anvita. 2001. *A Manual of Linguistic Field Work and Structures of Indian Languages*. Muenchen: Lincom Europa.

Acharya, Jayaraj. 1991. *A Descriptive Grammar of Nepali and an Analyzed Corpus*. Washington DC: Georgetown University Press.

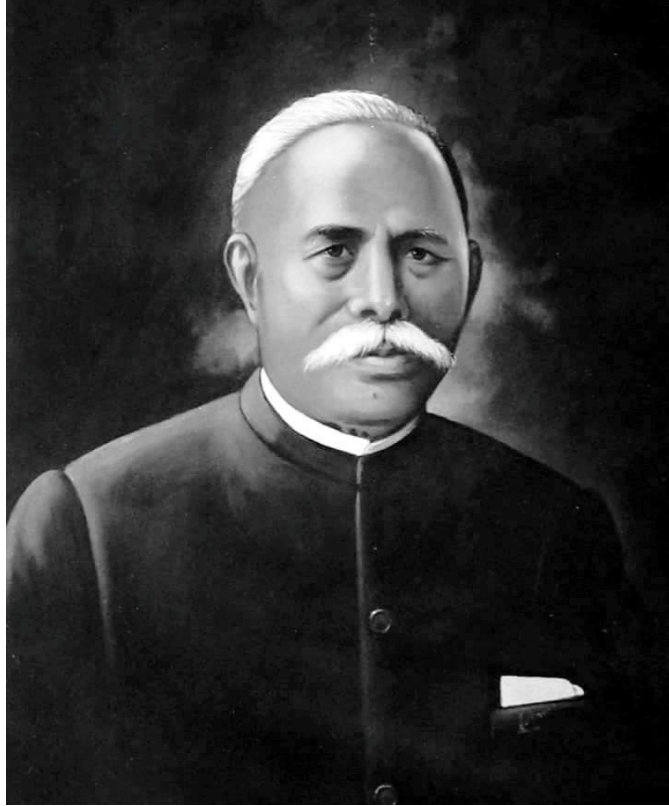
Ayton, J A .1820. *A Grammar of the Nepalese Language*. Calcutta: Hindoostanee Press.

Bhaskararao, Peri (ed.). 2003. *International Symposium on Indic Scripts: Past and Future*. Tokyo: ILCAA.

B, Mallikarjun, et al. (eds.). 2010. *Indian Languages and Part-of-Speech Annotation*. Mysore: Head, LDC-IL Central Institute of Indian Languages.

- DEVY, G N, et al. (eds.). 2018. *People's Linguistic Survey of India*. Volume Twenty-Six, Part II. Himayatnagar Hyderabad: Orient Blackswan.
- Dahal, Ballabhmani. 1974. *A Description of Nepali literary and colloquial*. Poona: Poona University. (Doctoral Dissertation).
- Dalvi, Girish. 2009. Anatomy of Devanagari Typefaces. *Design Thoughts*. Mumbai: Industrial Design Centre, IIT-B.
- Dixon, R.M.W. 2012. *Basic Linguistic Theory*. New York: Oxford University Press.
- Grierson, George A. 1916. *Linguistic survey of India*. Vol.9 part 4. New Delhi: Motilal Banarsidass.
- Khatiwada, Rajesh. 2009. *Nepali*. Paris: Journal of the International Phonetic Association.
- Naik, Bapurao S. 1971. *Typography of Devanagari*. Maharashtra, India: Directorate of Languages.
- Patel, P. G., et al. (eds.). 2007. *The Indic Scripts Palaeographic and Linguistic Perspectives*. New Delhi: D. K. Printworld (P) Ltd.
- Payne, Thomas & Weber, David (eds.). 2007. *Perspectives on Grammar Writing*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Payne, Thomas. 2006. *Exploring Language Structure*. New York: Cambridge University Press.
- Payne, Thomas E. 1997. *Describing morphosyntax*. United Kingdom : Cambridge University Press.
- Turnbull, Rev.A. 1887/1923. *Nepali grammar and vocabulary*. New Delhi: Asian Educational Service.
- Turner, R.L. 1931. *A Comparative and the Etymological Dictionary of Nepali Language*. London: Trubner and Co Ltd.

परिशिष्ट
पादरी गंगाप्रसाद प्रधान

जन्म : ४ जुलाई १८५१

मृत्यु : २८ मार्च १९३२

धर्मपोस्तक्को पुरांनु नियम् ।

इत्रानी भाषा देखि नेपाली भाषामां
उल्या गरीयो ।

कलिकत्ता

डिग्न र फरेन् बाइबल टोषादडी

पुरानु नियम्का पोस्तकहरूको सूचीपत्र

उत्पत्ति देखि मलाको समय ।

पोस्तकको नाँव	अध्याय	पृष्ठ ।
उत्पत्ति ...	५०	१
निकलिहिंदाई ...	४०	८७
लेबाबावस्था ...	२७	१५६
गन्ति ...	२६	२०५
बावस्था बाखान ...	३४	२७५
पद्मीश्रुत ...	२४	३३८
त्रिवारीहरू ...	२१	३७८
हत् ...	४	४२१
१ शशुयल ...	३१	४२६
२ शशुयल ...	२४	४८२
१ राजा ...	२२	५३०
२ राजा ...	२५	५८४
१ इतिहास ...	२६	६३७
२ इतिहास ...	३६	६८४
रत्ना ...	१०	७४२
तश्याह ...	१३	७५८
रत्ना ...	१०	७८२
शय्यु ...	४२	७९४
गौत ...	१५०	८५७
उखान ...	३१	१०२१
उपदेशक ...	१२	१०७४
गौतागौत ...	८	१०८६
यश्याह ...	६६	१०९७
पिर्मथाह ...	५२	११७८
बिलापी गौत ...	५	१२७२

गन्तिको पोस्तक ॥

(इस्त्राएल्लाका कुल्लको गन्ति गराई)

फेरि इस्त्राएल्लबंशीहरू मिच्छ देस देखि निकल्नेको दोस्रो वर्षको १९
दोस्रो महीनाको पहिलो तिथिमा यहूदेले सोनेको बन्धमा सेट हुने
देरासां घुसालाइ वेष्टो भन्थो इस्त्राएल्लबंशीहरूको सिने मंडलीको २
गन्ति गर तिनका जहान् र तिनका पित्रहरूका घर घर अनसार एक एक
पुस्रको नाउ नाउ गरि तिनको सिर सिर गरि गन्ति गर वीष ३
वर्षका कि लो भन्दा बेसि उभेरका हुने सवे अर्थात् इस्त्राएल्लमा जो जो
लडाइ गर्नुलाइ निकल्ने माफिकका हुनन् ति सवेलाइ सेना सेना गरि तं र
हाक्नुले गनु। अनि तिमिहरू सङ्ग कुल्ल पिच्छोको एक एक जना हवस ४
अर्थात् आफ्नु पित्रको घरको मूल चहं। त तिमिहरू सङ्ग उभोनेहरूको ५
नाउ पि हुन अर्थात् रवेनमांको अदेकरको छोरो रलोभूर। शिमोनमांको ६
सुरीअद्वैको छोरो अल्लुभौएल। यहूनामांको अस्मीनादावको छोरो नहशोन। ७
इस्त्राकारमांको सुअरको छोरो नतनेल। जबूलूनमांको सेलोनको छोरो ८
एलियाव। पुस्रफबंशीमांको सपिसमांको अस्मीहूडको छोरो एलोशामा। अनि १०
मनशेशेमांको पदासुरको छोरो गमालएल। जिन्यामौनमांको मिशनीकी ११
छोरो अबीदान। दानमांको अस्मीअद्वैको छोरो अहिरजेर। आशेरमांको १२
शोकान्को छोरो पगोएल। गादमांको दूएलको छोरो रव्यासाप। नमालीमांको १३
एमान्को छोरो अहौरा। मंडलीको वीच देखि बोलाहंयका र आफना १४
आफना पित्रहरूका कुल्लहरूका भालिक यिने यिये यिनेहरू इस्त्राएल्लाका १५
जहान्हरूका मूलहरू यिये। त लुन लुन पुस्रहरूको नाउ मापि लेखीयेका १६
कन तिनलाइ लिये। भूसा र हाक्नुले दोस्रो महीनाको पहिलो १७
तिथिमां सिने मंडलीलाइ भेला गराये जहांदेखि तिमिहरूले आफना
आफना जहान्हरू र आफना आफना पित्रहरूका घर घर अनसार वीष
वर्षका कि लो भन्दा बेसि उभेरका हुनेहरूका नाउको गन्ति तिनको सिर
सिर गरि आफ्नु आफ्नु अंशावली लेखनु लाग्ये। जस्तो यहूदेले घुसालाइ १८
आषा दियो त्येस्के त्येस्के सोनेको बन्धमां तिमिहरूलाइ गन्थो ॥
इस्त्राएल्लाको जेठो छोरो रवेनको अंश तिनका पुसा गरि तिनका २०
जहान् र तिनका पित्रहरूका घर घर अनसार जति पुस्र वीष वर्षका कि
लो भन्दा बेसि उभेरका अनि लडाइँ गर्नुलाइ निकल्ने माफिकका सवे
तिनका नाउको गन्ति अनसार तिनका सिर सिर गरि गनीये रवेनको २१
कुल्ला गनीयेका लोश हियालीष हजार र पांच से जना यिये ॥